

PROTESTÁNS KÖZLÖNY

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

MEGJELENIK MINDEN VASÁRNAP.

SZERKESZTŐSÉGI SZÁLLÁS:

b.-farkas-utca 16. szám, hova a lap szellemi ügyeit illető küldemények a szerkesztőnévére czimzendők.

ELŐFIZETÉSI ÁR:

Egész évre 6 frt, félévre 3 frt, évnegyedre 1 frt 50 kr.

HIRDETÉSI DIJ:

Egy négyszög centiméternyi tér egyszeri hirdetésnél 3 kr.

KÉZIRATOK NEM ADATNAK VISSZA.

KIADÓ HIVATAL:

„Magyar Polgár“ nyomdája, b.-közép-utca 2. sz., hova az előfizetések és hirdetési díjak küldendők.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS LAPTULAJDONOS: SZÁSZ DOMOKOS. — KIADÓ: AJTAI K. ALBERT.

Tartalom: Az első próba után. — Nyílt válasz t. Kálmán Farkas urhoz (Jakab Elektől.) — Emlékbeszéd Zwingli felett. — Közgyűlés. — Tanügyi rovat: Rendszabályok, törvények és utasítások az erd. ev. ref. kollegiumok számára. — Irodalom. — Külöld. — Különfélék.

AZ ELSŐ PRÓBA UTÁN.

Alább bőv kivonatban közöljük a „Nemzet“ három cikkét, melyekben a közoktatásügyi miniszter egyik bizalmas embere, mint látszik, épen a miniszter megbízásából, ismerteti a közönséggel, s ebben épen saját magunkkal is, azt az eredményt, melyet az 1883. XXX. tcz. hatásáról az idén lefolyt érettségi vizsgálatok az autonom felekezetek gymnasiaiban fölmutattak.

Lapunk kezdettől fogva azt az álláspontot foglalta el, hogy az érintett országos törvény nem hogy kárára volna, sőt inkább hasznára lesz a protestans közép-tanodai oktatásnak. Örvendtünk rajta, hogy az alap-törvények és a jogszokás határozatlan formáiból elvégre kiemelkedik és tisztázva lesz az államnak az autonom felekezetekkel szemben való jogköre s ezáltal sok viszáltnak, félreértésnek, sőt illetéktelen beavatkozásnak is vége vettetik. Clara pacta, boni amici — ez volt jelszavunk s ezért üdvözlöttük az új törvényt. De még ennél is sokkal nagyobb nyereséget vártunk az új törvénytől abban, hogy a rendszeres állami felügyeletnek és ellenőrzésnek módját és alkalmat nyújtva, mimagunkat kényszeríteni fog erőnk összeszedésére, fokozottabb kifejtésére s evel középtanodai oktatásunk színvonalának abban a mértékben való emelésére, a mint az új idők igényei, felekezetünk cultur-hivatása, mind a felekezet, mind a nemzet irányában, követeli és várja tőlünk s mint saját jogosult büszkeségünk és önérzetünk, legalább saját szemünkben, igazolja.

Tudtuk, hogy az ilyen ellenőrzés nyomán a nemzet saját magunk is valóhú információt nyerünk tényleges állapotainkról s evel hiányainkról és pótlandóinkról — mert, hogy ilyenek is vannak, azt eddig is csak a vak elfoglaltság vonhatta kétségbe.

Ime a kivonatolt cikkek, bár félreismerhetetlen jóakarattal, de nem kisebb szigorúsággal is tükröt tartanak elébünk, bár — ne feledjük, az önismeret ez anyagát is mind olyan egyének szolgáltaták, a kikről feltehető, hogy az igazmondás határai közt inkább javunkra, hogy sem ellenünkre nyilatkoztak.

Mi, a mennyiben talán ellenünk szólnak is a tények, örömmel vesszük a körünkön kívül álló ismertető bírálatát, mert a multakra vonatkozó okulást és a jövőre szóló ujjmutatást találunk benne s félreösmertethetlen igazolását kezdettől fogva elfoglalt álláspontunknak, mely hosszabb idők tapasztalataiban, bizonynyal, még nagyobb mértékben fog helyesnek bizonyulni — a nemzetnek, s benne felekezetünknek, nagy hasznára.

És most beszéljen a miniszter bizalmas léfia.

E nagy fontosságú cikksorozat kiemeli első sorban a vallás- és közoktatásügyi miniszter azon bölcs tapintatosságát, mely szerint a kiküldött kormánybiztosok megválasztásában az a szempont vezérelte, hogy a felekezeti középiskolákhoz lehetőleg ugyanazon felekezethez tartozó egyént küldjön kormánybiztosul. Ez intézkedés által elesett vagy legalább is nagy mértékben ellensúlyoztatott azon bizalmatlankodás, tartózkodás, melylyel az autonom középiskolák a középiskolai törvényt a legtöbb helyen fogadták. Az eredmény kellemesen igazolta a várakozást. Ezt szembetűnőleg tanusítják a beérkezett jelentések, melyekben élénken van kiemelve, hogy a kormány-képviselők mindenütt szives előzékenységgel, a törvényes küldetésüket és személyüket egyaránt megillető tisztelettel, s a legtöbb helyt bizalommal fogadtattak. Salamon Ferencz je-

lentésében Halasról így nyilatkozik: „Mondanom is felesleges, nemcsak kitüntetéssel, hanem nagy szíveséggel is fogadtak s engedtek kiváló helyet és szót mind a vizsgálaton, mind a tanácskozó értekezleteken.“ Medveczky Frigyes ezt írja jelentésében a rozsnyói ág. gimnáziumról: „A bizottság elnöke és tagjai mély tisztelettel és hálával adóztak Excellentiád magas méltányosságának, melynek sikerült a törvény keresztülvitelének legkiméletesebb módját megtalálnia.“ „Nem mulaszthatom el végre megjegyezni“ — írja Szabó Károly — „hogy megbízatásom szerinti kötelességem teljesítése közben mind a nagy-enyedi, mind a szászvárosi iskola előljárósága s tanári kara részéről a törvény követelményeinek, s nagyméltóságod nemes intenióinak teljesítésére őszinte törekvést, komoly elhatározottságot tapasztaltam, s mint a közoktatási kormány képviselője, szívesen fogadtatva, megtisztelő bizalommal találkoztam.“

A jelentések közt, mint legérdekesebbeket emeli ki cikkíró a Gyulai Pálét Soróspatakról és Elischerét az erdélyi szász gymnasiumokról. Jelentésében így ír Elischer: „A szellem, mely a vizsgálatokon végig nyilvánult, egészben véve, egészséges; s én, ki a szász körök részéről eddigelé csak a „geliebtes Mutterland“ magasztalásaihoz voltam szokva, nagy megnyugvással vettem az ifjak ajkairól a leghazafiasabb nyilatkozatokat. Ők, kik a törvényrendelkezése szerint még csak 1885-ben lettek volna szoríthatók, hogy a magyar nyelv- és irodalomból magyar nyelven feleljenek, — az egy medgyesi iskola növendékeit kivéve — mindnyájan ezen felelték már ezuttal is.

E téren tett, mondhatnám: lélekemelő tapasztalataim után bizton nézek a jövőbe, s meg vagyok róla győződve, hogy a törvény inteniója a legrövidebb idő alatt megtalálja óhajta várt megvalósulását. Gyulai Pál Sárospatakról írott jelentésében kifejezi, hogy a vizsgálati elnök, Fejes István, hozzáintézett beszédében elmondta, hogy ő, valamint az egyházkerület nagyrésze, nem óhajtották a középiskolai törvényjavaslatot, mert a protestáns autonómia csonkítását látták benne; de miután az törvénynyé vált, kész hódolattal viseltetnek iránta, s örvendenek, hogy a miniszter az alkalmazásban nem tanusit ellenséges indulatot, a minek bizonyítéka az is, hogy oly kormány-képviselőt küldött hozzájuk, a kinek jóakarataról meg vannak győződve. Cikkíró e külsőségek és előzmények után áttér a megejtett érettségi vizsgák tulajdonképeni lényeges vonásaira. Kiemeli, hogy a leglényegesebb különbség az új s az eddigi érettségi eljárás közt, az írásbelin van, t. i. eddig mind a latin, mind a német nyelvi dolgozatokról latinból és németből magyarra fordítás követeltetett, míg most magyarból követeltetik a németre és latinra fordítás.

Innen magyarázható meg, hogy majd mindenik jelentés kiemeli az írásbeli dolgozatoknak különösen a latinban és németben való gyöngességét.

E mellett az illető tanárok, nem véve figyelembe az új gyakorlat nehézségeit, a jelentések szerint tulszigorral jártak el az érintett írásbelik megítélésében, úgy, hogy több helyen a kormány-képviselők érezték indittatva magukat, figyelembe-

véve a miniszter utasítását, hogy t. i. igen magas mértéket ne alkalmazzanak, valamint azt is, hogy magok a tanárok is hibásan jártak el, a mennyiben a magyarból latinra fordítást kevésbé gyakoroltatták tanítványaikkal — enyhébben mérni. Átmeneti időszakban a teljes szigorú sehol sem kívánták alkalmazni, hanem megelégedtek avval, hogy figyelmeztették a tanárokat és a felekezeti hatóság képviselőit az észlelt hiányokra.

A német nyelvi dolgozatoknál hasonló jelenségek ismétlődtek, s nemcsak a tiszta magyar vidékbeli reform. intézeteknél, hanem az ágostai hitvallásuak némely intézeténél is, mint pl. Sopronban, hol, mint dr. Heinrich Gusztáv jelentésében megjegyzi, a német dolgozatokat s általában a német nyelvi tanítás eredményét, a latinnal egy sorban, „csakis nagy elnézés mellett találhatta csak némileg is elégségesnek.“ Dr. Medveczky a budapesti ág. iskoláról hasonlóképp nyilatkozik, s egyszersmind érdekes megjegyzéseket fűz tapasztalataihoz. A rozsnyói jelentésben így szól: „A német dolgozatok, a viszonyokhoz képest, úgy is leszállított követeléseimet sem elégitették ki. Érdekesen nyilatkozik halasi jelentésében Salamon Ferencz a német írásbeli dolgozatokról. „Két nyelven jól írni, csak ritka kivételeknek adatott, s tán senkinek sem. Épen irodalmunk mutat erre példákat. Mennyivel alább kell szállítani a követelést a gymnasiumból ki sem kerültekre nézve. Ép ezért azt tartja: „lehetetlen megmondani, mi a követelhető felső, s mi a meg nem engedhető alsófok.“

Érdekes észrevételeket tesz a nyert tapasztalatok alapján az anya-nyelvi írásbeliekre, Hunfalvy Pál Pozsonyról adott jelentésében. Ott a következő themák voltak szabad választásra kitűzve: 1. Mely külső és belső okoknak tulajdonítható Vörösmarty és Czuczor epicus muzsájának elhallgatása? 2. Melyek a mohácsi veszedelem után keletkezett két pártnak vezéreszméi? 3. Tacitus írói jellemzése. Ez alkalomból következőleg nyilatkozik Hunfalvy: „Véleményem szerint a themák ne legyenek olyanok, melyeket vagy általában nem lehet megfejteni, vagy melyeket a gymnasiumi tanítvány nem fejthet meg. Az I. alatti théma olyan — legalább meggyőződéseim szerint, — melyet senki meg nem fejthet. Ha e költőink teljes naplókat hagytak volna hátra, ezektől talán megtudhatnók, hogy melyik mit miért írt, vagy nem írt. S mint tovább mondja, ily naplók hiányában hozzávetésekre vagyunk utasítva, de a mely hozzávetések túljárnak a tanítványok látáskörén. A III. alatti théma, véleménye szerint, tanárjelöltnek való, kiről feltehető, hogy annyit olvasott a classicus írókól, hogy összehasonlítás által feladatának megfelelhessen. Hasonló észrevételt tett Jenei Viktor a székely-udvarhelyi ref. gymn. érettségi anya-nyelvi írásbelikről.

A mathematicai írásbeli dolgozatoknál is fordultak elő helytelenségek, mint ezt a jelentések megegyezőleg jelezik. És pedig két irányban: vagy tulságosan nehezek, vagy tulságosan könnyűk. Ez utóbbiak sorába tartoznak, mint a jelentés kiemeli, a marosvásárhelyi ref. gymnasiumban feladott mathematicai és geometriai példák.

A közlemény, az érettségi írásbeli feladatokra vonatkozó megjegyzések után áttér a szóbeli részre, jelezve egyszersmind az általános végeredményeket.

Czikkiró, bármily nagy fontosságot tulajdonítsunk is az érettségi vizsgálat írásbeli részének, de tekintve, hogy feladat sokszor mily helytelen: vagy megoldhatatlan, vagy túlságosan nehéz, vagy gyermekesen könnyű; másfelől tekintve a család lehetőségét, sokszor még a legjobb növendéknek is zavarát, — nem ért egyet azokkal, kik az érettségi vizsgálatot csak tisztán írásbelivé akarnók tenni, sőt a szóbelire kívánja helyezni a fősúlyt és pedig azért, „mert a bírálónak a szóbeli — a közbevető kérdések által — jóval és biztosabb támpontokat nyújt az érettségi megítélésére, a mi végre is az érettségi vizsgálatnak egyetlen célja!

A kormány-képviselők is ítéletüket tulnyomólag, a szóbeli vizsgálatban való közvetlen részvételekre alapították. Érdekesekek a jelentések egyik-másik gymnasium szóbeli érettségi vizsgálatáról. Például Szász Béla a kolozsvári ev. ref. gymn. érettségi vizsgálatáról jelentésében így nyilatkozik: „Örömmre szolgál az írásbeli dolgozatok gondos átvizsgálása és a szóbeli vizsgálatok feszült figyelemmel kísérése alapján teljes meggyőződéssel kijelenthetem, e főgymnasium nemcsak a törvény szigorú követelményeinek, hanem annak a magasabb fokú igénynek is megfelel, a melyet nemcsak mint hitsorsos, hanem mint a magyar nemzeti cultura szenvedélyes híve s ez esetben a m. kir. kormány lelkiismeretes képviselője, betöltve látni óhajtottam és elfogulatlan bírálóképen mérlegeltem.“ Majd odább így szól: A latin nyelvi vizsgálatnál Tacitus Agricóláján és Germániáján, s Terentius Adelphoi-én kívül, Horatius Carmenjeit, Cicero Coto Majorját, Caesar de bello Gallico-ját is fordították az ifjakkal változtatva.

Imre Sándor a debreczeni főgymnasium érettségi vizsgálatáról adott jelentésében ezt jegyzi meg: „Egyes tantárgyak tudása, főtanaikban való jártassága éppen ritka. Latint a debreczeni iskola néhány kitűnője igen jól tud s van nem egy-kettő, ki a magyar irodalomban és természettanban tanusított teljes otthonosságot.“ A magyar nyelvre és irodalomra nézve kiemeli a hódmezővásárhelyi főtanoda érettségi vizsgálatát.

Nem így előnyösen szól Csiky Kálmán a máramaros-szigeti főtanodáról, hol azt jegyzi meg, hogy bár gyakorlatilag jól tudják a magyar nyelvet, azonban a magyar irodalom ismeretében nagy hiányokat észlelt. Sokak előtt Vörösmarty, Bezsenyei művei ismeretlenek, sőt, mint a jelentésből kitűnik, volt olyan is, ki bevallotta, hogy Arany János műveiből soha semmit sem olvasott.

Elismeréssel szól jelentésében Szabó Károly a szászvárosi Kún-tanoda érettségiéről, hol ez évben 8 ifju tett érettségi vizsgálatot, közülök egy sem bukott meg.

Feltűnő jelentés, hogy több protestáns iskolánál a természet- és mennyiségtani tárgyakban mutatkozott örvendetes eredmény, mely siker első sorban a tanárok egyéniségétől függ, (Debreczenben, Patakon, Körözsön és Kecskeméten, Halason, Rozsnyón.)

Végül szól a közlemény a nem magyar tannyelvű középiskolák érettségi szóbeli vizsgálatának magyar nyelvi, történelmi szaksoportjáról. Idevágólag idézi Veres Ignác jelentéséből a brassói g. kel. román tannyelvű főgymnasiumról: „A magyar nyelv tanítása, a mennyire az érettségi vizsgálatból következtetni lehet, még kezdetleges. Olvasni folyékonyan tudtak, s kiejtésük elárulta, hogy beszélnek is magyarul. A fordítás csak ott volt akadozó, hol a nyelvezet felülemelkedett a köznapiaságon.“ Hasonló szellemben nyilatkozik Asbóth Oszkár az újvidéki gör. kel. szerb gymnasiumról. De reményét fejezi ki, hogy egy pár év múlva az érettségi vizsgálatot tevő tanulók folyékonyon fognak beszélni magyarul.

NYILT VÁLASZ T. KÁLMÁN FARKAS URHOZ.*)

Értem az indokot, a melyért Ön, tisztelt író társam! a II. János király éneke¹⁾ eredetéről s szerzője kilétéről irt ének-történelmi excursiojára²⁾ engem szives volt figyelmeztetni. Az irodalmi nyilvánosság tisztelete néhány sor válasza kötelez. Késésem oka súlyos betegségem.

Én egyik művemben³⁾ erről azt irtam: *Dávid Ferencznek tulajdonítható a II. János nevét viselő ének is.* Máshol⁴⁾ pedig ezt: „*előbb magyarra fordíttassák (t. i. az unitáriusok) az Isteni dicséreteket a Luthertől behozott s általuk is sokáig használt német énekes könyvből.*“

Világos, hogy irt, s a mennyire emlékszem, mai nyilatkozataimban sincs a szóban levő ének általam II. János királyénak mondva, tudományos tétel, positiv állítás alakjában, a mit igazolnom kötelesség lenne. A hagyomány lehetősége van csak kimondva oly általánosságban, a mit Kálmán ur még nem fejtett csak minden részében — nem épen a főkérdésben: hogy hát ki irta vagy fordította?

Az *Unitárius Énekes könyv* szerkesztőjének véleménye igazolására nem vagyok illetékes, sem felhatalmazott.

A mely nézet-külömbőség köztem és t. Kálmán Farkas ur között a *reformatiokori magyar egyházi énekek keletkezése* kérdésében 1883. óta⁵⁾ a közönség előtt tudva van, az ő észrevételei után csekélyre szállott: elfogulatlanok azt, a mi lényeges, tudják, a mi személyeskedés, jó ha feledik. Én sem ujitom fel.

*) Jelen „Nyilt válasz“ következő levél kíséretében küldött: N. t. Szerkesztőség! T. Jakab Elek ur hozzám küldé válaszáat, következő levél kíséretében:

Tisztelt barátom! Aug. 6. levélkéjére ide fogom a választ tetszése szerinti használatra. Lehetlen most ily kérdéssel vonnom elidőmet, erőmet *Kolozsvár történeté*-től, mivel dec. 31-ig el akarok készülni. Tán majd, tán soha, bővebben irand. Budapest, aug. 25. 1884. Híve, barátja Jakab Elek.

Én a „választ“ — kötelességszerűleg — beküldöm. Gyüd, aug. 28. Kálmán Farkas.

¹⁾ *Istent dicsőítő magasztalások* II. kiad. 1868. 176—177. l.

²⁾ *Prot. Közlöny* 1884. 29. 30. sz.

³⁾ *Dávid Ferencz emléke*. 1879. 218. l.

⁴⁾ *Magyar Könyvszemle*. 1882. 63. l.

⁵⁾ *Prot. egyh. isk. lap.* 1883. 3. 4. sz.

Meglehet, hogy ha majd megszabadulok azon nagy irodalmi tehertől, a mi most lelkemet nyomja s egészen lekötve tart, tán kedvem jó *győzelemhez szokott ellenfelemmel szemben megkísérteni*, hogy az általa reám akasztott (vagy tán rám is bizonyított) tudatlanságaimból egyet és mást magamról elhárítsak. Ha nem lesz módom rá, a tudomány és Kálmán ur nem — a vesztes én leszek.

Budapest, aug. 25. 1884.

JAKAB ELEK.

EMLÉKBESZÉD ZWINGLI FELETT.

(Tartotta a nagy-enyedi ev. ref. templomban 1884. május 18-án
Garda József, theol. akad. tanár.)

(Folytatás.)

Einsidel, 1522. jul. 13. Értekezik 10 elvtársával; föliratot menesztenek a püspökhöz és a szövetségi nagy tanácshoz, kéri, hogy minden háborítás kizárásával: engedtség meg az evangélium szabad prédikálása és a papok házassága. A kérelem éles ellentétben tünteti föl a két fajta papságot s azon bátor megjegyzéssel végződik: hogyha pápai, papi, világi hatalomra támaszkodva, kérelmünknek helyet nem adnak, ők maguk az isteni kegyelemre bízzák magukat, mert jobb istennek engedelmeskedni, semmint emberek szavának. (Cseleked. V. 29.) Egyszersmind kéri a püspököt, hogy álljon a dolog élére s szakítson a sötétség fiaival. Archeteles.

Kérésünkre most sem hallgattak. Folytatták a munkát ők maguk, mint eddig tették. A Zwinglihez szító papság elhatározta (Rappensweil, aug. 15.), hogy ezentul Zw. értelmében prédikál.

A bőjt feletti diadal után következett a papi nőtlenség ostroma. Már említettük, hogy Pál a. minek nevezi azokat, kik a házasságot tiltják. Zw. a házasság tilalmát Isten és az emberi természet törvénye ellen való lázadásnak, bűnnek tartja s hogy bebizonyítsa, hogy minő erkölcstelenségre vezet, különösen két tényre hivatkozik, de a melyeket én ezen a helyen elhallgatok előtetek. (Az egyik egy püspöki rendelet, mely a papok gyermekes ágyasait megadóztatja. Hogy a kegyes püspök a közerkölcsiségnek, vagy pénzes ládájának kívánt segítségére menni? előttem eldöntetlen marad. A másik: a választó hitközségek azon kikötése, miszerint a pap ágyast tartson magának a házi béke és a családi jó hírnév megóvása érdekében.)

Az elválást illetőleg ép oly józan bölcsészi elvei vannak, mint egyebekben. A mely házasságot Isten hozott létre, ott az elválást csak emberi erőszak vagy a kérlelhetlen halál eszközölheti. Isten hozta pedig létre, ha a szövetségi felek teljesen egyetértenek köteleességeikre és életcéljukra nézve, a hol két fő egy gondolat, és két szív egy érzelemben olvad össze.

A hol pedig benső szerelem és öntudatos szeretet helyett csak anyagi, érzéki érdekek vagy durva erőszak szerepelnek, ott a szövetségkötésnél nincs jelen a szívek Istene, ott az ördög működik.

A papi áldás csak külső ünnepélyes cselekvény, de új szívet a felekbe nem teremt, s ha az Isten sem teszi, akkor sokkal üdvösebb az elválás a Virgil vagy Dánté örökös poklánál. A házassági ügyek 4 világi, s 2 egyházi tagból álló bizottságra ruháztattak. Némelyek vádolják Zw-t, hogy a világi elemnek igen nagy befolyást engedett az egyházi ügyekben; de a schwei-zi állapotokra és köztársasági elvekre kell gondolnunk. A jövőre bizta

az egyensúly helyrehozását. Mint IV. Henrik francia király mondá: ma nem kell a holnap teendőit is elvégezni akarni.

Maga Zw. jó példával ment elől, mint Luther, ezen évben 1522. megnősült, egy nemes özvegyét Reinhárd Annát vette el, ki annyira át volt hatva reformator férje elveitől, hogy soha többé magára selyem ruhát nem öltött, s ékszer nem hordozott. Takarékosága által lehetőségessé tette, — hogy, különben szűkös jövedelmű férje asztalánál sok idegen és ismerős vendégszeretben részesült. Egyszerűen nemes és erős jellemű nő volt, ki bámulatos odaadással és békés megnyugvással hordozta Niober-fájdalmát, ugyanazon órában vesztette el férjét, fiát, vőjét, fivérét és sógorát!

Zw. két nevezetes hitelvi beszédet tartott: „az irás elégséges az üdvösség megszerzésére, nincs szükség a pápai vagy consiliumi tekintélyre, és Mária közbenjárásáról Csak egy a közbenjáró, a J. Kr., az ő isteni igéje által, a ki más utat keres vagy mutat, az lelki gyilkos, tolvaj!

Az ember hajlandó a földi viszonyokban az ég analogiáját látni. Roppant anyagi, babonás fogalom a földi fejedelmek lakait az ég csarnokába helyezni át!

Ellenfelei látva, hogy az egyházi hatalom nem vezet célhoz, a rágalom epés nyilait ragadták meg, mint Luthert, eretnekséggel, rend- és békezavarással vádolták ismételtelen. Zw. kerülte a személyeskedést, s az ügyet sem magáénak, sem Lutherének, hanem magának az evangélium ügyének mondotta. Barátai, Jud, Zwicky, Capito, Hedio, Nesen francia, Ockolampadius, Myconius, Haller, Bernben, széles körben mellette nyilatkoztak.

A levegő nyomasztó kezdett lenni. Nagy zürzavar állott elő. A szövetségi nagy tanács egy, a Zw. értelmében prédikáló papot (Wiss Orbán, fislisbachi) elfogatott és a const. püspökhöz küldött. Ez első ténye a nagyobb erőszaknak. A pp. a tanácsot kéri fel a rend helyreállítására. Zw. is kéri a tanácsot, hogy egy vitagyűlést hirdessen, az akkori szokás szerint, s ha nincs igaza, bűntessék meg.

A tanács engedett kérelmének s 1523. január 23-ra hirdette ki a disputatio idejét. Helyéül Zürichet jelölve ki Zw. 67 tételt állított föl a vita tárgyias alapjául; világ- és vallás nézeteit fejezte ki bennünk. Fölállításukban ezen alapelv vezérelte: mindent ki kell zárni az egyháztanból és szerkezetből, minek nincs bibliai alapja. Luther pedig mindazt megtartani kívánta, mi az evangéliummal nem ellenkezik. A végén fölkeri az illetőket, hogy kezükben bibliával, mint bíróval jelenjenek meg, hogy az igazságot megtalálják vagy a kik már megtalálták, megtartsák, s ne jöjjenek skolastikus és sophista üres frázisokkal felfuva.

A gyűlésen mintegy 600-an jelentek meg. (A püspök udvarmestere Anwyl, a p. helyettes Dr. Faber, Dr. Blanch Tübingából.)

A tanács elnöke nyitotta meg a gyűlést; Zw. röviden szólott: Isten nevében itt vagyok! A püspöki helyettes emelt először szót a szentek segélyül hívása és a papi nőtlenség mellett; de a szentírásból egyik mellett sem tudott még csak egy bizonyítékkal sem érvelni, hanem csak conciliumok végzéseire és pápai decretumokra hivatkozott s kilátásba helyezte egy concilium tartását, mely hivatva lesz a bajok orvoslására. A tudós doctor is állított ki maga mellett egy szegénységi bizonyítványt. Zw. érvei megdönthetlenné váltak. Végre az elnök fölkerlte a gyűlés tagjait s főképp a ppki helyettest, hogy a szentírás alapján bizonyítsák be az eretnekség vádját igaz voltát. Mindenki mélyen hallgatott, senki sem szólott!

Erre a tanács az igazság diadala érzetével 29. d. u.

a következő köriratott intézte az egész kántonhoz: „Mután Zwingli ellen senki sem bizonyította be az ő eretnekségét, fölhatalmazzuk őt és minden igehirdetőt, hogy az évangéliumot szabadon hirdesse, Isten igéjével összhangzóan. Az ellenök támasztott rágalom és becsmerlés keményen fog büntettetni.“

*

Zürich ezen határozatával a constánzi püspökség kötelékéből kilépett. A hitközség az egyházi joggyakorlatot magához ragadta, az egyház külső, politikai igazgatása a hitközség gondjaira bízott, s ezzel az egyházpolitikai alkotmány alapköve le lön téve.

Ez a képviselői, presbiteri rendszer világtörténelmi fontosságánál fogva, politikai tekintetben is, a Zw. józan és igazságos gondolkozásmódjának termékenyítő magva. Ezt egymásután rohamosan követte a latin nyelvnek az anyanyelvvel való felváltása; a zárdai rendszer megszüntetése. Az alapítványok, káptalan és zárdák jövedelmeit egyházi és iskolai célokra fordították. Egyetem alapítottak, özvegy-, árvai- és menedék házat állítottak; a szegény-ügyet fölkarolták; a házankénti koldulást megszüntették; az ügyefogyottakat és a vándor iparos legényeket közalapról segélyezték; a papok megnősülhettek.

(Folyt. köv.)

TANÜGYI ROVAT.

RENDSZABÁLYOK, TÖRVÉNYEK ÉS UTASÍTÁSOK AZ ERD. EV. REF. KOLLEGIUMOK SZÁMÁRA.

(Folytatás.)

Az értesítőt a szülő vagy gyám aláírása után a tanulók az osztályvezetőnek beadni kötelesek.

Az év végeztével pedig minden tanuló az egész évi tanulmányra kiterjedőleg osztályzatot nyer.

7. Egy tanév 10 hónapból áll. A szünidőket, a helyi és vidékbeli viszonyok szerint, az előjáróság meghallgatásával, az egyházkerület állapítja meg.

8. Az oktatásra feltétlenül tankönyvet kell használni.

9. Az egyházkerületi közgyűlés által jóváhagyott tankönyvek közül szabad választani. A tankönyvek sorozatát minden iskolai év bezárta előtt, vagy előre nem látott körülmények között, legalább is az új tanév megnyitása előtt, az igazgató-tanács tudtával kell elkészíteni.

A tanári testület, a már alkalmazott tankönyv változtatását mindenkor indokolni s az új tankönyvnek előnyeit alaposan előadni köteles. Egyébiránt kívánatos, hogy a tankönyvek gyakori változtatása elkerültesse. A megállapított tankönyvek jegyzéke az igazgató-tanácsnak mindenkor hivatalból felterjesztendő.

10. Minden intézetben szükséges egy tanári kézi-könyvtár, mely a nevezetesebb és drágább szakmunkákat tartalmazza, s mely az egyes tanárok kijelölése mellett évről-évre gyarapítandó.

11. Minden intézetben ifjusági könyvtár is állítandó fel, mely az iskolai oktatással kapcsolatos s azt kiegészítő olvasmányokat nyújtson.

A felső két osztály növendékei, a könyvtárral kapcsolatban, önképzőkört is alkothatnak, a tanári kar által megállapított szabályzat alapján, egy tanár vezetése és felügyelete alatt, de az igazgatónak szigorú ellenőrzése mellett.

Azonban kiváló gondot kell arra fordítani, hogy az ily körök működése a tanulókat az iskolai tanulmányoktól el

ne vonja s a tanári szék az oly tanuló, ki iskolai kötelességének meg nem felel, az önképző-körben való működéstől eltiltsa.

12. Hasonló felügyelet és ellenőrzés mellett alakíthatnak a tanulók ének-, zene-, vagy egyéb gyakorlatokra szánt, valamint szegénysorsu tanulókat segélyező egyesületeket is, azon föltétel alatt, hogy működésüket egyedül és kizárólag az intézet körére szorítják.

Ha a tanuló pénzkezeléssel vagy annak ellenőrzésével bízatik meg, erre nézve a szülőnek vagy gyámnak írásbeli beleegyezése is megkívánatik.

13. Minden tanév végén, minden osztályban nyilvános évvizsgát tartatik, az előjáróság küldöttének vagy küldöttének elnöksége alatt, az illető osztályban tanító tanárok részvételével. Ezen vizsgát után ugyanezek, a vizsgálat eredménye és az évi tapasztalat alapján, állapítják meg minden egyes tanulóknak az egész éven át támasztott magaviseletére s az egyes tantárgyakban való előmenetelére bizonyítványt jegyét.

A magaviselet jelzésére 4 fokozat használandó: jó, szabályszerű, kevésbé szabályszerű és rossz. A rossz fokozat mellett a megrovás oka is pontosan kiteendő.

A tanulmányi előmenetel jelölésére ezen 4 fokozat alkalmazandó: jeles, jó, elégséges, elégtelen.

Jeles általános osztályzatot csak azon tanuló kaphat, kinek végeredményül szolgáló minden érdemjegye jeles, legfeljebb egy jó. Jó általános osztályzatot pedig csak azon tanuló, kinek minden tanjegye legalább jó, legfeljebb egy elégséges.

14. A tanári kar az igazgató közbenjöttével a szükséges intézkedéseket s illetőleg lépéseket megteszi arra nézve, hogy a más hitfelekezeti növendékek saját vallásukban oktatást nyerjenek. E végből az igazgató minden év elején az ily növendékek névjegyzékét osztályonként átteszi azok lelkeszeihez vagy taoitóihoz, a kiktől egyszersmind, az évharmadi értesítők és bizonyítványok megállapítása idejéig, pontosan bekívánja a tanulók előmeneteléről szóló jelentéseket.

(Folyt. köv.)

IRODALOM.

A magyar helyesírás rendszerének alapvonalai. *Iskolai és magán használatra írta Kmethy István.* Szerző, a magyar helyesírás sarkalatos alapelveitől a szófejtést (ethymologia) teszi, mi kétség kívül helyes, ámde e mellett épen nem mellőzhető az a másik két főelv, mely a kiejtésre és jobb írók gyakorlatára építi a helyesírás szabályait.

Sőt, mint napjainkban tapasztaljuk, a hol írásunkban a kiejtés és ethymologia nem igazít el, a leggyakrabban tekintélyes íróktól követett elvek előtt hajlunk meg. Kmethy munkája lendít-e valamit a magyar helyesírás ügyén? egészséges elvekből indul ki szabályai felállításában, s végül csakugyan igazolja-e a közhasználat azt, a mit ő állít, s a mire hivatkozik is munkája előszavában? E kérdések eldöntése első sorban és mondhatnók kizárólagosan a magyar tudományos akadémia nyelvtudományi osztályának illetékes véleményétől várható.

Szerző is különben az akadémia illető osztályának ajánlotta füzetét. Futólagos pillantást vetve az előttünk fekvő füzetre, két jelenség toladik szüntelen szemünk elé, melyekkel nem tudunk kibékülni. Egyik, a hiányjel makacs forcizozása ott is, hol a mai józan gyakorlat teljesen mellőzi, s ezen ma már tekintélyes írók mindnyájan megegyezőleg megnyugszanak. Így például, hogy mind-

járt a munkácska czimiratát vegyük: A magyar *helyesírás' rendszerének* alap vonalai. Így írva! Miért a *helyesírás'* szó mellett hiányjel? Hiszen nem jó zavarba egy bár kevés grammatikai ismeretekkel dicsekvő olvasó is az iránt, hogy a helyesírás kifejezés mellől a birtok rag maradt ki, a nélkül, hogy azt jelezni is kellene egyszermind. E régi orthografiai elvvel a mai gyakorlat immár leszámolt. Másik észrevételünk: a szóösszetételeknek kötőjelekkel való minduntalan szétválasztása. Igen is értjük, hogy ez eljárásnak lehet célja didaktikai szempontból, de a szövegben is ragaszkodni ahhoz, a mai állásponttól tekintve, oly privát szeszélyeskedés, mely még akkor sem fogadható el, ha figyelembe vesszük is azt a körülményt, hogy sehol sincs oly tág tere az egyéni önkényeskedésnek, tetszésnek, mint épen a helyesírás terén. Péld.: kiejtés; de már: táj-kiejtés; el mondottak, meg-alkotását, kétségbe-vonhatatlan stb.

A füzet Nyiregyházán jelent meg, szerző sajátjában. Megrendelések Nyiregyházára a „Nyirvidék“ cz. hetilap szerkesztőségéhez intézendők. Ára 50 kr.

A földrajz alapfogalmai, kapcsolatban Kolozs megye s környéke rövid földrajzával. Szerkesztették Bács György, Boga Károly és Szentgyörgyi Lajos. A kolozs megyei népiskolák 3-ik osztálya számára készített kézikönyv, helyesen megválasztott iránynyal, az I. részben a szükségeltető földrajzi alapismereteket adja, egy elemi iskolai növendék felfogásához alkalmazott gyakorlati modorban; a 2-ik részben találjuk Kolozs megye éghajlati, földrajzi ismertetését s némely, a megyével határos, valamint néhány magyarországi megye rövidre vont földirátát. Mindenesetre dicséretes munkára vállalkoztak szerzők, mert tudunkkal eddigelő Kolozs megyének és környékének részletes földrajzát tárgyzó népiskolai kézikönyv hiányában voltak a népiskolák.

E kis földrajzot e mellett a könnyen érthető nyelv, helyes methodus is ajánlatossá teszi, s így kívánatos volna, ha megyénk, népiskoláiban a földrajz tanításnál figyelembe vennék. A 43 oldalra terjedő kis könyvecske Stein János nyomdájából került ki. Ára 25 kr.

*

Zwingli Ulrik emlékezete. Marosvásárhelyt tartott négy százados emlékünnepegy alkalmával mondották Rákosi Lajos, esperes, (Ima) Vas Tamás, egyh.-megyei jegyző (Egyházi beszéd) és Tavasz József, vojai pap (Emlékbeszéd).

E csinosan kiállított füzet is méltán sorakozik a Zwingli emlékünnepegy alkalmából irt egyházi beszédek sorába. A füzet Marosvásárhelyt, Imreh Sándor nyomdájában jelent meg. Ára 35 kr. A tiszta jövedelem a papi gyámintézet javára fordittatik.

„Protestáns pap“ 8 ik száma következő tartalommal jelent meg: A 153-ik dicséret. A vasárnap megünneplése érdekében és az iszákosság ellen. Egyházi beszéd. Hogy neveljünk. Halotti beszéd. Halotti beszéd és ima. A papi szent hivatal. (Folyt.) Illeték-egyenérték. Külföldiek.

Az erdélyi muzeum-egylet bölcsélet-, nyelv- és történelem-tudományi szakosztályának kiadványaiból az I. kötet 2. füzetét vettük. Jelen füzetben a következő értékes közlemények jelentek meg: A Hitopadesa bevezetése és első meséje (fordítás kisértmény) dr. Brassai Sámuel, ny. egyet. tanártól. —

Bánk-Bán jelleméről. Irta: Hegedüs István, ref. collegiumi igazgató. Petőfi hatásának pár titka. Irta: dr. Csernátoni Gyula, gymn. segédtanár. Catullus mint Sappho és Callimachus utánzója. Irta: Múthé György, okleveles tanárjelölt. Szakosztályi értesítő. A csinos füzet Stein János nyomdájából került ki.

KÜLFÖLD.

XIII. Leonál.

Róma, aug. 20.

A pápa mult vasárnap ünnepelte névnapját. Ez alkalommal a bibornokok collegiuma tisztelgett nála. Audienzia után a szent atya meghívta egy a bibornokokat, mint néhány előkelő látogatót magánkönyvtárába, hol érdekes társalgás fejlődött ki.

XIII. Leo a vatikáni muzeum egyik új galleriájának freskóiról szól, melyek Seitz lovag művei és a szkolasztikus tan diadalát ábrázolják a szofisztikusok tévelygéséi fölött. A szent atya megjegyzé, hogy a „pápák kedvező körülmények közt ép úgy, mint megpróbáltatások csapásai alatt mindig pártfogolták a művészeteket.“ Kifejezte azon óhaját s reményét, hogy ezen munkálatok mielőbb befejeztessenek és azon szándékát nyilvánítá, hogy ezután helyre fogja állítani a pápák régi palotáját a Lateranban.

E nagyszerű munkálatokról szólván, a szent atya nem tartóztathatta magát, hogy ki ne fejezze sajnálkozását, melyet a fölött érez, hogy nem mehet ki a Vatikánból azok szemlélésére, és hozzátette, hogy a pápa helyzete még mindig ugyanaz, a mint IX. Pius jellemezte: „sub hostili potestate constitutus.“ (Ellenség hatalma alatt áll.) Majd sajnálatát fejezte ki a fölött, hogy a mostani (olasz) hatóságok beavatkozásokat egész a Rómában az ő költségén alapított s fenntartott katolikus iskolákra is kiterjesztik.

A pápa ezután Franzelin bibornokhoz fordulván szerencsét kívánt neki művéhez, mely Hegel tévelyeit czáfolja meg és kifejezte megelégedését a tudós vitairatok fölött, melyeket a jezsuiták indítottak meg Németországban és Ausztriában, főképp Tirolban. Az igazságért való ezen harc, folytatá a pápa, annál szükségesebb Németországban, melyet a protestantizmus mintegy a tévely és legveszélyesebb előítéletek erődjévé tett. Mi azonban tudni fogjuk lépésről-lépésre folytatni a küzdelmet hévvel és fegyver szünet nélkül. Franzelin visszhangul XIII. Leo ezen szavaira azt mondá, hogy a fővezetés ma a katolicizmus egy ellenségének kezében van.

A beszélgetés vége felé a pápa rátért szólni az új és vigasztaló helyzetről Belgiumban, melyet a katolikusok diadala eredményezett és kifejezé reményét, hogy az eredmény mindinkább meg fog szilárdulni az összes katolikusok fegyelmzetttsége és szoros egyesülése által, meghiusítandó a szabadkőművesség erőlködéseit. A pápa egyuttal kifejezte azon óhaját, vajha Belgium példáját más országokban is követnék és Pitra bibornok felé fordulván, sejteni engedte, hogy Franciaországra akart czélozni, Pitra válaszolván, fájlalta, hogy a legkeresztényebb nemzet oda jutott, hogy oly kormány van, mely az üldözés manáját és az istentelenség szellemét rendszerré látszik emelni.

Végül visszatérve Rómának vallásos érdekeire, a pápa kérdező Parochit a rómaiak hűségéről legdrágább hagyományaihoz és a jótékonysági és nevelő-intézetekről. A pápa főlemeltette a Vatikántól nem messze szegény gyermekek oktatására alapított új intézetet, mely imént

nyitattott meg a Vasette név alatt ismeretes helyiségben, a hol a Borgó városnegyed antiklerikálisai akartak maguknak iskolát nyitni. Mint ezen rögtönzött észrevételekből kitűnik — írja egy római lap — a szent-atyá társalgása a sz. kollegiummal és udvari praelatusaival újabb bizonyítékát szolgáltatja XIII. Leo szüntelen szorgoskodásának, az egyetemes egyház javáért.

A pápa nagy számmal vett üdvkiváló sürgönyöket Európa főudvarai és kitűnő egyházi s világi személyiségek részéről.

KÖZGYÜLÉS.

Az erdélyi unitárius hitfelekezet évi közgyűlése aug. 31-én vette kezdetét, a főtanoda nagy termében. A helybelieken kívül számos világi és egyházi tag jelent meg. A közgyűlést főt. Ferencz József püspök ur nyitotta meg, jelezvén a gyűlésnek igen fontos és életbe vágó ügyeit, melyeknek bölcs elintézése képezi a gyűlés feladatát; kéri Istennek áldását a gyűlés munkálkodására.

A gyűlés megnyitása után következett a ft. püspök ur évi jelentése, melyből örömmel jelzi, hogy az egyházkerületben úgy az anyagi, mint szellemi ügyeket tekintve, „mindezek ékesen és jó rendben“ vannak. A közgazgatásra nézve az igazgató tanár tesz előterjesztést, mely a körébe vágó administrationalis ügyeket tartalmazza.

Nevezetes tárgya volt a közgyűlésnek: a theologus ifjakra hozott harározata. Eddig, a mint végzett az ifju, ha hely nyílt, azonnal kimehetett papnak; a jelen közgyűlés gyökeresen megváltoztatta ez állapotot. Egy évet tüzött ki a theologiai tudományok befejezése után a papi pályára készülő ifjaknak és pedig úgy, hogy két a papi hivatal körébe vágó *elméleti* és *gyakorlati* dolgozatot kell készíteni s ezek sikeres eredménye után bocsáttatnak az ifjak papi vizsgára, illetőleg alkalom adtán az üresedésbe jött egyházközségekben.

Tárgyát képezte a közgyűlésnek: a „Baldácsi“ alapról tett jelentés és a központi bizottságnak néhai Török Pál özvegyének nyugdíjaztatása ügyében tett ajánlata, mit a közgyűlés, a boldogultnak ez alap körül kifejtett érdemeiért: egyhangulag megszavazott.

Ez ügyek tárgyalása után a közgyűlés testületileg a templomba vonult, — hol helybeli lelkész Péterfy Dénes tartott emelkedett szellemű alkalmi beszédet (Luk. IV. r. 16—32. v.) „Az Isten országáról.“

E beszéd ismét egyike volt azoknak, melyekben Péterfy ékesszólása, az evangelium melegsége, az értelem világossága és a meggyőződés erejével hatol hallgatói szívébe. Az isteni tisztelet után főt. püspök Ferencz József ur asztalához volt hivatalos a közgyűlés minden tagja, hol lelkes pohárköszöntők fűszerezték az ebédet.

Másnap, szept. 1-én, ismét egy érdekes tárgya volt a közgyűlésnek — a többiek között — Koronka Antal toroczkói pap és köri esperes és hévizi pap is köri esperes: Péterfi Sándor urak nyugdíjaztatása. Mindkét férfi az egyházi irodalom terén ismeretes, főleg utóbbi, ki egy hosszú élet munkásságának minden gyümölcsét átadta a

nyilvánosságnak. Mi is szívünkben örvendünk e kegyeletes ténynek, melyben nem annyira megjutalmazva, mint elismerve látjuk „a rögs, de gyönyörűséges“ pályán a valódi érdemet! Ez illik hozzánk!

Ezután a költségvetés vétetett tárgyalás alá, s hosszas vita után megállítottatott úgy, a mint az Egyh. képv. tanács felterjesztette 21,100 forintban.

A második nap délutánján az általános nyugdíj-intézet állapotáról való jelentés és számadás került elő. Pénztárnok Jánosi Gergelynek a fölmentést megadta a gyűlés és egyszermind köszönetet szavazott a pontos, lelkiismeretes kezelésért, de megütközéssel vette tudomásul, hogy sokan a belső emberek és az ekklezsiák közül nem fizették be pontosan illető díjaikat. Elhatározatott, hogy az esperesek felelősség terhe alatt két év alatt hajtsák be a hátralékot. A nyugdíj-intézet maximuma a fizetésekre nézve 100 forintban állapítottatott meg; a nyugdíj-intézeti pénztárnok fizetése pedig 50 forint. Évi bevétele az intézetnek 2333 forint. Ez évi többlet 1974 forint.

Az egyház jószágainak kezelése fordulván elő, a gyűlés az egyh. képv. tanácsra bizta, hogy határozza el, a mint előnyösebbnek ígérkezik, hogy a jószágok fix adminisztrációval kezeltesse-e, vagy pedig árenda-rendszerrel.

*

A harmadik napon az unitárius egyháznak két nagy tényezője: a székely-kereszturi és tordai iskolák költségvetése fogadtatott el. A gyűlés örömmel látta a költségvetésből az illető iskolák előhaladását.

Ezután az államsegély kiosztása került szőnyegre, s az 5000 forint, az égető szükségek szerint, a szegényebb ekklezsiáknak és papoknak megállítottatott. A vallástanítónak, kik eddig Brassóban, Segesvártt és más helyeken csekély, utazásukat sem fizető díjban részesültek, most méltányosabb díjt szavazott meg.

A főtanácsi gyűlés d. u. záratott be.

A főt. püspök ur visszatekintve a gyűlés folyamára, a legnagyobb örömmel emlékezett meg a tanácsosoknak a gyűlésekben való pontos részvételről, s a midőn ezt megköszöni, egyszersemid reményét fejezte ki, hogy ezután is épen oly nagy buzgalommal fognak a gyűléseken megjelenni és az egyház magas céljainak elérésére munkálni. Meleg szavakban köszönte meg főgondnok Dániel Gábornak egyháza iránti buzgalmát és bölcs tapintatosságát, melyet az elnöki tisztet a 3 nap lefolyása alatt betöltötte. Vonatkozott a püspök bezáró beszédében országgy. képviselőségére, is kijelentvén, hogy a mely pillanatban képviselői állása ellenkezésbe jőne püspöki hivatali kötelességeivel, kész attól azonnal megválni.

Gyöngyösi István esperes főközügy igazgató hálaimája zárta be a 3 napra terjedt érdekes gyűlést.

Lapunk tere nem engedi bővebben szólni a testvér prot. felekezet közgyűlésének sok érdekes tárgyairól; de ezt és annyit, atyafiságos szeretetünk jeléül, szíves készséggel tettünk és teszünk „az ő nevében.“

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1884. szept. 6.

— **Ősz püspökünket**, főt. Nagy Péter urat, ket-tős családi csapás sújtotta: vejének Szabó Sámuelnek, kolozsvári főtanodánk tanárának két szépreményű fiát ragadta el alig két napi időközzel — a könyörtelen halál. A püspök két kedves unokáját nagy részvét kísérte ki kora sirjukba. Adjon vigasztalást a fájó sebekre az Ur mindent beborító kegyelme.

— **Kolozsvári főtanodánk** ideai tanévének megnyitó ünnepélye ma délelőtt folyt le a tanoda nagy halltermében. A megnyitó ima után, melyet lapunk szerkesztője tartott, Hegedüs István ig. tanár mondott a tőle megszokott hévvel és bensőséggel szép megnyitó-beszédet, utalva az újonnan életbeléptetett rendszabályokra, azokat az ifjúság különös figyelmébe ajánlván. A szép ünnepély a déli órákban ért véget.

— **A pesti egyház első lelkészi állomására** szeptember 2-án volt a kijelölés, a választás szeptember 28-án lesz. A kijelölő bizottság *egyhangulag Szász Károlyt*, a megválasztott püspököt *jelölte*, annál is inkább, mivel rajta kívül csupán egy Patár István nevű lelkész pályázott s az sem szerelte föl pályázatát a kellő okmányokkal. Az új lelkésznek hivatalba beiktatása október 12-én, esetleg 19-én. Szász Károly püspökké felavatása október 26-án, előzőleg, vagyis október 25-én Török Pál gyászemlékünnepe tartatik, október 27-én pedig az egyházkerületi közgyűlés tárgyalásai kezdődnek. Szász Károly beiktatására *Nagy Péter erdélyi püspök kérését fel*.

— **Kecskeméti egyházunkban** aug. 31-én ment végbe a lelkész-választás. A szavazás 10 óraker kezdődött a templomban s 1 óraker rekesztetett be. Beadatott 355 szavazat. Ebből Czelder Márton nagybányai lelkész 228 szavazatot kapott, Tóth Sándor 124, Öreg János 3, s így *Czelder Márton nagybányai lelkész választott meg*.

— **Az erdélyi róm. kath. státusgyűlést** Lönhart Ferencz erdélyi püspök szeptember 22., 23. és 24-ik napjaira hívta össze Gyula-Fehérvárra.

— **A magyar nyelv az ev. egyházban.** A Kiskárpátok egyik félreeső zugában, a kitünő bort termelő Limbach községben tartá meg a pozsonymegyei ág. hitv. evang. esperesség ez ideai gyűlését. Derék főesperese, Ritter Károly, somorjai lelkész megnyitván az ülést, terjedelmes jelentést olvasott fel, melyből a következő érdekes mozzanatokat jegyezhetjük fel: Modor-Királyfa önállóságot nyert és lelkészt választott Javos I. személyében, Dunaszerdahely temploma kiépült és beszenteltetett. Végre felemlíti a főesperes azon áldozatoknak hosszú sorát, melyek az év lefolyta alatt egyházi célokra hozattak. A középiskolai tanterv en bloc elfogadtatott és határozatba ment, hogy az esperesség összes egyházi és iskolai épületei tömegesen egy társaságnál biztosítani fognak. Kemény vitára adott alkalmat azon indítvány, hogy az anyakönyvek *kivétel nélkül az egész országban magyar nyelven vezettessenek*. De habár különböző nemzetiségi pártok léteznek az esperesség kebelében, mégis *győzedelmeskedett az indítvány*. Nem kisebb hévvel harczolt a tót nemzetiségi párt azon indítvány ellen is, hogy az egyetemes gyűlés jegyzőkönyvei ezentul *csak magyar nyelven szerkesztessenek és adassanak ki*. A gyűlés mindazonáltal 8 szavazattal 5 ellenében elfogadta az indítványt. Nincs ugyan

kilátás arra, hogy ez a két utóbbi javaslat a kerületi ülésben Pozsonyban is elfogadtassék, mert ott a felső öt tót megye rendszerint *leszavazza* a három hazafias érzelmű esperességet. De a kisebbség már is gondoskodott olyan indítványról, melyet a tót esperességek leszavazni nem fognak.

— **Az evangélikusok bányai egyházkerületének** aug. 27-én Budapesten megnyílt közgyűlése több közérdekű kérdéssel foglalkozott. *Fabinyi Teofil* egyházkerületi gondnok a megnyitó beszédben elítélőleg hozta föl az antiszemizmus tüneteit. Az évi jelentést *Szeberényi Gusztáv* szuperintendens terjesztette elő, valamint az iskolai ügyeket. Ezzel kapcsolatban egy fontos kérdés merült fel. Hogy a középiskolák igénybe vegyék-e az államsegélyt. Az egyetemes középiskolai bizottság azt határozta, hogy csak az egyetemes gyűlésnek legyen joga megengedni, hogy valamely iskola államsegélyt vehessen igénybe. A selmeczi liczeumra államsegélyt fognak kérni. Előkerült a *magyar nyelvű isteni tiszteletek ügye* is. Az esperességek megtevéen jelentéseiket, az tünt ki, hogy mindenütt tartanak magyar istentiszteletet is. Kimondták, hogy mozgalmat indítanak meg, hogy a kormány létesítsen külön alapot a protestáns vallásügy segélyezésére. Addig az egyházak lokális módon gondoskodnak a vallásantitársról. — *Belehorszky Gábor*, bács-szerémi esperes indítványt tett egy önálló horvát esperesség föllállítására, de a többség ezt Horvátország belügyének tartotta. A *nazarénusok* ügyében Achim főesperes tett indítványt, azt kívánva, a kerület eszközölje ki az egyetemes gyűlésen, hogy üzemek megszüntetessenek. A közgyűlés megbízta a szuperintendens, hogy hasson oda, hogy az ügy közgazgatási uton rendeztessék. Az ülés utolsó tárgya Hurban József hlubokai lelkész esete volt, melyet *Geduly Elek* hozott szóba. Hurbant Zmertych Iván a múlt évben rablással és lopással vádolta, a miket mint ellenséges sereg vezére, a szabadságharcz alatt követett el. Hurban sajtópört indított, de az esküdtek Zmertychet fölmentették. Geduly ennek következtében azt kívánta, hogy Hurban helyeztessék egyházbírósi uton vád alá. Azonban a közgyűlés a vádat nem látva bebizonyítottaknak, felszólította Gedulyt, hogy indítványát terjessze az egyetemes gyűlés elé.

— **Pánszláv pap.** A zólyomi ev. esperesség egyhangulag mondott ítéletet Lacsják Emil f.-micsinyei volt lelkész ellen. E pap többször kimutatta pánszláv érzelmeit és főnökét, Moszkovcsák főesperest arczul ütötte, mert utasította őt, hogy jelentéseit magyar nyelven terjessze elő. Ezért most elmozdították hivatalából és kimondták, hogy az esperesség egyházaiban többé soha sehol papi hivatalt nem viselhet. Eddigi helyét azonnal köteles elhagyni és száztíz forint perköltséget kell fizetnie. Az ítéletet mindenütt helyesléssel fogadták. Lacsják harminczkét éves és ozdini születésű. Csak azt kapta meg, a mit keresett.

— **Áttérés keresztény hitről a zsidó vallásra.** A horvát országos kormány ez évi április 1-én rendeletet bocsátott ki, melyben hivatkozva a zsidók egyenjogúsításáról szóló törvényre, kimondta, hogy a keresztény hitről zsidó hitre való áttérés meg van engedve és az ez alapon kötött házasság érvényes. Az ellenzék megtámadta a kormányt e rendelet miatt és Zorics József képviselő, szeszvetei lelkész, a kormányhoz interpellációt intézett. A kormány részéről Voncšina osztályfőnök az aug. 30-iki ülésben felelt az interpellációra, ígérve a rendeletnek hatályon kívül való helyezését.

PROTESTÁNS KÖZLÖNY

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

MEGJELENIK MINDEN VASÁRNAP.

SZERKESZTŐSÉGI SZÁLLÁS:

b.-farkas-utca 16. szám. hova a lap szellemi ügyeit illető küldemények a szerkesztő nevére címzendők.

ELŐFIZETÉSI ÁR:

Egész évre 6 frt. félre 3 frt. zvegre
1 frt 50 kr.

HIRDETÉSI DIJ:

Egy négyszög centimetryi tér egyszeri hirdetésnél 3 kr.

KÉZIRATOK NEM ADATNAK VISSZA.

KIADÓHIVATAL:

„Magyar Polgár“ nyomdája, b.-közép-utca 2. sz., hova az előfizetések és hirdetési díjak küldendők.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS LAPTULAJDONOS: SZÁSZ DOMOKOS. — KIADÓ: AJTAI K. ALBERT.

Tartalom: Papi és tanítói fizetéseink. (Surányi Gyulától.) — Megnyitó beszéd. — Emlékbeszéd Zwingli felett. — Iskolai értesítők. — Az áll. ig. tanács üléséről. — Tanügyi rovat: Rend. szabályok, törvények és utasítások az erd. ev. ref. kollegiumok számára. — Irodalom. — Különlék.

PAPI ÉS TANÍTÓI FIZETÉSEINK.

(Két közlemény.)

I.

Fájdalmas tünemény az korunkban, hogy a midőn annyiszor hangoztatják századunkat a mi-veltség századának, éppen akkor tapasztaljuk azt, hogy a lelki, a vallási szükségletek iránt lesz népünk napról-napra kevésbé fogékony.

Az anyagi jólét, a vagyonosodás, ezek a célok, a melyekért küzd a szüle, ezek az irányeszmék, a melyeket beolt gyermekébe, s már a fejlődő növendék szívében bizonyos elfásulás foglal helyet, mely minden egyebet mellékesnek tart, s egyedül a napról-napra élhetés s ha lehetséges a gyűjtés vágya az, mely élénken munkálkodik keblében.

A vallás iránti érdekeltség, az egyház iránti melegség mind ritkább tünemények lesznek, sőt azok a kötelezettségek, melyek e tekintetben reájok tartoznak, s melyeket az elődök legszivesebb teendőiknek tartottak, mind oly súlyos tehernek látszanak népünk előtt, melyeket nem szívesen hordoz, sőt zugolódik azért, hogy neki papi, tanítói állomásokat kell fentartani. A templomok üresek, az iskolába csak azért megy fel a gyermek, mert különben megbüntetik a szülét; a fizetések felhajtása a legtöbbször végrehajtás által eszközö-
tetik, önkéntes áldozatkészség jelei ritka madarak, mint a fehér holló.

Megdöbbenve áll meg a gondolkozó ember emez áradatként terjedő közöny látására s tekint-
vén az elődök által épített templomok és isko-

lákra, az azok által tett alapítványokra, önkény-
telenül is az a kérdés merül fel lelkében: vajon ha mindezeknek most kellene létesülniök, volna-e buzgóság, lenne-e áldozatkészség, mely a meglé-
vőknek csak ezredrészét is előállíthatná? S fáj-
dalommal kénytelen megadni a feletet: bizo-
nyára nem!

De hát mi az oka, hogy ily körülmények, ily helyzet álhatott elő? megkísértem keresni az okokat, épen most, midőn a papi és tanítói ter-
mény-fizetések beszédésének ideje van.

Az első ok, szerintem, az, hogy azon vezér-
férfiak és családok, kik az egyháziasságban egy-
kor példányképek voltak, részint elvagyontalanod-
tak, részint elragadtatva a kor anyagiás áramlata
által, más célok után futnak s nagyobb részök
az egyházat csak egy szükséges rosznak tekintik,
melyet, mert megszüntetni még nem lehet, kény-
telenségből ápolnak, de úgy, mint a mostoha anya
a reá maradt gyermeket, a kit csak azért táplál
ugy a hogy, mert fél megfojtani, ne hogy e miatt
neki is baja történjék.

Ha csak vidékünk egyházainak állapotján vé-
gig hordozzuk tekintetünket, meglep bennünket
az, hogy ref. egyházunkhoz tartozó földbirtokos
osztály az utolsó pár évtized alatt annyira elfo-
gyott, hogy csak imitt-amott találunk egyet-
ket, s azok is a lenni vagy nem lenni nagy kér-
désének élet-halál harczával küzdenek.

Csak ha épen saját egyházamat hozom fel
például, itt ezelőtt még 30 évvel mintegy 20 re-
formátus birtokos uri család volt, most egyetlen-
egy van, a többieknek vagyona zsidók kezére
kerülve, megszűnt alapja lenni egyházunk fentar-
tásának, s mert itt is, mint a legtöbb községben,
a papi és tanítói fizetés a birtokra volt helyezve,
bekövetkezett azon eset, hogy a mai fizetések

alig teszik felét annak, a mi ezelőtt negyed századdal volt.

S az elszegényedés, mely felülről kezdődött, mint a rák, úgy terjedett a nép alsóbb osztályaira is, s hogy épen a felvett példánál maradjak, míg egyházamban, a jegyzőkönyvek tanúsága szerint, a század elején 140 egész bérfizető gazda volt, az 50-es évek elején leszállt nyolczvanra, ma már van 25 s csak 13 évi itt létem alatt több, mint 100 frt értékkel apadt a papi s felényivel a kántori fizetés, s hogy mi fog most történni, midőn a szőlőt teljesen elpusztította a filloxéra, pedig a bor volt egyik lényeges része a papi fizetésnek, ki tudná megmondani? Ki rónánk, de nincs kire, nincs alap, mely hordozhatná a terheket.

Egyházvizsgálati körútak alkalmával volt alkalmam az ehez hasonló szomorú állapotot igen sok, azelőtt tekintélyes egyházakban tapasztalni.

És a hol még megvan is a ref. birtokos osztálynak némi töredéke, vajon tapasztalunk-e azok részéről is buzgóságot — tisztelet a néhány kivételnek — az egyházi ügyek iránt.

Beválasztjuk őket az egyháztanácsba, szorgalmasan meghívjuk őket gyűléseinkre, de mindannyiszor meg nem jelenésük által tüntetik ki magukat; megválasztjuk egyházmegyei képviselőkné, de csak névben élnek ott is, másképp nincsenek jelen. Kéri tőlük a gondnok a reájok kivetett rovatokat, vagy kereken megtagadják s még ellenünk támadnak, ha törvényesen követeljük; vagy gyalázatos kifakadások között szeméttel fizetnek ott, a hol tiszta buzát kellene adniok, a közszolgálatok tételére pedig soha meg nem kaphatók.

S legtöbbször az ily példák okai annak, hogy a nép is, mely látja, hallja, tudja ezeket, hideggé, közönyössé válik az egyház iránt, s tapasztalván azt, hogy a megtámadott pap, vagy tanító a legtöbbször, csak hogy nagyobb kellemetlenségtől megóvja magát, mint a csiga a fájdalmas érintésre meghúzódik, s nem személyeskedik, mondom, a nép is vérszemet kap, s bátoritva érzi magát, hogy ő is megtagadjon mindent, s azt tegye és adja, a mi neki tetszik. Szóljon aztán, követelje a belhivatalnok szolgálata csekély jutalmát érelyesen, akkor rásütik, hogy imprudens, s mehet a merre lát, húzván maga után a nyomor rongyait az egyház nagyobb dicsőségére. De ha sokáig így foly, a dézmás egyházak papjait kivéve, imprudens lesz a kevés papok legnagyobb része, mert élni kell neki és családjának is.

Igy lesz a szegénység okozója a belhivatalnokok fizetése alászállásának; az elszegényedésből származott szükség alapja az egyháztalanságnak s erkölcstelenedésnek, emez szülője ama hűzalkodásnak, mely a kötelezett egyházi terhek be-

vehetését is nehezé, sőt igen sok helyütt lehetlenné teszi.

Hol vannak a megievő nagy urak között azok, kik az egyháziasság, a vallásos buzgóság által lelkesítve, vezetői voltak a népnek is? Ha talán sportnak lehetne tekinteni az egyháziasságot, úgy talán ma is látnánk versenyt e téren is. Ha talán, mint a képviselőség, ez is adna fényt, hivatalt, rangot, akkor talán e szent ügyre is hozna áldozatot, ha nem egyéb, a hiuság, mely ezeket dob ki az erkölcstelen korteskedésre. De most irányadó férfaink figyelme is más tέρre, nevezetesen a politikai élet százféle ágazataira fordult, s még azoknak sok részét is elvesztettük, a kiktől méltán várhatnánk támogatást, már csak őseik iránti kegyeletből is.

Most nem tartják kitüntetésnek, ha egy-egy nagynevű férfit testületünk élére állítunk, hanem az egyház kell hogy tartsa szerencsésének, ha legalább névleg ott szerepelteti azokat a nagyokat jegyzőkönyveinek lapjain, igaz, hogy legtöbbször úgy, mint jelen nem voltak.

És mert korunknak az a jelleme, hogy a mások majmolásában keresi az emberek nagyrésze a műveltséget, felekezetünkhöz tartozó, még meglevő kisebb birtokosok közül is igen sokan utánozni kívánva a rajzolt példány-képeket, csak mellesleg dolognak tartják az egyházi és népnevelési ügyek iránt való érdeklődést, s csoda-e, ha haladást felmutatni nem tudunk? s jogos-e, hogy a hanyatlásért mindig a papban keresendő az ok, — kinek bármily óvatos legyen is, elől tűz, hátul víz féle veszedelmekkel kell küzdenie.

Exempla sunt odiosa ugyan, de nem állhatom meg, hogy ez alkalommal állításom bizonyítására egyet fel ne említsek. Egyik érmenti egyházunkban történt, hogy a tagosítás alkalmával, néhány évvel ezelőtt, szóba hozatott, hogy a papi és tanítói fizetések javítására a birtokosság és a nép együttesen a közösből néhány hold földet adjanak, különösen mert a község elnéptelenedése miatt, s a nép elszegényedése által a belhivatalnokok fizetése annyira alászállt, hogy az egyház első osztályból negyedik osztályba sülyedt. Együtt volt a birtokosság, s épen a helyben lakó legnagyobb birtokos is, ki református vallásu, az elnök felhívja első helyen őt, hogy tenné meg ajánlatat e tárgyban, s a többiek is abban az arányban adományozni fognak. A t. ur azonban, mért történetesen ő a pappal nem rokonszenvezett, mert a közelebbi tanító-választáskor nem az lett meg, a kit ő akart, kijelenté, hogy ő bizony semmit sem ad, s a többiek, a kik a külbirtokosság képviselői voltak, okul vetve azt, hogy ha az a birtokos, ki épen az egyháznak ott lakó tagja nem látja szükségét annak, hogy egyháza éljen, ő k,

kik nem helyi lakosok, miért áldozzanak? szintén semmit sem adományoztak. S a nép? látva az urak közönyét, nem volt rábirható semmire, s maradt minden a régiben, s ez egyház most a végpusztuláshoz közeleg, holott egy kisbuzgósággal fennmaradása biztosítva lett volna.

Ilyen esetek, ily példák, melyek, tudom, más- hol is történtek, mind előidézői annak, hogy az elődök által megállapított papi és tanítói javadal- mazások, — melyek pedig a kor kívánalmaihoz képest javítást igényelnének legtöbb helyen, — nemcsak hogy nem emelkednek, hanem minde- niütt csökkennek, s bevehetetlenné válnak.

SURÁNYI GYULA,
petrii ev. ref. pap.

MEGNYITÓ BESZÉD.

(Tartotta Hegedüs István, igazgató-tanár az 1884/85-ik iskolai év ün- nepélyes megnyitása alkalmával 1884. szeptember 6-án.)

Uj korszak kezdetén állunk. Nagy átalakító esemé- nyek befolyását megérezzük ősi hagyományainkra büszke, drága multjokhoz szent kegyelettel ragaszkodó collegiu- maink. 1861 óta ily nevezetes fordulópontra nem fordult elé református collegiumaink történelmében. Ha egy pár jellemző szóban akarnám egybefoglalni az új helyzet sig- naturáját, e pár szó ennyi volna: *egységes gymnasium*.

Az újabb alkotmányos korszak pirkodó hajnalán pro- testáns collegiumaink lerázván a hatalom által rájuk erő- szakolt nyűgöket: mit tehettek egyebet, mint szervezke- tek az akkori idő szelleme, az akkori idők kívánalma szer- rént, de a hagyományok elmosódó emlékeinek fölfrisi- tésével.

Az akkori idő szelleme: a szabadság szelleme, az akkori idők kívánalma: az egyéniség minél erőteljesebb kifejlődése volt. Collegiumaink történelmi emlékei föléled- tek, a mult fúvalatára sok toldalékos intézkedés leomlott de az ő intézmények egyén- és jellemfejlesztő erejét an- nál melegebben érezték.

Ha a protestáns collegium szellemei arczát rajzolnám e korból: öntudatra ébredésem első elragadtatásainak me- leg színeivel festenek. Oh de e színek halványultak.

„Multa ferunt venientes anni multa adimunt.“

A törhetetlen bizalom a szabadjára engedett tanügyi fejlődésben, a társadalom kimeríthetetlen alkotó képessé- gében csökkent. A kulturának újabb meg újabb térei nyil- tak; a korszellem mind realisabb czélok rabja lett, gym- nasiumaink iránti kegyeletes, mondhatni elfogult rajongás alább hagyott. Az élet utilismusa áttörte a mult bátyái által védett falainkat.

Az akkori időben fejletlen magyar felsőbb oktatás nagyszerű haladást tett. A *középsiskolával* egybe kapcsolt *bölcselmi* oktatás, mely egy *egész* egyén kiképzését czélozta, egy öntudatos jellem megteremtését hajtá végre: áttere- lődött a tudomány rohamos fejlődése folytán az egyete- mekre. Szakadás jött létre a gymnasium és reálskola kö- zött, mely maig is legkényesebb pontját alkotja közép és felsőbb oktatásunknak.

A tantárgyaknak két fokon: egy szemléltető, egy eszméltető irányu tanítása hézagossá, a tudomány jelen színvonalát el nem érőnek állítatják.

Az igazgatás megosztását az összhangzatos fegyelem akadályának, az egyöntetű módszer fokozatos kifejlesztése gátjának tekinti az újabb gondolkodás, az újabb nézet.

Az 1883-ik évi XXX. czikk az állam ingerentiaját oly kifogástalan állami jognak szentesíté, mely mellözhe- tetlenné tette a régi szervezet átalakítását. A közgondol- kodás a nemzet összes szellemi erejét központosítani tö- rekkvő állam felé néhezkeedik ellenállhatatlan erővel. Mint- hogy nyelvünk, nemzetiségünk erősödése, állami életünk védelme, alkotmányos életünk nemzeti jellege lön a ha- zafias áldozatkészség czéltáblájául kitűzve, melyre irányoz- zák a sziveket, lelkeket: ellenállhattak-e azon collegiu- mok fentartó hatósági, melyek a magyar nyelv és nem- zetiség veteményes kertjei, a mult védbástyái által védett szent helyei valának a viharos századokban, melyekben a hatalom öntudatlan kapkodással rohanta meg az állam- élet legerősebb alapkövét: a nemzeti szellem egységes ön- tudatát?

Nem, nem álltak ellen. Kik a protestáns ellenzék támadásait erre vélték: azok az állami hatalom uszály hordozói lehettek, de valódi harcizosai sohasem. A protes- táns ellenzék hevét, szenvedélyét, keserűségét a bizalom első igaz jele, a méltánylás első nyilvánulása elsimitja. De kénytelen vagyok az állami nevelés mintaországára Po- rosországra hivatkozni, melyben még a kormányhoz kö- zel álló közegek is, mint közelebbről Schöne miniszteri tanácsos óvoszózatukat emelték föl az ellen, hogy a szü- lék befolyását gyermekeik nevelésére az állam illetéke- lenül absorbeálja az által, hogy az állami gépezet tulvitt kifejlesztése az egyén jogkörét mind szűkebbre szorítja. Mintha csak az állami kultúra újabb ellenállhatatlan fölényt gyakorló divatját sujtaná, melyet gondolkodás nélkül va- gyunk hajlandók elfogadni. Lehet-e csodálkozni, ha az egyes collegiumok, gymnasiumok egyéni jellege kezd el- mosódni és az omlatag mult romjait kezdik szét huzcolni, hogy ne bántsa a reform. embereit? A protestáns iskolá- nak sok drága hagyománya van. Az idő ellenállhatatlanul porlasztó ereje nem egyet méltán eltöröl, de félek, nehogy a Sibylla könyvek gyanánt annál drágábban vásárolnók meg azt, min könnyelműen túl adunk.

De hát az új idő nem hozott-e valamit, mi fölé az- zal, mit elveszteni vagyunk készek?

A pessimismus sötét szelleme, hál istennek nem her- vasztá el kedélyein nyiló virágos kertjét: a reménységet. Hozott és pedig sokat.

Ezt akarom egy pár szóval jellemezni, mert ezzel egyszermind programomat adom azon kiváló és általam legdrágább kincsként tekintett kitüntetés alapján nekem előlegezett bizalom viszonzásául, hogy az új korszak kez- detének inauguratiójában csekély személyemnek oly fon- tos szerepet volt kegyes a méltóságos előjáróság juttatni.

Az elemi osztályoknak külön igazgató alárendelése a legszerencsésebb reform, mely lehetővé teszi, hogy azon bámulatos fejlődést, melyet az elemi tanügy tett, közvet- lenül egy külön igazgató megfigyelhesse és körülményeink- hez képest érvényesíthesse a gymnasiumra előkészítő elemi osztályainkban.

Az *egységes* gymnasium ereje abban nyilvánul, hogy az individualis kezdeményezés sokszor kétes értékét kö- zös mérlegbe veti; minden tanerő következetes egymás- utánban kifejtendő működését szabályozza, a tantárgyak módszertani egymásutánját megszakitás és ugrás nélkül keresztül igyekszik vinni, a klasszikus oktatás módszeres alkalmazása által az alaki képzést lehető bevégezté te- szti, a fegyelem egyöntetűsége után a széthuzó erők által gyakran helytelen irányba terelt ifjui szellemet erkölcsi edző gyakorlatokon vezetvi végig. Hiányozni fognak talán

a nagy egyéniségek nagy alakjai, de oszlik az a nyirkos és itt-ott kietlen árny is, melyet egy-egy nagy alak fénye eltakart.

Az *egyéni* szabadság veszteni fog, megbecsülhetetlen erejéből, a középszerűség érvénye emelkedik, mi egy mindent egy színvonalra súlyosztó karban természetesen: de tagadhatatlanul az újabb állami és társadalmi élet ezer meg ezer igényének megfelelő erőt fokozott mérvben lesznek képesek collegiumaink a közélet piaczára küldeni.

Feledhetetlen nagy alakok egy-egy emberöltöt megvilágító fényét a munkás erők egész sergének világító mécssei váltják fel, de a szellemi élet kincses bányáiba ennyi kéz mélyebben behatol.

A nagy igazságok egy-egy nagy egyén lángeszének villanatai voltak, de mint a villám csak a fellegek árnyát világítják meg pillanatnyira... az apróbb tények hangyaszigorlalommal egybehordott kisebb világai a homályt naponta oszlatják.

Hiszen ha csak a természetrajzi oktatás újabb beosztását veszem föl: míg a két foku tanítás az alsóbb osztályok szemléltető benyomásait több év közbejöttével elmosódni engedte: az abstract irányu nyelvi tanítás által a szemlélettől elszokott érzékeket a felsőbb osztályokban megtámadta. Mi természetesebb, minthogy a szemlélettől elszokott növendékek közül gyakran épen azok kísérték érdekel e fokon az oktatást, kiknek képessége felől a nyelvtanár hajlandó volt pálczát törni. És mi volt e természetrajzi oktatás? Eszközök szűkös számmal; előkészített anyag gyarló módon kiállítva! Hiszen a régi kor felfogását e kiválóan fontos tantárgyra nézve a híres württembergi gymnasiumok tanrendje legjobban jellemzi, mely szerint csak a felsőbb osztályokban tanítottak természetrajzot egy pár órán.

A földrajz is a történeti oktatás nomenclaturára szorítóköz függeléke volt. A szegény növendék: tanult szót, szót, szót: mint Hamlet mondá Poloniusnak.

A nyelvben recitált szabályt, a földrajzban mondogatott neveket, statistikai egyveleget; a természetrajzban sem láthatott sokat, inkább emlézett, mikor látott volna: megnyílt előtte a classicismus képzelt világa, „festett ege.“

Az egységes gymnasium a földrajz által nem a történeti földet, de a föld történetét látatja.

Nem az ember szinpadát mutatja föl, de a világ egyetem tova robogó bolygójának egyik szegletén nyit tükört a nagy-egyetem panorámájába. Természetesen: a *módszer* a fő. Ennek beható megbeszélése nemcsak javaslat többé, de kötelesség.

A természetbe látni kezdő növendék, ébredő öntudata legszebb korában megy végig egy tapintatos tanár kalauzolása mellett a természet országain és a mathematikai oktatás által megerősödött és fegyelmesebb tehetséggel tekint bele a VII. és VIII. osztályban a természet örök törvényeinek műhelyébe. És habár a természetrajzi oktatás vesztett mintegy hat órát: e helyes beosztással nyert. Ugyanezt lehet kimutatni a történelmi oktatásról.

De természetesen az új Rendszabályok által elrendelt módszertani megbeszélések gyakorlati alkalmazása előfeltétel e tanterv értékesítésénél.

Fájlalom kell ugyan, és ezt bocsássák meg a klasszikus irodalom művelőjének és szaktanárának, hogy azon formalismus, mely a nyelven véli kifejleszteni az öntudatot, tulzott mértékben nyert fölényt az állami tantervhez alkalmazott új tantervben.

Öt órát hódított a klasszikus nyelv; pedig eddig sem a külterjes nagyság volt hiánya a klasszikus oktatásnak, de a *belterjes* erő. A formalismus észrevétlenül lábra kap és az értelem nélkül recitált szabályok utvesztőjében ki-

fárasztott ifju szellemtől azt kívánjuk, hogy lelkesüljön a múltért, melynek élő tagadása a jelen izlése, felfogása; érzelme és hangulata; melynek ellene dolgoz a minden szentet profanaló újabbkori kriticizmus; mely az ifju szív idealjait rendre viszi pellengére a realis irányu regényekben és szépirodalmi termékekben? Oda vezet bizony ez irány, mit Dörfeld *didacticus materialismus* jellemző nevével ruház fel; azaz: tömjük az ifju agyát, hogy nyomja képzelő erjét, melyet a szemlélet fejlesztett volna. E szomorú jelenségre nézve csak el kell olvasni azon tanügyi mozgalom nyilvánulásait, melyek Németországban, a klasszikus oktatás igazán klasszikus földjén, támadták meg a csökönös conservatismust, melylyel a német gymnasiumok bizony méltó joggal ragaszkodtak a klasszikus nyelvek műveléséhez.

A szót a tárgytól elválasztani nem engedi a népoktatás. Pestalozzi, Fröbel, Diesterweg a szemlélet és öntevékenység erejét nemcsak a népoktatás körére szorítva hirdetik érvényeseknek. Megkísérték azokat alkalmazni a közepoktatás fokon is egy pár helyt kiváló sikerrel. Így különösen Beust intézetében Hottingenben, Zürich mellett, hol a latin nyelvi oktatást megelőzi a haza és természet szemléleti ismerete; a mathesis concret alakban tanítatik, a természetbe való sűrű kirándulás alkalmával gyűjtik az anyagot, melyet az öntevékenységre buzduzt növendék készít elő az oktatásra. Hangoztatják több oldalról, hogy a francia nyelv előzze meg a latin nyelvet. Mondom: tartok tőle, hogy a nálunk külterjes hódítást tett klasszikus oktatásnak nem lesz kívánt sikere.

De ép arra való az együttes megbeszélés, az osztályvezetők által vezetett tanács-kormány; a didaktikai kérdésekkel behatóan foglalkozó tanárkari gyűlések tanácskozása, hogy a kivivott vivmány valóban vivmány legyen és a syntaxis szabályaiak értelmetlen recitálása helyett a latin nyelv szerkezetének beható ismeretére vezessen és ezáltal a logikus gondolkodás egyik gymnastikus eszközévé váljék; a latin szerzők egy pár lapnyi olvasása helyett a római élet gazdag világába kalauz nélkül való tanulmány-út legyen a klasszikus oktatás. Ki a mult szent romjai közt megtanult ákítatos szemlélő lenni, képeletben megeleveníté az emberi élet bármely alakját, az a mai zakatoló, zajos élet lármáját zenének hallja, mint a Madács Adámja a Toweren.

Ha majd leszáll és érteni fogja Turgenjev e keserű szavait: „Az élet nem tréfa és nem játék; az élet nem élvezet, hanem kemény munka. Lemondás, örökös lemondás, ez titkos alapértelme“... tisztelettel tekint föl eme bástyára. És e ponton térek el a klasszikus oktatás újabb támadóitól. Két életet sugározzon be *nimbus*: a *nemzeti életet*, melynek fényét a történelmi oktatás árasztja el és az irodalom *anya-földjét*: a *klasszikus-világot*, mely a szenvedély lázától duzzadó nemzeti erőnek a gondolat finom *formáit* tárja föl iskolául. Abban nagy tévedést látok, hogy a klasszikus *műelv* fentartására, dolgozni, hatni jó volna: az leélte magát; a fejlődés végtelen kigyója e bőrt is levedlé magáról; de tagadom, hogy a történelmi mult és hagyomány nélkül a művészet magasb körébe bírna felemelkedni a lélek. És ide föl kell emelni a hivatott lelket.

Hugó Viktor szépen mondja:

Mi a cél?

Nőni, emelkedni. Meddig? A végtelenbe. Az embernek nemcsak a hazai föld a világa. Az emberiség közös nagy hagyományától elszakadnunk annyi, mint kitagadnunk önmagunkat egy gazdag örökségből.

A klasszikus világban legjobb kalauzok maguk a klasszikus írók. Ezeknek eszmekörébe vonhat néha egy-egy pregnans kifejezés. Hiszen csak Horatius e szavai.

Qui primus alma risit ador

a rituális római érülettel egybefüggvén, vissza sugározzák a *tönköly-liszt*-áldozat említése által a régi egyszerű élet egy jellemző vonását. A latin phraseologia messze el-esik a mi eszmekörünktől. Ép ez lehet az oka, hogy az újabb érettségi szabályzat a *magyar-latin* írásbeli dolgozatra oly döntő súlyt helyez. És ki kell emelnem, hogy e téren sokat kell haladnunk. Az írásbeli dolgozatok ügyén lendítenünk kell protestans iskoláinkban. Ez az egyetlen kifogás, melyet bár szelid és finom, de azért érthető alakban az érettségi vizsgálatokról a nmltsgu közoktatásügyi miniszter urhoz tett fölterjesztésében volt kormány-biztos ur megtett, mint azt teljesen megbizhatható alakban egy a „Nemzet”ben megjelent és a közoktatásügyi miniszter ur által átengedett adatok alapján írott tanulmányból olvastam. Annyival őszintébb indulattal fogadom e megjegyzést, mert régi óhajomnak ad hangot és annyival hálásabban fogadhatom, mert egyébképpen az elismerés oly meleg hangján szól az általunk hevenyészve alkalmazott rendszabály mellett is érettségi vizsgálatunkról, mely viszonyítva az ugyanott felsorolt többi protestans tanodára tett megjegyzésekhez becsületünkre válik. „Örömmre szolgál, hogy az írásbeli dolgozatok gondos atvizsgálata és a szóbeli vizsgálatok feszült figyelemmel kísérése alapján, teljes meggyőződéssel kijelenthetem, hogy a főgymnasium nemcsak a törvény szigorú követelményeinek, hanem annak a magasabb foku igénynek is megfelel, a melyet nemcsak mint hitsorsos, hanem mint a magyar nemzeti kultúra szenvedélyes és ez esetben a m. kir. kormány lelkiismeretes képviselője, betöltve látni óhajottam és elfogulatlan bírálóképpen mérlegeltem.”

Önézettel említhetem föl az állami elismerés e meleg hangját. A hiányok buzgó pótlása, a színvonal féltékeny megóvása által fogjuk jövőre azt megköszönni. A tényleges jóindulatot, tényleges működéssel!

Erre törekednünk kell már csak a mult hagyományai iránti tiszteletből is. Csakhogy az állami oktatás és nevelés könnyen válik chablonná.

Élettelen chablon megöli az egyéni szabadságot, holtan ebben van letéve a haladás csirája.

Tiszteljük mia hagyományokat, mert erőt ad nekünk a mult. Az állammal mindenben egy hajóban evezünk, nem szükséges, hiszen azért a hazaszeretet iránytűje keblünkben van.

Ragaszkodjunk collegiumaink beléletének legjobb hagyományaihoz. Öntsünk új életet, szellemet régi intézményeinkbe, melyeket egykönnyen ne adjunk föl. Mennyi változáson, mennyi reformnak üdvözölt változáson ment át az állami oktatás, már-már a messze hátramaradtak hírébe kerültünk és ime a meghozott törvény minket nem szorit, nem feszélyez.

Tartsuk meg tankönyveink megválasztása iránti tagadhatatlan jogunkat. Az egyöntetűségre és egyformaságra kül- és belberendezésben mindenáron ne törekedjünk. Az *egyéni* kezdeményezésre buzdítsunk azáltal, hogy az *igazgatásra* és a *tanerők* beállítására nézve ragaszkodjunk a szabad választás jogához. Míg e jog kezünkben van: collegiumaink egyéni jellemvonásai el nem törölődnek azok szellemi arculatjáról.

Az anyagi előadás terhétől fölmentett igazgató tevékenysége legjavát, buzgalma erejét fordítsa a belélet minél elevenebbé tételére. Vezetesse magát azon egészséges közszellemtől, mely protestans collegiumaink tanárait

áthatá mindenkoron. Es e tekintetben ki volna szerencsebb nálam, ki különben leroskadnék a felelősség terhe alatt, ha nem támogatna oly jóindulatu és annyi önfeláldozást tanusító előjáróság, milyennel collegiumunk dicsekedhetik és nem támogatna az egyetértés lelkétől vezérelt oly tanári kar, melynek tagja lehetni büszkeségemnek tartom.

Az új szervezkedés érintetlenül hagyta az *együtt-lakás* és *magántanítás* rendszerét; de gondoskodott a mult becses munkájának, teljes felhasználásával, hogy ez intézmények minél hatékonyabbak legyenek az ifjuság jellemerejének fejlesztésére és a fokoként fölszabadító nevelés érvényesítésére.

Kimondja a szabályzat és magántanítói utasítás, hogy a magántanítók eljárása a fejlődő korról emelkedő öntudat mértéke szerint mindinkább változzék felügyeletté, kivált az V. és VI. osztályokban legyen is azzá. Nem külső korlátozás, de a csemete mellé állított támasz a magántanító, kinek magának is azon szellemtől kell áthatva lennie, mely a magántanítói utasítást átlengi és a melyet a magántanítói értekezletek beható tanácskozása hivatott ápolni, fentartani. Erre kiváló gondot kívánok fordítani. Most csak arra kérem leendő magántanító, illetve felügyelő urakat: fogadják be szívökbe az említett utasítás szellemét, melynek megértésére közösen törekszünk. Addig is jegyezzék meg *Pailleron*-nak, a hirneves francia vigjáték-írónak e szavait: „semmisem kicsiny, vagy közönséges, ha a szív nyomot hagyott rajta. Oly király a szív, a ki valóban Istentől vette a szabadságot, hogy fölemelhet, ha megérint és megnemesíthet, ha megszólít.”

Hagyjon ifju, romlatlan szívük nyomot minden tanítványoknál. A szív melege kedvessé teszi majd a tanulást nehéz munkáját is. Ajánlom az ifjuság figyelmébe mindazon nehéz áldozatok árán megszerzett javításokat, melyek által teremtenk külön fizikai tantermet, hol az ifjuság kiválóan értékes természeti tantárgyak minél behatóbb szemléleten alapuló tanításában részesülhet. Az új tanterv legbecsesebb reformjának: a kötelezően behozott *mértani rajz* tanultával a szegény tanulókra háruló teher leendő megkönnyítésére a tanári kar felhatamazása alapján rajz-eszközökkel fognak elláttatni a kiválóbb szegény tanulók. Megindítja a tanári kar a szegények könyvtárát is, ennek gazdagítására külön összeget szavazott meg és hathatósan kérem a jobb sorsu növendékeket: a szüleik által megengedett mérték szerint járuljanak annak lehető gyarapításához. Most volt legkorszerűbb föléleszteni ez intézményt, midőn az új rendszer folytán szilárd alapon szerkezhetjük be a tankönyveket, mert remélem, hogy nem azért hoztuk be új tantervet, hogy azt változtatni jöjjön meg a kedvünk.

Továbbá a beteg tanulók számára, kiket ragály vagy felette súlyos betegség kórházi ápolásra nem kényszerít: beteg-szobát nyitunk meg kellő felügyelet alatt, a szükséges berendezéssel. A betegek megvizsgálása itt leendő; a szobákból a beteg eltávolíttatik és így gondosabb ápolásban részesíthető. Könnyebb leendő ugy az orvosnak a látogatás, valamint nekem és a magán-tanítóknak a felügyelet.

A park, melynek összes költsége a 620 forintot meghaladja, már most készen várja az üdülő, játzó és tanuló ifjuságot, mlynek egészségére a lehető gondot fordítani, annyival szorosabb kötelességünk, mert az európa-szerte hangoztatott túlterhelés, a mennyiben nem a *helytelen módszerben* gyökerezik, mint Br. Soden Arthur egy-egy kitünő tanulmányában (*Die Einflüsse unseres Gymnasiums auf die Jugendbildung*) kimutatja, részben a sok tan-

tantárgy által előidézett nagy óraszámmal függvény egybe: csupán a fizikai nevelés gondos fejlesztése által enyhíthető vagy enyészthető el. Erre úgy tanár-társaimmal mint különösen a magán-tanítókkal és felügyelőkkel buzgón fogok törekedni. Gyakori kirándulások, a tornászati pontos keresztülvitele sokat lendíthet; bár fájdalommal kell konstatálnom, hogy hazánkban egy pár fényüzéssel berendezett intézeteken kívül egy a tantermek butorainak, mint a fűtés, világítás ügye sajnos hátramaradást mutat, viszonyítva a művelt nyugat újabb berendezéseihez. Nem jó gondolnunk azon bámulatos részletekig vitt gondra, melyet az iskolák egészségügye körüli újabb tevékenység létesített Németországon, mint azt részletesen és szakszerűen kimutatja Dr. Imre József az „Iskolák egészségügye a berlini kiállításon“ cz. értekezésében. De ha elgondoljuk azon tizezreket, mikbe a szükséges építkezések kerülnének: lemondással kell gondolnunk arra: mi megtesszük a mit tehetünk, tegye meg a jövő is a magáét.

Lemondással, ezt mondám: Nem; csak az elmaradás fájó érzése foglalja el pillanatnyilag a férfias kötelesség helyét. Tegyük, hassunk; izgassunk a tágas, szellős, központi fűtéssel ellátott, az egészségi tekintetek teljes megtartásával építendő tantermek és lakószobák érdekében. De addig ne feledjük, hogy a szegényes szobákból és tantermekből a múlt sok jelese jött ki. Az erkölcsi erő a fő: ennek edzése mindenképp előtti kötelességünk, Egészséges szellem leng ez iskola falai közt.

Elmondhatjuk azt a jelszót, mit egy görög templomra irt a hit:

ὕψιστε: légy egészséges.

Ez utolsó szavam hozzád, szeretett ifjuság. És most hálással megköszönve a méltóságos előjárásnak a csekély személyemben harmadikban helyezett nagybecsű bizalmat és Istentől áldást, szerencsét kérve vállvetett, közös tevékenységünkre az 1884/85-ik iskolai évet megnyitottunk nyilvánítom.

EMLEKBESZÉD ZWINGLI FELETT.

(Tartotta a nagy-enyedi ev. ref. templomban 1884. május 18-án
Garda József, theol. akad. tanár.)

(Folytatás.)

Zwingli szelleme öröködött az egész felett; de mint-hogy személyes jelenlétével nem állhatott mindenütt ellen, a medréből kicsapott reformationak, megtörtént, hogy egyes helyeken a tulbuzgóság a keresztiek, képek és oltárok ellen emelte kezeit. Szükségessé vált egy újabb gyűlésnek a tartása, melyre 900-an jelentek meg ugyanazon évben Zürichben. Ez is a Zwingli teljes diadalával végződött.

A következő évben (1524. január 26.) a luzerni nagy tanács határozatot hozott a zürichi reformok ellen s egy 12 tagu bizottságot küldött (márcziusban) Zürichbe, hogy a tanácsot kérdőre vonja és a régi rend visszaállítására utasítsa.

Hasztalan erőlködés! az egyszer lábra kapott szellemet nem lehet megfojtani, életet kér, követel magának, az igazság, az emberiség és Isten nevében!

Zürich ingatlan maradt, mint a sziklatömb, s gyorsan haladott tovább a reform terén. Megszüntette a misézést, búcsujárásokat, kitörölte naptárából az Úr napját; az oltárokat, ereklyetartókat, képeket a templomokból eltávolították, sőt tulhevükben még az orgonát is kidobták. A képek közül azokat, melyeket egyesek ajándékoztak, az illetőnek vagy családjának visszaadták. Pálma, só, víz,

hamvak, gyertyák, olajbeszentelés a haldoklókért való harangozás megszűntek, s 1525-ben zöld csütörtökön az egész hitközség érett koru tagjai, az egyszerű urasztalhoz járulva, lelki gyönyörűségekre, mindkét szin alatt részesültek az urvacsorában.

A serdülő ifjuság hetenként 2-szer részesült vallásos oktatásban. Karácson és husvét ünnepekre előre készítették.

Ez alapja a confirmationnak. Ezzel Zürich reformációja be lön tetőzve. A nagy munka végre lön hajtva.

* * *

Az orthodoxok azon törekvése, hogy a kantonokat a zürichi eretnokség ellen fölizgassák, Helvétia két táborra osztotta. A reform eszméje Zürichben kívül is széles körben erős gyökeret vert, mely politikai és szellemi elemektől táplálva, a társadalmi, politikai és vallás-erkölcsi életnek megdönthetetlen törzsét hajtotta ki. A kantonok és városok miveltebb polgárai az új tanhoz csatlakoztak, (Basel, Bern, Schaffhausen, Szt.-Gallen, Appenzell, Glarus, Graubünden.) úgy, hogy csak 5 kanton (Luzern, Zug, Scwyz, Uri, Unterwalden, Freiburg és Wallis két várossal) ragaszkodott az orthodox egyházhoz. S ezen ragaszkodásnak is anyagi rugói voltak. A patricius osztály gazdag jövedelmi forrásainak bedugulását látta a vallás-demokratiai elveknek elfogadásával. Jövedelmének tetemes részét pápai jutalom-nyugdíjak foglalók, tették.

*

A katholicismuson kívül még a Luther-féle és anabaptista elemekkel is sikra kellett szállnia. Luther és Zwingli között legösszeférhetlenebb tani eltérést képezett az urvacSORA fogalma. A hesseni tartománygróf, a szelid lelkű Fülöp, hogy egységet hozzon létre, a szász és helvét reformatorokat egy közös értekezletre hívta meg Márburgba 1529-ben. Itt találkozott először és utoljára a reformatio két nagy hőse Zw. és Luther. A vita csendes folyamu volt, dacára L. heves és szenvedélyes természetének. Egyesség nem jöhetett létre, Luther érthetetlen mysteriosus, Zwingli pedig symbolikus értelmük mellett maradtak. Zw. szerint az urvacSORA jegyei csak jelvényei Krisztus testének és vérének.

Krisztus többször nevezte magát hasonlítólá: élőviznek, szőlőtőnek, kenyérnek, igaz utnak, a nélkül, hogy tanítványai betűs értelmet tulajdonítottak volna szavainak. De mint mondá: mi haszna volna a husételnek? sőt undorító volna az emberre nézve azon tudat, hogy emberhust eszik. Istenét pedig...? vissza! ez rettenetes, örült gondolat! Mégis volt annyi eredménye, hogy 13 pontra nézve teljesen egyetértettek, s kölcsönösen kötelezték egymást egymásiránti testvéries gyöngéd eljárásra.

Legnagyobb gondot szereztek Zw.-nek az ujrakeresztelkedők sociál-democraticus törekvéseikkel. Német-honból száműzve menekültek, (főképp Sz-Gallen volt fészkek.) Szerették volna az egész világ alakját társadalmi, politikai és egyházi tekintetben egyszerre felforgatni, megváltoztatni.

Ezen radikális törekvésük a természeti állapotra való visszavezetésre és így ararchiára irányult. Kik vakmerő és nem minden szenytól tiszta utjukba állottak, mint Zw. és L. azok szerintük: leskelődő, alattomos emberek, tolvajok, gyilkosok, antikrisztusok. Ilyen szép czimkékkel tisztelték meg a két nagy reformatort (!?). Való ugyan, hogy azon állításuk, miszerint a megkeresztelt kisdéd semmit sem tud az üdvről, kegyelemről, hitről, s

ő magát a keresztség alkalmával semmire sem kötelezheti, öntudatlan állapotánál fogva igazságot tartalmaz. Zw. mély elméje azonban a gyermekkeresztségnek segítségére jött.

(Folyt. köv.)

AZ ÁLL. IGAZGATÓ-TANÁCS ÜLÉSÉBŐL.

Kolozsvárt, 1884. aug. 31.

Elnökölt főt. és mlg. Nagy Péter püspök. Jelen voltak br. Gyórfy Lajos, dr. Szász Béla, dr. Jenei Viktor, Parádi Kálmán igazgató-tanácsosok, Deák József pénztárnok és Bodor Antal titkár.

Az időközben elnökiüléssel kívül ellátott ügyek bejelentése és helyeslő tudomásul vétele után

Elnökömlga bemutatja b. e. Kendeffy Árpád utódainak gyámja mlg. Inkey Béla által hozzá intézett levelét, melyben meleg érdeklődést tanusítva az őralya-boldogfalvi egyházközségünk nevezetes temploma s iskolája kiépítése iránt, tudatja, hogy a patronusi javadalmat kiutalta s az építkezések költségei fedezéséhez hozzájárulását igéri. Előismeréssel s köszönettel véve a meleg érdeklődést s felajánlott áldozatkésztséget, esperesi uton intézkedés tételt az építési tervrajz és költségvetésnek a patronusokkal egyetértőleg leendő elkészíttetése végett.

Elnök ő mlg. bemutatja egyházkerületünk közfőtörvényének szentlászlói pap ügyében hozott ítéletét, melynek egy pontja szerint az igazgató-tanács kéretett fel a vagyoni ügyek rendezésére. A vizsgálat megejtésére s a rendezésre vonatkozólag intézkedési joggal felruházva, dr. Szász Béla és dr. Kolozsvári Sándor afiai bizattak meg.

Nagysajói káptalan közgyűlése felterjeszti a beszerzei egyházközség kérvényét, melyben anya-egyházközséggé kíván alakulni a kentelki néptelen egyházközségünk papi állomásának áthelyezésével, mely kívánságába a kentelke-árokalvi patronusok és a káptalan közgyűlése is beleegyeztek. Elvileg az áthelyezést helyesléssel véve, felvilágosítás nyújtásra hivatott fel az egyház az iránt, hogy az isteni tiszteletet addig, míg temploma felépítették, hol tartandja, énekvezéri teendők viteléről miként gondoskodott, évi költségvetését küldje fel stb. Egyidejűleg a beszerzei templom építésére gyűjtött adományok kezeléséről és mennyiségéről kimutatás kívántatott.

Marosi egyházmegye tanácsa felküldötte az egyházközségi erdők kezelésének az állam közgeire bizását tárgyzólag kötött szerződvényt, mely szerint az erdők kezelése holdanként évi 7—9 kr. díjért vállaltatott el, a szerződvény helybenhagyatott.

Az alsó-járai egyházközség építés alatt álló papi háza bevégeztetésére kért 250 frt kölcsön részletenként való visszafizetés feltétele mellett az egyházkerületi házi pénztárból kiutaltatott.

Titkár részletes jelentést teszen a nagy-körtvélyesi püspöki erdő birtokszabályozási ügy állásáról s javaslatokat a további lépések iránt. Ujabb tárgyalás kitüzéseért kérés nyújtatik bé erdősz szakértő bejelentésével, a térkép másolata elbírálás végett áttétetik ngs. Székely János igazgató tanácsos afiához.

A nagy-enyedi collegium előljárósága felterjesztésére elfogadtatott ifj. Gáspár János azon ajánlata, mely szerint collegiumi volt gazda-gondnok Bogdán Lajos biztosítéka 1650 frt tartozás átvállalása s biztosítása után kibocsátatik s a zálogjogi teher törlése megengedtetik.

Az egyházkerületi házi pénztárból az egyházkerületi közgyűlés által folyóvá tett 1000 frt segélyezési ösz-

szeg kiutaltatott azon három államást illető részek kivételével, melyek jelenleg betöltetlen vannak, a segélyösszeget folyó évi június 1-től kezdve félévi utólagos, a csikfalvi papi állomást illető rendes fizetés évnegyedi utólagos részletben kiadása iránt pénztárnok utasítottatott. Az egyházmegyék esperesei értesítették jövőre a kiosztandó segélyösszegnek 1000 frttól 2000 frtra lett felemeléséről; a folyamodó egyházközségek kérvényei felterjesztésére jövő év február 1-je tüzetett ki.

A szilágycsehi és perenceseni egyházközségek felekezeti iskoláinak a tervbe vett állami iskolák felállítására, s a tanítás megkezdése után leendő megszüntetése megengedtetett az egyházkerületi közgyűlés jóváhagyása fentartásával s a szilágycsehi egyház iskola-épületének, valamint a perenceseni egyház egy puszta belső telkének állami iskolai használatra átadását tárgyzó szerződvények némi módosítással helybenhagyattak.

Ezekon kívül ellátatott még több kevésbé közérdeklő ügydarab.

r. 1.

ISKOLAI ÉRTEBITŐK.

Hatodik közlemény.

A zilahi m. kir. állami tanító-képezde tizenharmadik értesítvénye 1883—84. tanév. Szerkesztette: Faluvégi Albert, igazgató. Az intézet lefolyt évi történetben jelentős változás ezen körülmény, hogy a 3 éves tanfolyam a hasonintézetek mintájára 4 évesre egészített ki.

A tanári kar és az intézeti személyzet többi tagjainak létszáma: 11. A képezdei 4 éves tanfolyamban a növendékek száma 51. Nemzetiségre nézve: magyar 46, német 1, román 4. Vallásra nézve: ev. ref. 27; unitárius 1, ág. evang. 1, róm. kath. 9, gör. kath. 4, gör. kel. 1, mész. vall. 8. Előmenetelre nézve az év végén vizsgát tett 46 növendék közül: kitünő 5, jeles 11, jó 17, elégséges 4, elégtelen 18. A képezde mellett fennálló gyakorló iskolába járt 44 növendék közül 1 kitünő, 19 jeles, 18 jó, 1 elégséges, 10 elégtelen.

Az ifjusági „Eötvös-önképző-kör“ 46 tagot számlált. Év folytán tartatott 14 rendes gyűlés, és febr. 2-án, br. Eötvös halálának évfordulóján, emlékünnepele, érdekes irodalmi és művész programmal.

A kör könyvtára 214 műből áll; jelen évi gyarapodás 7 mű. Pénztár állása: 67 forint 70 krból kiadás 39 frt 26 kr, s így pénztár-maradék 28 frt 44 kr. Év folytán tanulmány szempontjából kirándult az ifjuság a fekete erdei üveg-hutához. Az értesítőben találjuk továbbá a jótétemények, ösztöndíjak táblázatát, valamint az iskolai szertárak gyarapodását jelező adatokat.

IRODALOM.

„Keresztény Magvető“ július—augusztus havi 4. füzete következő érdekes tartalommal jelent meg: A magyarok honfoglalása. Történelmi tanulmány. Kőváry Lászlótól. A tizenkét apostol tanítása. Boros György. Küzdelmek és hitelveink. Raffaj Domokos. Egyháztörténelmi adatok. Közli Benczédi Gergely. Párisi levél. Charvaudtól. Üdvözlő beszéd. Rédigier Gézáttól. Jakabházy Zsigmond kopersójánál. Németh István. Gyöngymondatok. (Ujkorai íróktól.) Közli: Kiss Mihály. Egyházi élet. Nagy János. Irodalmi értesítő. Különfélék.

TANÜGYI ROVAT.

RENDSZABÁLYOK, TÖRVÉNYEK ÉS UTASÍTÁSOK AZ ERD. EV. REF. KOLLEGIUMOK SZÁMÁRA.

(Folytatás.)

F) *A tanulókat illető rendtartás és fegyelem.*

Általános határozatok.

1. Az iskolai év kezdődik szeptember hó 1-ső napján és tart júniushó végéig.

2. A tanulók felvétele:

a) A tanulók szabályszerű felvétele szeptemberhó 1—8. napjáig tart. Az ezen határidőn túl azon hó 15-éig jelentkezőket csak a tanári kar veheti fel az előtte történt igazolás alapján. A beiratások idejét és körülményeit a szülők tudomása végett, kellő időben és módon, az igazgatóság közölszírre teszi.

b) A beiratást az összes ifjúságra nézve az igazgató, ezen kívül az egyes osztályokra nézve az illető osztályvezető végzi; a beiratási ivatek, mint a statisztikai adatok forrásai, az igazgatóság irattárában tartatnak.

c) Minden tanuló az egyházkerület jóváhagyásával az előjáróság által megállapított tanítási s illetőleg beiratási díjat fizet. A kik tandíj elengedését kérik, azok szegénysegüket és tanulási jó előmenetelüket hiteles okmányokkal igazolni tartoznak.

d) A gymnasium első osztályába csak oly növendékek vétetnek fel, kik 9-ik évüket betöltötték, de a 12-ik évüket meg nem haladták és iskolai bizonyítvánnyal vagy szükség esetében felvételi vizsgálaton igazolják, hogy van oly mérvű képzettségök, minőt az elemi iskola négy évi tanfolyamában kellett megszerezniök; kik pedig 12-ik évüket túlhaladták, azoknak felvételét rendkívüli esetben csak a tanári szék engedélyezheti.

Fölvételi vizsgálatot tartoznak tenni azon tanulók is, kik reál-, vagy polgári iskolából jönnek. Ezen fölvételi vizsgálatért díj nem fizettetik.

A fölvételi vizsgálatot azon tanintézet tartja, melybe a tanuló fel akar vétetni s ugyanazon tanintézet tanártestülete határoz a fölvétel felett is.

Hogy a tanácslólag elutasított, vagy a más iskolából kizárt tanuló fölvételénél micsoda befolyása s hatásköre legyen az előjáróságnak: ezt a szervezet 130. §-a alapján az egyházkerület határozza meg.

e) Más gymnasiumból jövő növendékek csak akkor vétetnek fel a következő osztályba, ha az elhagyott tanintézet bizonyítvánnyal igazolják, hogy a közvetlenül előzőtt osztályban kielégítő sikerrel tanulták legalább azon tantárgyakat, melyek kötelezett tárgyak azon intézetben, a hova a felvételért folyamodtak. Egyik tanintézetből a másikba átlépés rendszeren csak a tanév kezdetén történhetik. Évközben más intézetből jövő tanuló csak a változtatás okának igazolása mellett és csak azon esetben vehető fel, ha a változás szüksége okmányilag igazoltatik.

(Foly. köv.)

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1884. szept. 13.

— **Hírek a helybeli tudomány-egyetem köréből.** Az egyetemi év megnyitásának ünnepélye f. hó 8-án ment végbe. Dr. *Abt* Antal, lelépő rector magnificus, beszámoló s dr. *Csiki* Victor, újonnan választott rector székkfogaló beszédet tartottak. Dr. *Csiki* beszéde, mely-

nek tárgyát a XV-ik századi u. n. reform zsinatok korának szabad szellemű jellemzése képezte, kiváló föltűnést keltett. — Dr. *Szilasi* Gergely, a román nyelv és irodalom tanára, egy évi szabadságidőt nyervén, e tanévben a nevezett tantárgyak nem fogának előadatni. — Dr. *Meltzl* Hugó és dr. *Imre* Sándor tanár urakat dr. *Finelli* Henrik és dr. *Szász* Béla fogják helyettesíteni. — Az egyetemi hallgatók létszáma folyton növekedésben van.

— **Értesítés.** A pápai ref. főiskola javára rendezett arany- és ezüst-sorsjáték sorsjegyeinek f. évi szeptember hó 1-sőre határozott huzása — a sorsjegyek csekély számban való elkelése miatt — a nagyméltóságú magyar királyi pénzügyminiszter urnak folyó évi augusztus 5-én, 49055. szám alatt kelt rendeletével, 1885-ik évi szeptember 1-re halasztatott. Miről a sorsjegy-tulajdonosok és az elárusítók tisztelettel értesítettnek. Antal Gábor, bizottsági elnök.

— **Szathmáry Király Pálné.** Felső-Zsolcán saját telkén díszes óvodát épített, melynek alapját már e napokban rakják le; báró Vécsey Józsefné asszony Sárköz-Ujlakon állít föl gyermek-menedékházat; özv. Rónay Jánosné asszony pedig Kis-Zomboron Torontálmegyében ajándékozott egy házat ugyane célra. Bár eszép példák minél több utáznál találnának előkelő hölgyeink körében!

— **Egy iskolaszéki tag kizáratása.** Sepsiszent-Györgyön Veres Gyula ottani ügyvéd s a város tiszti ügyésze, közelebb rágalmakkal illette Málk Józsefet, a „Székely Nemzet“ szerkesztőjét s a polgári leányiskola igazgatóját. A hírlapi polemia a városi iskolasz k folyó hó 6-iki ülésén ért véget. A Császár Bálint elnökléte alatt tartott ülésén ugyanis Málk Józsefnek megadták a rágalmakkal szemben a legteljesebb elégtételt, érdemeit a nevetés és az irodalom terén hivatalosan elismerték s Veres Gyulát az iskolaszék tagjai közül kizárták, kimondván, hogy ha ennek daczára is a gyűlésekre tolazkodnék, karhatalommal fogják eltávolítani. Veres Gyula a sepsiszent-györgyi casino tagjai sorából önként kilépett.

— **Az ó-szövetség új szövege.** Dr. Har-kavy, jeles orientalista, az ó-szövetségnek egy eddigéle ismeretlen kéziratát fedezte fel nem rég s annak ismeretetését közli a szentpétervári akadémia emlékiratainak legutolsó kötetében. A talált mű hébernyelvű, pergamen tekercsre írva, s a prófétaí és költői műveket öleli magába. 51 drbból áll a mű, a melyek közül 31 már megvan fejtve. Ismertető szerint a kéziratok a XII-ik századból valók s Ciprus szigetén egy zsidó secta körében keletkezettek. E secta a szombat kezdetét nem péntek estétől számította, mint ma is divat, hanem szombat reggeltől. Többen irtak már e sectáról, — tehát létezése bizonyos. A talált kéziratok és a közhasználatban levő bibliai szöveg több tekintetben eltérnek ugyan egymástól; de nem annyira, hogy az ó szövegségi vallásra nézve jelentékeny hatásuk lehetne, s inkább csak a philologust és archeologust fogják érdekelni.

A SZERKESZTŐ POSTÁJA.

Berde Sándor, kollega urnak, Kacsó. Becses közleményét a legközelebbi számban közlöm. Szives ígérétét köszönettel fogadom.

Nemes Árpád, kollega urnak, M.-Bodon. A „pótszámadás“ nem jött kezemhez. A napi lapok különben már rég közölték s így újabb közlése felesleges.

Gáspár János, kollega urnak, Perecsen. Örülök, hogy szolgálhattam.

PROTESTÁNS KÖZLÖNY

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

MEGJELENIK MINDEN VASÁRNAP.

SZERKESZTŐSÉGI SZÁLLÁS:

b.-farkas-utca 16. szám, hova a lap szellemi ügyeit illető küldemények a szerkesztő nevére címzendők.

ELŐFIZETÉSI ÁR:

Egész évre 6 frt. félévre 3 frt, évnegyedre 1 frt 50 kr.

HIRDETÉSI DIJ:

Egy négyszög centiméternyi tér egyszeri hirdetésnél 3 kr.

KÉZIRATOK NEM ADATNAK VISSZA.

KIADÓHIVATAL:

„Magyar Polgár“ nyomdája, b.-közép-utca 2. sz., hova az előfizetések és hirdetési díjak küldendők.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS LAPTULAJDONOS: SZÁSZ DOMOKOS. — KIADÓ: AJTAI K. ALBERT.

Kolozsvár, 1883. szept. 19.

Letettem én is szerény s egyszerű koszorúmat a ravatalra, melyen az erdélyi református püspök s Erdély legkitünőbb egyházi szónoka, összekötött kezekkel s elmúlt ajakkal fekszik.

A halál köteléke a kezeken, melyek oly erősen tartották egyházkerületének kormányrudját s azzal együtt egyetemes zsinatunkat és konventünket is annyi bölcseséggel tudták vezetni; s a halál némasága az ajkakon, melyekről a hit beszéde oly édesen ömlött s oly hatalmasan tudta megtalálni az utat a füleken át a szivekhez.

Mivel „a hit hallásból vagy”, az ige hirdető első kelléke, hogy beszéde sziveket nyisson, — melegítsen, buzdítson, fölemeljen s a jóra ösztönözzön. És a mi értünkre nem volt protestáns egyházunkban senki, a ki ezzel az apostoli adománynyal nagyobb mértékben birt volna, mint Nagy Péter. Egyaránt pedig az egyházi szószékben s a tanácskozás asztala mellett és elnöki székében Szava elragadott és meggyőzött; ott hitet, itt meggyőződést ebresztett; kételyeket oszlatott, téves véleményeket megigazitott; s azzal a megnyugtatóssal töltött el, hogy a mit az ő szavára elhittünk, vagy elhatároztunk — az az igazság.

Szavát nem fogjuk többé hallani; élő igéjének vezér-fénye nem lobog többé előttünk — s ez a mindnyájunk vesztesége.

Nekem ezen a közös veszteségen kívül még egy más, különös okom is van az ő halálát — annak ily korán — épen most bekövetkeztét fájlalni.

Előbb az én személyes és barátságos — azután a dunamelléki egyházkerület elnökségének hivatalos felkérésére csak a minap ígérte meg, hogy engem püspöki hivatalomba, melyre megválasztattam, bevezet s régi gyakorlatunk szerint beigtat; a legidősb püspök a legfiatalabbat, a legelső a legutolsót. Igaz, azzal a fentartással tette ez ígéretet, hogy — „őreg ember levén már — ha valami közbe nem jő.” — Közbejött valami — az ő halála. S ígéretét nem teljesíthette.

Én vártam őt, hogy hozzám jő — s beszédével magához emel. S nekem kelle jönnöm hozzá — hogy megsirassam anyaszentegyházunk nagy veszteségét s a magamét.

Azért jöttem, oly messziről, hogy könyeimet a többiekéhez vegyítsem — s egyszerű és szerény koszorúmat én is letegyem ravatalára.

Szász Károly.

RÉVÉSZ BÁLINT IMÁJA.

Egy sűrű csapásokkal sujtott család bús hajlékából jövünk hozzád sorsunknak, életünknek ura, tanácsaidban megfoghatatlan, utaidban végire mehetetlen nagy Isten! egy család bús hajlékából, melynek előbb szép sarjadékai, virágai hervadtak, töredezték le nagy hamarsággal egymásután, és most a törzsfa dőlt le hirtelen, a halál szelének fuvalatára s a bús özvegy támasz nélkül maradt kietlen hajlékában, az előbb édes anyjunkt, most őket oly gyöngéden szeretett, gondozott nagy atyjunkt vesztett árva unokák kétszeres árvaságra jutottak: de egyszersmind egyetemes egyházunk, közelebb az egyházkerület kormányos nélkül maradt hajójától jövünk hozzád, a szellem véghetetlen nagy urához, világosságot, vigasztalást keresni tenálad és imádkozni hozzád, ki Ur vagy mennyen és földön, mi pedig csak porszemek, semmik vagyunk te előtted. Oh Uram! rettenetes hely, sokszoros gyászba borult a hajlék, melybe látogató kezéd vitt bennünket, hasonló ahhoz, melybe Ezékielt az elszórt ősi csontok közé vivéd, sötét a gyászos család sorsa, mely felett a csapás vihara zúgott el, rombolva kevés idő alatt.

Csoda e hát, ha ama rettenetes helyről, ama sokszoros bús hajlékből szent házadba óhaitozva siettünk, melyet a hit mennyei fénye sugároz be. Csoda-e, ha hozzád sietünk Istenünk és Atyánk, világosságot, vigaszt keresni nálad, ki előtt a sötétség is fénylik, mint a világosság? csoda-e, ha imádkozni vágyunk tehozzád, ki számon tartod a sírók könyeit és eltörölsz azok szeméről minden könnyelhullatást.

Oh, mert az élet megrendítő csapásai közt a halál, koporsó, temető közül oly sötét nekünk minden, oh, mert ha elvesztjük azokat, kiket szeretünk, nincs senkinél, nincs a földön, csak téled jöhet vigasztalás, oh Urunk Istenünk, ki a sérelmes sziveknek hű vigasztalója vagy! Oh mert a bánat, veszteség kintengerén nincs más horgonyunk, menedékünk az imádság oltáránál.

Tudjuk oh Uram! hogy földi életünknek javai is nyomoruság és fáradság; tudjuk, hogy nem nyílik itt állandó öröm és boldogság virága senkinek számára; tudjuk, hogy elvégeztetett dolog, miszerint mindenek egyszer meghaljanak. És ha siralmunk újabb öröme fordul, ha olyan megy el közülünk, kire nézve a halál már béke követe volt, ki nem hagy nagy romlást maga után, olyankor csak találunk megnyugvást és a keserű pohár könnyebben megédesül kezünkben!

De midőn oly családokat kell látnunk, melyekre egymást érve jöttek a csapások, keserőségek — s alig mulék el az első jaj, már a második, sőt harmadik is hamar elkövetkezik; midőn olyat kell elvesztenünk, ki ugy a családi, mint a szellemi viszonyok összeköttetéseiben nagy és boldogító volt, ki halálával pótolhatatlan s alig pótolható űrt hagy maga után, kinek élete napját szeretttük volna megváltani a leáldozástól, de nem birtunk jozsuei csodaerővel: mikor már megáll eszünk, okosságunk és minél inkább elmélyed szívünk bánatába, annál messzebb maradt tőle a vigasztalás!

És fájdalom, épen ily szívrazó esemény sötét színhelye ama családi ház is, melyben a szép sarjak egymás után töredezték le! ily megrendítő esemény gyászjelvénye ama kitétetett koporsó is, melyben oly lángelme, oly tűzlélek fáklyája aludt ki, mely a tudomány egész mérhetetlen látkörét bevilágította, mely azt a tápláló olajat látszott rejteni magában, miszerint nem remélhettük, hogy a hirtelen halál szelének egy fuvalatára kialudjék, melyről alig tudtuk megfogni, miként birhat magában annyi tehetőséget, tudományt, kormányzói bölcseséget, épen úgy, mint

egy kisdud virágkehely annyi illatárt; melyben a varázshatalmu ékesszólás ajka záródott be, a hön szerető kebel melege hült ki, melyet nem tudtunk mérlegelni, a család iránt volt-e lángolóbb, vagy az anyaszentegyház iránt? Ime a szív, melyet annyi munka, gond, küzdelem nem tört meg; a családi sűrű csapásokat nem birva ki, megállt verésében.

Egy koporsó immár minden, mi a lánglélek, mély tudomány és bölcsesség romjaiból épült, csak hidegült hamvak, mik a kőkebel lángjaiból megmaradtak, egy sárgult levél, egy színtelen porvirág, mely a magasröptü lélek fennszáryalásának elenyészett nyomait mutatja. Oh, hatalmas Isten, ura a természeti és szellemi világnak! kérdezzük-e téled, miért nem gyujtottad a szellemi világban is a lángelméket oly fényre, mint a természeti világban gyujtottad a nap tűztengerét, mely évezredek óta ragyog földünk felett, meg sem fogyott, sem ki nem aludt fénye. Kérdezzük-e téled, miért tetted a bölcseknek, tudósoknak, szellemi nagyságban kimagaslóknak életutját, kik fénylettek, mint az égnek csillagai, csak oly rövidde, sőt sokszor rövidebbé, mint azokét, kik csak a test világában élnek?

Nem kérdezzük, Uram! ezeket téled, mert az örökige könyvéből olvassuk, hogy eljön az idő, melyben az egek is nagy csikorgással elmúlnak; hogy ne mulnék hát el az ember, ki csak semmi az egek dicsőségéhez képest; nem kérdezzük, hogy Te szolgálódnak, választottaidnak sem által változhatatlan erősséget.

De annál inkább hinnünk kell és ez vigasztal bánatunkban, ez emel levertségünkben, annál inkább hinnünk kell, hogy a szellem, melynek szűk háza volt a test, szűk hazája a föld, mely nagyra tört, fennszáryalt, tulvilágokat keresett, nem enyésztheték el, nem lehet semmivé a teste, mely porból vétetett, s porrá kell lenni; annál inkább hinnünk kell, hogy aszellemben, mely mégis csak részszerint volt itt az ismeret s a végtelent el nem érhetette, eget kér és talál tul a siron, hol felöltöztetik nemes erővel és örök dicsőséggel, többé nem tükör által lát, hanem világosságban.

És mégis törött kebellet állunk meg a gyászravattal körül, csüggedt lelkünk lankadt szárnyai búsan hajladoznak a koporsóra, mely oly sokat visz el tőlünk magával, melylyel együtt, mint elsülyedt hajóval a rajta levő kincs, büszkeségünk, dicsekedésünk tárgya, a család és anyaszentegyház bölcs kormányzója is eltemettetik, míg a dicső szellem vissza száll teremtőjéhez, a Ki adta volt azt!

Ki tudja, gyul-e fel az eltűnt után hamar hasonló lánglélek tüze a szellemvilág egére? ki tudja, az jutánna maradt üresség hogyan lesz betölthető? Azok, kik előtt utat tört, nem foghatnak egyszerre nyomába jutni, egyideig csak halvány fénynyel foghatnak égni, mint a csillagok a nap leáldozta után.

Oh mi Urunk Istenünk! ki ennyit vettél el tőlünk, — emelj minket, midőn csüggedünk, vigasztalj, midőn mély bánatba merülve sirunk, vigasztaló szent lelked gyógyerejével! Vigasztald az őt szinte 35 éven át boldogított nőt, immár bús özvegyet, ki méltán keserg az irás szavaival: bizonyára özvegy vagyok én, mert az én férjem meghalt, kinek akkor kellett gyámol nélkül maradni, midőn arra hajolt korával, elgyengült állapotával leginkább lett volna szüksége, vigasztald nevével együtt a jó fiut, ki orvosi tudományának minden kiaknázásával sem mentheté meg atyját a kérlelhetlen halál hatalmától; vigasztald a hozzá a szeretet, a tisztelet és hála érzelmével oly igen ragaszkodott, oly sok egymásra jött csapással sujtott vót az ő árváival, most már kétszeresen siralmas sorsra jutott árváival együtt, s töltsd be rajtuk amaz ígéretedet, hogy ha

mindenek elhagyják is őket, te felveszed gondjaikat, s atyjok leszel nekik, az árváknak; vigasztald meg a rokonokat, barátokat, kik oly nagy számmal voltak, kik mint Dávid Jonathán felett, így sirnak koporsójánál: nagy keserűségben vagyunk éretted, mert felette igen kedves voltál minékünk, — vigasztald meg ezeket nagyhatalmad vigasztalásával, mert övék volt a legközvetlenebbül, az ki oly sokunknak büszkesége, dicsekedése vala, mert ő nemcsak özvegyének, rég porlódó első hitvese még élő anyjának, az ő napójának, fiának, menyének, vejének, unokáinak, rokonainak, hanem a hazának, egyháznak, tudományvilágának is nagy halottja, s oly sokan osztozunk bánatukban és sirunk velük a sirókkal, vigasztald őket főleg, s mindnyájunkat a halhatatlanság és sirontuli viszontlátás boldog hitével, hogy azzal, kitől, most a halál által elszakadunk, tul a siron, szebb hazánkban viszont találkozunk!

Vigasztald árván maradt, s egyik bölcs kormányzóját vesztett egyetemes egyházunkat, közelebb az erdélyi ev. ref. anyaszentegyházat, mely oly sokat is vesztett ő benne! de egyszersmind pótolod ki te uram lelki vigasztalás és kegyelem adományát! te, ki enyészetből, hervadásból keltesz életet, te, ki egy helyet sem hagysz üresen, sem a természeti, sem a szellemi világban pótolod ki vesztésűnk és építsd meg hamar romlásunkat.

Oh mi urunk Istenünk, midőn a Libánus czedrusai töredeznék és anyaszentegyházunk Áronai, főpapjai egymásután hullanak el körülünk — szólj, hogy álljon meg és mint a kőszál a habok között, egyházunk megáll és álljon is meg az időknél végeiglen! Hű szolgáltnak pedig, ki dicsőített téged e földön, s elvégezte a munkát, melyet rábízál, hogy elvégezve, s kit már elhívtál közülünk sok és nemes munkái, fáradoimai után, kiszenvedett testét nyugtasd meg a sirban, elszállt lelkét pedig dicsőítsd meg te magadnál ama jobb hazában kegyelmedből a Jézus Krisztus érdemeiért Ámen.

A SZERETETT FŐPÁSZTOR SIRJÁNÁL.

Elköltözött főpapunk, szeretve szeretett főpásztorunknak *megdicsőült szelleme*. Midőn napokkal ezelőtt örömmel vártuk jöttödöt, édes örömmel vártunk körülünkbe, hogy meghallgasd, minő magvakat vetünk anyaszentegyházunk leendő pásztorainak szívébe, elméjébe, hogy meghallgassuk bölcs ajkaidról az ítéletet sáfárkodásunk felől: hiában vártunk, nem jövel meg.

De jött a hír, jött villámszárnyakon a lesújtó hír, hogy az öldöklő angyal újból kiterjesztette szárnyait békés hajlékod felett, újból készül leszállani, aratni.

Oh hogy megdöbbsentünk, oh hogy megrendültünk! oh hogy féltettük drága életedet jó mesterünk!

Tieidet, szeretetteidet támadta meg az irgalmatlan, mert tudta, hogy bennök és általok szerető szívedet is halálra sebzi. Nem mert egyenes harczba szállni veled oh nagy lélek, nem mert nyílt csatára kelni veled, rettegte erődet, bátorságodat

És jött a hír, hogy megindult a siralmas aratás, a szerető nagyapának tollából jött a könyfacsaró hír: „egyik unokámat már eltemettük, a másik talán még megéri az estét... És jött a hír, a szerető nagyapának tollából jött a kegyetlen hír, hogy az öldöklő angyal nyílja *szíven talált*, jött a megsebzett szívnek kimondhatatlan fájdalma, jött e röpke szókból „*oh jaj minékünk!*“ Oh hogy átnyilallott szíveinken, oh hogy sajgott minékünk e kínos jelszavad! Oh hogy esedeztünk, oh mint fohászokánk a jó Istenhez, hogy ha lehet muljék el tőled és tőlünk e ke-

serü jaj. Nem mult el, mert Istem úgy akarta. A mit a jelszó előre jelentett, a mit nem vártunk, de aggódva sejtünk, a mitől féltünk, a mitől rettegünk, a mitől borzadtunk, *bekövetkezett*. Negyed napja már, hogy a pusztitónak kaján ajkán elhangzott a „győzelem!“ kiáltás. Oh borzasztó győzelem, oh iszonytató kiáltás!

Gyászba borult a magyar Izrael, mert a fölkezt papi fejedelem meghalt; megrendült a magyar Sionnak vára, mert leghivebb önállója nincs többé; árván zokog anyaszentegyházunk, mert lehullott fejének ékes koronája, mert szeretett főpásztorát, Nagy Pétert vesztette el.

Oh jaj minékünk, hogy e végzetes győzelem ily váratlanul sujtott; oh jaj minékünk, hogy anyaszentegyházunknak és büszke czedrusát kitorve kell látunk; oh jaj minékünk, hogy tégedet nagy vezérünk, elkelte vesztünk!

Mért is hagyál itt ilyen korán? Nem látod-e, mily tanácstalanul álljuk körül koporsódat; nem látod-e mint aggaszt a jövő, ha elgondoljuk, hogy a te helyed üres, nem látod-e, hogy elvesztésed kétségbe ejt, mert pótolni nem tudunk.

Tanácstalanul álljuk körül áldott poraidat, mint hajdan a búcsuzó isten-ember, a lánglelkű *Ilyést* a csüggedt tanítványok, oh, mert te a mi *Izraeliünknek szekere és lovassága*, védelme és dicsősége valál 18 küzdelmes éven át és ime elragadtatál mitőlünk! Lánglelked örködött egyházunk felett, hogy az urnak örökségébe pogányok ne jöjjenek, lánglelked védte mind a végig, mind a végig Sionunkat azoktól, kiknek térdök meghajlott a Bálnak. És midőn félreértés, rút halátlanság lón jutalmad, a kislelkűség fölemelte fejt, hogy fölkezt fejedet porig alázza, lón nagy búsulása nemes lelkednek Izrael Istenéért, magányba tértél, segítségül hívád az urat és ő megjelenék neked szélvészben, földrengésben, tűzben, de nem láttad meg, míg nem egy lassu, szelid szózat ezt mondá: menj el, térj vissza utadon! S visszatértél a te utadra és szelidséggel, bölcs mérséklettel örködél tovább Sionunk békessége fölött! Mily óriás valál mellettünk oh nagylélek! Mi törpék szerettünk volna, ha viharban, földrengésben, tűzben láttad volna megjelenni Istened. Mi feleedtük, hogy a vihar, a földrengés, a tűz pusztit, emészt, romokat hagy maga után, de a te fenkölt lelked építeni, alkotni, teremteni volt hivatta s épen ezért ama csendes, szelid szózatban jelent meg Istened. Erőt vevél magadon, hogy erőt vehess mirajtunk, megaláztad magadat isten előtt, hogy felmagasztaljon, meggyőzted önmagadat, hogy győzelemre segítsd egyházad javát. Oh bizony bölcs kormányzója valál egyházunknak, mert meg tudtad tagadni érette önmagadat. Oh bizony nagy áldás volt kicsiny Sionunkra nézve a te bölcs önmérsékleted! Századok mulnak és mulhatnak el, míg oly gyakori és oly gyökeres átalakuláson megy át egyházunk, mint épen kormányod alatt, s bizony jaj lesz vala nekünk, ha bölcs mérsékleted nem virraszta mi indulataink felett, bizony reánk borult volna a veszedelemnek rémes éjszakája

Bölcs mérsékletednek, nemes önmegtagadásodnak, törhetetlen akaratomnak, a jónak győzedelmében vetett rendületlen hitednek kiáltó tanuja az a nagy alkotás, melynek oly buzgó apostola valál, melynek egyik fő és szép hivatása meghallani és meghallgatni a magyar Izrael elszéledt, elzüllött nyájának segélykiáltását. Oh bizony mérsékletre, oh bizony nagy önmegtagadásra, oh bizony erős hitre volt szükséged, hogy a nehéz s talán hiányos kezdetért ne engedél elbukni a nemes cél. Oh bizony nagy valál, nagyobb egy fővel mindnyájunknál, oh mert szeretted az igazságot, gyűlöled a hamisságot s ennek okáért megkent a te Istened örömeinek olajával társaid fölött. Országod

pálczája méltányosságának pálczája vala ezért megáldott Isten tégedet s megáldott minket tebenned. És mi ne áldanók poraidat, ne állanók körül koporsódat tanácstalannul?

Aggaszt a jövő, ha elgondoljuk, hogy a te helyed üres, oh mert te próféta valál, cselekedeteiben és beszédekben hatalmas Isten előtt és az egész község előtt.

Hatalmas vala beszédében, mert kelvesség öntetett ajkaira. Láttátok-e őt a társas körben? Láttátok-e szikrázni az elme bölcsességét, a szellem gazdagságát? Hallottátok hirdetni az isten igéjét? Láttátok előmleni arczán az igaz meggyőződésnek, az apostoli ihletnek báját, láttátok-e átszellemülni egész valóját, midőn Istennek keze reája szállott? Hallottátok-e a nagy papot a bűnt ostromozni szent hevében? Láttátok-e, hogy velőkigható szavára miként riadt fel álmából a bűntudat, a rossz lelkiismeret, s miként omlott le megtörődve a végetlen kegyelemnek zsámolyához.

Avagy hallottátok-e őt, midőn megzendültek ajakán a vigasztalásnak amaz isteni szavai: *jőjjetek én hozzám, kik meg vagytok fáradva és meg vagytok terhelve, mert én megnyugtatlak titeket!* Mint üdítő harmat a zöld virányra, mint termékenyítő eső a pázsitra, ugy csepegtek, ugy folytak a vigasztalásnak igéi ajkairól a sebhedt szivekre. Oh bizony kedvesség öntetett ajkaidra, oh bizony a Jézusban való léleknek kettős mértéke vala rajtad.

És ne fájna, ne siratnók amaz ihletett ajkak meg-némulását? Sirassátok, oh sirassátok, mert üres leszen az ő helye.

Hatalmas valál cselekedeteiben!

Láttátok-e munkásabb embert, mint ő vala? Avagy nem a munka nemesítette meg ama bámulatos tehetségeket, melyekkel a teremtő oly pazarul megáldá? Avagy nem a munk által lett-e mindnyájunknak feje, büszkesége, dicsősége? Láttátok-e hivebb embert a kötelesség teljesítésében, láttátok-e őt valaha megfelelkezni hivatásáról, magas állásáról?

Avagy nem ez fejthette ki benne azt a hozzáférhetetlen jellemet, melyet nem fog a rágalom, az irigység, a hamisság, mely tiszteletet parancsol és követésre szólít.

Szóljatok ti, kik tanui valátok munkás életének, szóljatok, mert ha hallgattok, a kövek szólalnak meg! Megszólal az a 64 esztendő, mely munkakedvét, munkarejét csak ifjodni látta.

Hatalmas volt ő cselekedeteiben!

Felmutassam-e benne a jószágos emberbarátot, a lelkes hazafit, az önfeláldozó családfőt, az igaz keresztyént, kiben nincsen álnokság, az igaz protestanst, ki csak az igazságnak hódol?

Oh bizony hatalmas volt ő cselekedeteiben, mert *megnyugodott rajta az urnak lelke, a bölcseségnek és értelemnek lelke, a tanácsnak és erőnek lelke, a tudománynak és az ur félelmének lelke.*

Nem, nem! Sem ideje, sem helye most és itt annak, hogy munkás cselekedeteiben gazdag-életét rajzoljam. Nincsen ideje most, hiszen lelkem ugy el van fogódva, ugy el van szorulva, hogy alig jön ajkamra szó, hogy *ugy szeretném, ha fejem vízzé válnék és szemeim könyvpatakká, hogy sirassam éjjel-nappal!*

Nincsen helye itt, hiszen búcsuzni jöttünk, búcsuzni főpauptól, ki elköltözött a boldogok honába, hogy készítse számunkra ama menyei hajlékokat!

Jőjjetek ti, kiket a romlatlan kegyelet elhozott, hogy végtisztességet tegyetek annak, ki mindnyájunknak tisztessége vala, jőjjetek ti barátai, ismerősei, tisztelői a nagy halottnak, jertek áztassátok őszinte könnyeitekkel a koporsót, mely a legdrágább tetemetek zárja magába, jőjje-

tek, mondjátok istenhozzádot a búcsuzónak, mondjátok vciem: emlékeztem léssesz, mert üres léssen a te helyed.

És te nemeslelkű özvegy, ki 35 éven osztóztál a megdicsőülttel örömben, búban, szivednek egész odaadásával, lelkednek egész erejével; ki leghivebb gyámolod kíséred benne a hosszu, az örök utra.

És te a megboldogultnak féltve szeretett nemeslelkű fia, ki féltve szeretett jó apádat kíséred benne az örök nyugalomra, kinek fájdalmát csak a jó Isten tudja...

És te, az idvezültnek *neje*, kinek vesztességét csak az ég tudja megmérni, könnyeit csak az Isten tudja megszámlálni...

És ti Istentől testben, lélekben megáldott *molái* az elköltözöttnek, ki titeket oly forrón szeretett, hogy szive meghasadt miattatok.

És ti nemes lelkű rokonok, kiket szeretetével ölelt át . jőjjetek..

Nem, nem? Titeket nem hivlak könnyezni, nem hivlak búcsuzni. Nem háborgatom, nem bántom méltó fájdalmatokat. . Oh, hiszen ti könyhullatással feküsztek, könyhullatással ébredtek, oh hiszen nálatok emlékezetben leszen, mert örökké üres léssen az ő helye!

Jertek, forduljunk a vigasztalásnak kiapadhatatlan kutféjéhez, hogy ő vigasztaljon meg, mert itt a földön én nem lelek fájdalmatokhoz méltó vigasztalást, jertek, imádkozzunk erőért a szenvedésben.

Irgalomnak, kegyelemnek Istene, jó atyánk! Nagy mélységből kiáltunk te hozzád!

A bánatnak, a fájdalomnak, a gyásznak feneketlen mélységből száll föl a mi jajgatásunknak szava szined elébe. Oh halld meg a mi fohászokodásunknak hangját, vedd füledbe panaszokodásunk szavát!

Tudjuk uram! hogy te azokat látogatod meg, kiket szeretsz. Nem szállunk mi veled perbe, mert tudjuk, hogy előtted senki meg nem állhat, tudjuk, hogy a mi életünk olyan, mint a pára, mely egy kevés ideig tetszik s azután semmivé léssen, te pedig szentségben, tökéletességben lakozol.

Nem kérjük mi, hogy porrá ne tedd azt, a mi porból vétetett, mert tudjuk, hogy így szól végzésed: por vagy és porrá kell lenned.

Csak azt kérjük, fordítsd felénk kegyelmes arczodat, hogy világítson szenvedésünknek sötét éjjelében, csak azt kérjük, ne látogass vérünk hullásáig, erőnknek fogytáig; csak azt kérjük, ne büntess haragodban, de vedd el rólunk, vedd el e kesergő családról látogatásod vesszejét, vedd el tőlünk, vedd el tőlök a fájdalom poharát, hiszen már nem bírják tovább.

Tudjuk uram! hogy nincsen ir, nincsen balzsam e földi Gileádban sajjó sebeikre, de tudjuk, hogy a menyei Gileádban patakokban foly kegyelmed balzsam-irja. Kelj fel uram szabadításoddal idejekorán, fűröszd meg sebhedt sziveiket az erőnek, a vigasztalásnak balzsam-patakában, hogy lássanak jó napokat, hogy örvendjenek szabadításodnak.

Tanítsd meg türni, megnyugodni akaratomon, tanítsd meg hinni, imádkozni, hogy így imádkozzanak a szenvedő Jézussal: *atyám, ne úgy legyen, a mint én akarom, hanem a mint te akarod.* Amen.

A megnyilt anyaföld ölébe várja azt, a mi földből

vétetett; a megnyilatkozott egekben angyalok seregétől környezve az édes atya várja buzgó prófétáját, szeretett fiát!

Atyám! eljött amaz óra, dicsőítsd meg a te fiadat, miképen ő dicsőített tégedet a földön. KERESZTES JÓZSEF.

Nagy Péter.

Nagy Péter élete.

Egyházunk apostolának kimerítő életrajza történetét várja. Az áldásos tevékenységben gazdag élet leírása még feldolgozva nincsen. Hiszen az atyai szelidség csak önfeláldozást ismert, önmagáról való beszélést nem. Csak isten ítéletére nézett, az emberek dicséretére nem.

Felhagyva tehát a tettekben gazdag lélek hű és kimerítő feltüntetését mélyebb és huzamosabb tanulmány számára, most a szomorú pillanat *hatása alatt* vázlatos, halvány vonásokban adjuk hirtelen az összeszedett csekély adatokat.

A ravatalon nyugvó egyházi fő, annak a városnak szülötte, melyben kiszenvedett hamvai fognak nyugodni. *Kolozsvár város gyermeke volt a bölcsőtől a koporsóig.*

Az erdélyi fejedelmek városában született 1819. április 22-én, hol hasonló nevű édes atya a polgári osztályhoz tartozott. Édes anyját Kecskeméti Klárának hívták.

A földi javakban nem igen bővölköző szülők tehetőséges gyermekeket legdrágább kincsekül tartva, igyekeztek annak lelki kiképzését eszközölni s beadták őt jó idején a már akkor is virágzó helyi ref. főiskolába, hol azután a középiskolai, bölcsészeti, jogi és theologiai tanulmányokat nagy szorgalommal és kitűnő eredménnyel megfutva, 20 éves korában végezték.

Tanuló korában kitűnt tehetségével, élénk felfogásával, jó kedélyével s kedves humorával; ékesen szólásáról pedig híressé lett szélesebb körben is. A merre csak járt, mint fiatal deák, a hol csak megfordult ünnepkor mint legatus, mindenütt megnyerte a szíveket kedves modorával s elragadta a lelkeket beszédes ajkainak erejével.

A pályavégzett 20 éves ifjút még azon évben, melyben az iskolától megvált — 1839. decz. 27. megválasztották segédlelkésznek Kolozsvárra, mely állomását jan. 1. 1840. foglalta el. Alig töltött azonban itt másfél évet, már 1841. június havában a kolozsvári ref. egyház rendes lelkészévé lett. — Régi vágya volt felkeresni külföldi egyetemeket, hogy azokban lelkét tovább képezze, megszerezze magának azon ismereteket, melyek életpályájához szükségesek; — előbb azonban — az akkori szokás szerint — a philosophiai és theologiai tudományokból a kolozsvári, nagyenyedi és marosvásárhelyi főiskolákban nyilvános szigorlatoknak vetvén alá magát — pappá szenteltetett az 1842. Marosvásárhelyen tartott közzsínaton.

Most már valósíthatta régi szándékát s egyházától egy évre távozási engedélyt, annak néhány buzgó tagjaitól anyagi segílyt is nyerve, — kiment a göttingai egyetemre, hol theologiai tanulmányai mellett a természettani és természetrajzi s főleg Bartling, Liestling és Vagner előadásait hallgatta. Bevégezvén tanulmányait, hazatért s reá váró hivei között elfoglalta állomását; még azon év telén súlyos betegségbe esett meghülés folytán, s annyira rosszul lett, hogy életben maradása is igen kétséges volt. Így küzdött a halállal egy egész éven át, míg az 1844-ik év tavaszán betegségéből kiépülve, képes lett ismét a szolgálatra.

Az 1846-ik évben az egyházi főtanács segédtanárul nevezte ki a természettani tanszékre a kolozsvári főtano-

dához. Az ifju tanár — papi teendőit is végezve — nagy előszeretettel tantárgya iránt, s nagy szorgalommal kezdte el működését; kiadván tanítványai számára kézikönyvül Milne Eduárdtól francia nyelven megjelent „Állattan“-át magyar fordításban.

A nemzeti önvédelmi harc 1848-ban kezdetét vevén, a honszeretet kiragadta őt is a muzsák köréből s szokott foglalkozását oda hagyva, önkéntesen vállalkozó segédekkel egy gyutacs-gyárt rögtönzött s ennek lett vezetője. És mikor Erdélynek tulnyomó része — Háromszék kivételével, hol Gábor Áron küzdött, s tartotta fenn magát — meghódítva, Urbán hatalma alá került, ő is anynyi jó hazafiakkal együtt az elbizakodott győző által fogásba jutott, s mint ilyen Nagy-Szebenbe vitetett, honnan csak akkor szabadult ki, midőn Bem tábornok Szebent bevette.

A szabadságharc gyászos vége után Nagy Péter is visszatért békés foglalkozásai mellé, s 1850-ben papságának megtartása mellett megválasztott a kolozsvári főiskolában természettani rendes tanárnak, s ezen minőségben működött 8 éven keresztül, megkedveltetve tantárgyát az őt lelkesülten szerető ifjúsággal.

Ez időig Erdélyben 4 iskola mellett volt a theologiai semminarium egy egy tanárral töltve be. — Ekkor azonban az erdélyi főtanács — a szétszórva működő erőket összevonva — Kolozsváron állított fel egy theologiai intézetet oly módon, hogy az itt működő 5 theologiai tanárt díjazza a n.-enyedi collegium pénztára; az intézet azonban a n.-enyedi iskola pecsété alatt állítja ki hivatalos iratait, — és csak addig legyen az iskola Kolozsvárhoz kötve, míg a forradalomban feldúlt N.-Enyed romjából felépül. — Ezen intézkedés folytán alakult theologiai semminariumhoz Nagy Péter az egyházi főtanács által a gyakorlati lelkészet tanszékére kineveztetett. — E minőségben töltött 7 év — a legnagyobb munkásságban töltve el, — legkedvesebb emlékü multja volt életének. Tanítványai rajongva szerették őt; s egy általa kiválóan kedvelt szakban működve, lelkesült buzgalma folytán egy egészen új korszak állott elő; a nagyképeségű egyházi szónok hatása meglátszott tanítványain is, kik tőlük telhetőleg igyekeztek nyomába haladni a nagy mesternek.

Az 1862-ik évben Nagy-Enyed követelése folytán a theologiai semminarium áttételezett Nagy-Enyedre, de Nagy Péter megmaradt kolozsvári papságában. — Ez áthelyezést hosszas és heves küzdelem előzte meg, melyben Nagy Péter és pártja — a nagyobb részben N.-Enyeden tanult székely papság ellenében — kisebbségben maradt. — E küzdelem sokakat elidegenített tőle; s így történt, hogy midőn ezen izgalmas időben a generalis notarius-választásra került a sor — bár a főconsistorium által az ő neve is a jelöltek sorába vétetett fel — nem ő nyerte el a többséget. — De az igaztalan ultra tévedt közvéleményt lassanként sikerült újra megnyernie, s 1864-ben, mikor a főjegyzői hivatal Fogarassy Sámuel halála után ismét választás alá jött, már annyira birta a közkedveltséget, hogy a szavazatok nagy többségével választott közfőjegyzővé. — Bodola Sámuel püspöknek 1866. ápr. 22. történt halála után, — mint főjegyző — az erdélyi másfél százados gyakorlat szerint — minden választás nélkül következő — püspökévé lett az erdélyi egyházkerületnek, csakhamar megnyerve a királyi megerősítést, s a kir. tanácsosi címet is. Mint püspököt találta meg az alkotmányos élet kezdetén a polgártársak bizalma is. Kolozsvár város részéről országgyűlési képviselővé választatván, egyike volt a Deák-párt legrendületlenebb hiveinek. Utóbbi időben politikába egyáltalán nem elegyedett.

A nagy férfinak *irodalmi* téren tett működéséről

szóló soraink csak nagyon is hézagosaak lehetnek, mert — szerénysége több oldalú munkásságánál is nagyobb lévén — többnyire álnév alatt, vagy épen névtelenül szokta közzétenni dolgozatait.

Igen fiatal korában lépve az irodalmi térre, rendes dolgozótársa volt Mátrai „Regélő“-jének, Brassai „Vasárnapi ujság“-ának, s a Méhes által szerkesztett „Erdélyi Társalkodó“-nak, később az Arany János által szerkesztett „Köszoru“-nak. — Ezekon kívül irt Hunfalvy „Család Könyvébe“ — a „Protestáns egyházi és iskolai lapok“-ba; — s néha az erdélyi politikai lapokban eredeti és angolból fordított novellák, vagy közhasznú ismeretterjesztő cikkek jelentek meg tőle. — Lefordította Boz „Karácsonyi éj“ című regényét s a magyar olvasó közönség számára Jerrold Douglasnak „Zsák Mór“ című humoristicus művét, melyet akkor az egész magyar sajtó osztatlan tetszéssel fogadott. — Sajat neve alatt kiadott művei következők:

1. *Szent történetek*, növendék ifjakkak Lame Fleury nyomán, — négy kiadás 1855.

2. *Uj szövetségi történetek*, növendék ifjakkak, három kiadás.

3. *Konfirmatiói kisebb kité.* — Az erdélyi reform. anyaszentegyház számára. — Az 1857-ben tartott közzsínat által az egész anyaszentegyház számára bevett korszoruzott pályamű.

4. *Konfirmatiói nagyobb kité.* — 1860.

5. *Mythologia*, növendék ifjakkak Lame Fleury után.

6. *Agenda*. 7. Halotti beszédek gr. Széchényi István, gr. Teleky László, gr. Teleky József, gr. Mikó Ádám, br. Radák Istvánné, gr. Mikó Imre stb. felett. — 8. Vadas Józseffel Szerartási beszédek és imák az erdélyi ref. anyaszentegyház rendtartása szerint. Első rész. 1866.

Ezekon kívül több remek egyh. beszéd jelent meg tőle az „Isten ígéje a szószékről hirdetve“ — című gyűjteményben. — Ha lehetne ezek mellett részletesen megnevezni a nem saját neve alatti munkáit, melyek száma a megnevezetteket igen sokban felülmulja, kitűnnék, hogy Nagy Péter életét gazdag és közhasznú irodalmi működés is jelöli. A „Budapesti Szemle“ és az „Olcsó könyvtár“ egész seregét hozta az általa fordított beszédeknek. Tollából ismerünk Ouidától, Breet Harttól. Fordította a „Kukliné predikáció“-t, továbbá Grenville „Jelenkori oroszok“-ját, utóbbi Csurgó György név alatt. Másik álneve Belényesi Gábor.

Magán életét nem lehet szebben vázolni, mintha egy magán levélből saját szavait soroljuk. — „Magán életem — irta — keserű emlékekben gazdag; első nőm három év múlva meghalt, maradtam két árva csecsemővel; szülőimet, 19 éves életben maradt öcsémet, a szép reményű ifjut eltemettem; volt idő, mikor házamtól minden évben vonult ki egy-egy temetési menet, s mindegyik után maradt szivemben egy-egy megsajduló seb. — De ezek az én keserveim, s mint Salamon király mondja: „az embernek ő maga tudja az ő örömét, és az ő fájalmában idegen sziv nem részes.“ — Nem is kellett volna említenem, de mikor egy futó pillantást vettem lefolyt napjaimra, lehetetlen vala szemeimnek meg nem ütközniök a sirkövekben.“

Második házasságra lépett Wesselényi Krisztina bárónővel, kihen akkor kised két árvája igazi édes anyát, gondos nevelőt, ő maga pedig örömeiben, bánatában osztozó, szerető hű feleséget nyert.

Végül zsinati működéséről. A debreczeni nagy zsinaton, mint az erdélyi ref. e. kerület püspöke hivatalánál fogva jelent meg, s annak — miután a legidősebb püspök főt. Török Pál nem jelent meg — mint sorrend-

ben következő püspök egyházi részről elnöke lett. — Mint a zsinatnak egyházi elnöke, ő mondott buzgó imát az okt. 31-ikén tartott megnyitó ünnepély alkalmával. . . ragadta magával a lelkeket a magasba, s kérve az áldást Istentől az egybegyültekre, a királyra, a magyar nemzet védangyalára, szeretett királynénkra, — a fenséges trónörökös-párra, az ország kormányzóira, a szeretett hazára, ennek földjére és lakóira, a magy. ref. egyházra, s a testvér felekezetekre. — Mint elnök jelen volt a zsinat minden — 29 — ülésin, s elnöktársával megosztva az elnöki teendőket, vezette a tanácskozást páratlan szeretetreméltóságával, ügyes tapintattal s kellő higgadtsággal.

Az ő ügyességének és bölcsességének sokat köszönhet a zsinat, s a magyarországi ref. egyház. Az ő vezető lelke oly hamar vissza tudott terelni bármely tanácskozást a maga rendes medrébe, hogy sokszor maguk a kitérők sem vették észre a mellettök termett komolyság segítségül érkezését. A zárúléson Nagy tartotta a hálaadó imát is.

A halál.

Nagy Péter ref. püspök halála könnyű volt, mint élete szent. A máskülönben teljes egészségnek örvendő férfiú régibb idő óta koronként szivdobogásokat érzett. Orvosa, saját fia, dr. Nagy József, Kolozsmegye derék főorvosa, éppen nem hitte a vég ily közelségét.

A keresztyéni nyugalommal teljes egyházfő, emberfeletti erővel bírta el az élet csapásait s látszólag most is vallásos megadással hordotta a családját ért rettenetes csapásokat. De az ember, ember. A léleknek is megvan a maga jogai a test fölött.

Kedden délben érte az első szivgörcs kedvencz virágai közt a kertben. A d. u. folyamán azonban jobban volt, míg este egy újabb roham által elgyengítve alétan fektették ágyba.

Szerdán reggel aztán 5 órakor meghalt. Orvosi műneven *Angina pectoris* ölte meg.

A mint nyilvánossá lett a halál hire: általános megdöbbenés fogott el minden kedélyt. Az *Igazgató-tanács* volt első, ki kötelessége által figyelmeztetve, magához tért. Azonnal megtette lépéseit.

Az erdélyi ec. ref. egyházkerület állandó igazgatótanácsa délben gr. Bánffy Miklós elnökle alatt ülést tartott, melyen kimondatott az egyházi alkotmány értelmében, hogy az elhalt püspököt a generalis notarius Szász Domokos helyettesíti. A nagy nehézségű temetési ügyek intézése Szász Béla igazgató-tanácsosra és Bodor Antal titkára bízott. A lesújtott család köszönettel fogadta az igazgató-tanács gondoskodását a temetkezés ügyében s egyuttal tudatta, hogy a gyászima tartására *Révész Bálint* tiszántuli püspököt, az elhunyt barátját kérte föl.

Csakhamar megkezdődött a temetési intézkedés.

Kolozsvár leghirnevesebb temetkezési intézete ott állította fel a ravatalt, hol az elhunytnek egyházi és irodalmi dolgozatai láttak napvilágot: író szobájában.

El lett távolítva minden, a mi a megdöbbenő gyásznak kiáltó hirdetője lenne. A szoba falai fekete posztóval lettek bevonva egészen a földig, keskeny arany bordúrral drappirozva. Az előtérben állott a ravatal két lépcsőzettel, a koporsó „Besorner“ féle inpraegnált ércz, egészen új szerkezetű, melyet nálunk csak egyet láttunk a br. Jósika Lajosné ravatalán, diófa színű és arannyal ki-

verve, kettős fedéllel, egy üveg és egy érc-fedél. A ravatalt élő virágok tarka csoportja szegélyezte. A szoba ablakai fekete créppel lettek befüggönyözve.

A kegyelet és őszinte tisztelet jeléül számos koszoru volt már első nap a ravatal körül elhelyezve.

A közbeszéd tárgyát csak a fenséges halálnem képezte s sokan óhajtottak maguknak ily halált.

A középületekre kitűzettek a gyászlobogók. Az Igazgató-tanács az egyházkerület összes főgondnokait, egyházi és collegiumi testületeit, valamint a prot. egyhk. hatóságait azonnal értesítve, egymásután következtek a részvétválaszok és a végtisztességre való megjelenések bejelentései.

Br. Kemény Gábor miniszter egyházkerületi főgondnok már előbb vévén a haláleset híret, táviratozott volt, hogy nevében rögtön Igazgató-tanácsi gyűlés hívassék egybe, mely a nagy halott ünnepélyes eltakarítása iránt intézkedjék. Tudakozódott a temetés napja iránt.

A gyászjelentők.

Az apostoli lelkű egyházfő halála alkalmából hét gyászjelentőt adtak ki. Itt közöljük egyenként a szomoru Hióbbposta gyászos lapjait.

A család szomorujelentése így szólt:

Br. Wesselényi Krisztina a maga; a megboldogultnak fia dr. Nagy József, és neje Dósa Katinka; veje Szabó Sámuel és gyermekei: Péter, Klára, Katalin, Imre, Emma és József; anyósa: özv. Landoz Jánosné, született Szánthó Rózália; sógorasszonya: Landoz Juliánna és férje, árvaszéki elnök Filep Sámuel és gyermekei, valamint közelebbi és távolabbi rokonok, barátok nevében a fájdalom legmélyebb érzetével jelenti, hogy imádott férje, a szerető édes apa, nagyapa, rokon, jó barát,

az erdélyi ev. ref. egyházkerületnek tizenhét év óta püspöke és kir. tanácsos

Nagy Péter,

életének 66-ik, boldog házasságának 35-ik évében, folyó hó 16-án reggeli 1/45 órakor, néhány órai szenvedés után, bevégezve eléggé meg nem gyászolható életét, egy jobb hazába költözött.

Eljött a vihar és megrengette az erdőt. Nemcsak a gyenge hajtásokat törte le: gyökeréből döntötte ki az erős tölgyet, mely nem csak disze volt, hanem áldást adó árnyékot nyújtott az egésznek. Szólt az Ur: „add nekem a te szívedet” és a ki szent nevét oly utolérhetetlen magasztossággal hirdette, a ki az Urat mindenek felett szerette: hívására, megtért az Urhoz! Gyászt ölt az anyaszentegyház a főpásztor koporsója mellett és hulló könnyek közt állnak övéi a családfő ravatalánál: mert egy oly férfiú váratlan elvesztését kell megsiratni, ki első volt a bölcsék közt, erős a tanácsban, kifogyhatatlan a szeretetben, fáradhatatlan a munkában, törhetetlen a kötelességteljesítésben; mint családfő, mint egyházkerületének feje, mint a közélet munkás bajnoka, mint hazafi és ember egyiránt a tiszteletnek és méltó szeretetnek tárgya. Megpihent. Az Ur hívta el, ki most is szól lelkünkhez: „ha a halál árnyékának völgyében jártok is, ne féljétek, mert veletek vagyok mindörökké!”

Legyen emléke áldott, nyugalma csendes!

Földi részei folyó hó 19-én, délután 4 órakor fognak a külmagyar-utczai ref. templomból — halotti

könyörgés után — a köztemetőben az örök nyugalomnak átadatni.

Kolozsvárt, szeptember hó 16-án 1884.

*

Az Igazgató-Tanács jelentése:

Az erdélyi ev. ref. Anyaszentegyház Állandó Igazgató Tanácsa, az Egyházkerület s összes hatóságai és hivatalosai nevében, mély megilletődéssel és váratlanul bekövetkezett nagy veszteség által lesújtva jelenti, hogy

Főtiszteletű és Méltóságos

Nagy Péter,

Erd. ev. ref. püspök, az egyházkerület főgondnoka, a magyarországi ref. egyház zsinatának és konventjének egyik elnöke, az orsz. ref. segély-alap és a Baldácsi-Alapítvány bizottságának tagja, az egyetemes egyház énekügyi bizottságának elnöke, valamint az erd. Muzem-egyletnek alelnöke, kir. tanácsos stb.

életének 66-ik, papságának 43-ik és püspökségének 19-ik évében, egy napi kínos szenvedés után rohamos szív-szélhűdésben, övéinek mély gyászára, az Anyaszentegyháznak, tudományának és nemzeti művelődésnek kipótolhatatlan veszteségére folyó hó 16-án reggeli 4 órakor az Urban elhunyt.

Az Anyaszentegyház lélekben megrendülve sereglik össze az elköltözött Nagynak ravatala köré, kiben nemcsak az erdélyi részek bölcsességben, szellemben, erőben és hűségben kitűnő Főpásztorát siratja, hanem, kit büszkén látott soraiból kimagaslani és a reformált magyar Sion egy évszázadon át sovárgott Unioja által immár egygyé lett egyetemes reformált egyház egyik elnöki székében ülni, tündökölni.

Az Ur beláthatatlan akaratából oly váratlan és nagyon is korán elköltözött Főpásztor nem mondhatta ugyan el a Krisztusi szót, hogy: „Elvégeztetett!” — de legalább megnyerte a mindenek Atyjától azt a kegyelmet, hogy Mózesként bepillantott Nebo hegyéről az ígért földére, s avval a megnyugvással hajthatta tisztos ősz fejét az örök nyugalomra, hogy azt a nagy és nemes munkát, melynek létrehozásában oly fő és kiváló része volt, biztosított örökségként hagyhatta az Anyaszentegyház egymásra következő öltői birtokában.

Az egyházkerület, mély gyászba borulva adja vissza a nemes hamvakat az édes anyaföldnek és kéri Istenét, hogy tegye a nagy halott szellemét örökkön élővé kebelében!

A megboldogult porrészei folyó hó 19-én d. u. 4 órakor kísértetnek a kül-magyarutczai ref. templomból a köztemetőbe, hogy a földnek visszaadassanak.

Legyen áldott a Nagynak emlékezete!

Kolozsvár, 1884. szeptember hó 16-án.

Az Erdélyi Muzem-Egylet jelentése.

Az erdélyi muzeumnak gyásza van!

Nagy Péter,

erdélyi ev. ref. püspök, királyi tanácsos, egyletünk alapító tagja az erdélyi muzeum-egyletnek 1869. óta alelnöke

folyó szeptember hó 16-ik napjának virradólag hirtelen elhunyt.

Végire mehetetlenek a Gondviselés útai! Áldó kezekkel halmozza egy-egy válogatott kedvenczére mindazokat a kincseket, a melyek embert Isten és a világ előtt kedvessé tehetnek, és a mikor felemelte a köztisztelet és közszeretet fényes magaslatára; — mintha meg akarná

kisérteni, mit bir meg saját remekműve — ; csapást csapás után mér rá, a mig az ismételt megpróbáltatások után a gyenge edény üsszetörik.

Összetört! Csak hideg porhüvelye fekszik előttünk a ravatalon, immár leszállandó a közös édes anya ölébe örök nyugalomra; de a megtisztult lélek felemelkedik örökké való atyjához, a kit mint pap és mint ember, mind családfő és hazafi híven szolgált; és éppen úgy élni fog és élve marad köztünk az ő emléke.

És ez emlék mindenkor áldott lesz

Kolozsvárt, szeptember 16-án 1884.

*

Gyászjelentőt adott ki Kolozsvár városa is, „leghűbb fiai egyikének.“

A nagy-enyedi ref. egyházközség gyászjelentése:

A nagy-enyedi reformált egyházközség az egész magyar protestantizmust ért megmérhetetlen vesztésnek és váratlan csapásnak megdöbbentő fájdalommal eltelve öltött gyászt magára. *Nagy Péter*, az erdélyi reformált egyházkerület püspöke, s mint ilyen, a nagy-enyedi egyház-község első papja, nincs többé! 1884. szeptember 16-án reggeli 5 órakor, bevégezte 66 esztendőre terjedt áldással teljes életét.

Végsőt dobant a sziv, melynek nemesre, magasra irányult vágyódás vala minden érítés; az ész, mely hitnek és bölcseségnek szövéténekével világita nekünk, végső lobbot vetett! Nincsen többé!! Akaratának nemes küzdelmekben megszentelődött ereje — bár földi érdekek kelnek tusára — nem vivja tovább nemes harczait; ajkainak égi ihlete — bár a hitnek várát kétely ostromolja — nem hirdeti többé Isten beszédét.

„Meggzúnt a mi szivünknek öröme;
Siralomra fordult a mi örömünk:
Leesett a mi fejünknek koronája!“

És mikor hallottuk meghasogatók ruháinkat és gyászruhába öltözvén, bemenénk az Ur házába. És elküldők a mi házunknak Gondviselőit és a Népek Véneit, gyászruhákba öltöztetvén hogy koporsójánál könnyörögjenek a Nép maradékaért, az igazakért, kik még tállátatnak. Emléke legyen az élőknél áldott, örökre áldott!!

A kolozsvári egyház kebli tanácsának gyászjelentése így szólt:

A helybeli evangélium szerint reformált egyház kebli tanácsa mély fájdalommal jelenti az egész egyház nevében, hogy

az erdélyi ev. ref. egyházkerület püspöke és királyi tanácsos,

Nagy Péter,

életének 66-ik évében jobb hazába költözött.

Harmincznégy évig volt egyházunknak buzgó, lánglelkű, általánosan szeretett prédikátora, életének utolsó perczéig főgondnok. Utóbb az egész anyaszentegyház fővirágzásának gondjait hordozta erős vállain: de a büszkeség és felemelő öntudat egyedül a kolozsvári egyházé volt, mely őt magáénak nevezhette, s kebléről bocsátotta el a közügy általánosabb, magasabb terére. Szébb egyház méltóbb papot soha nem birt; elvesztése felett általánosabb és őszintébb könnyek nem hullottak, mint a melyekkel a kolozsvári egyház kicsinye és nagyja fejezi kiméltó

gyászát. Halhatatlan lelke elszállott; emléke itt maradt és élni fog abban a határban, melylyel szárnyat adott a nemesebb sziveknek, felemelkedni az istenhez, kinél most is egyedül keresünk vigasztalást.

Béke, nyugalom az áldott porokon!

Földi részei folyó hó 19-én délután 4 órakor fognak, külmagyar-utczai templomunkban felettük tartandó könyörgés után, a köztemetőbe kikisértetni. Kolozsvárt, szeptember hó 17-én. 1884.

A sepsi-szentgyörgyi egyház:

A sepsi-szentgyörgyi ev. ref. püspöki felügyelet alatt álló egyház és a Székely-Mikó-tanoda előljárósága megdöbbentéssel tudatják, hogy az erdélyi ev. ref. egyházkerület főtisztelendő püspöke, a magyarországi reformált egyház országos zsinatjának és egyetemes konventjének egyházi elnöke, királyi tanácsos

Nagy Péter,

ur ő méltósága ma reggel Kolozsvárt szivgörcs következtében meghalt.

Legyen áldott emléke a magas műveltségű, nemes szivű, lánglelkű, apostoli buzgóságú főpásztornak!

Isten kegyelme öröködjék a pásztortól vesztett nyájon!!
Sepsi-Szentgyörgyön, 1884. szeptember 16. dikán.

A részvét.

Id. br. *Vay Miklós* az első részvétiratot intézte a családhoz.

Táviratában így szól: „Nagy Péter szeretett kedves halottunk f. hó 15-én kelt levelét csak ma és így jóval a kimúltat tudtomra adott sürgöny után mint egy már a tulvilágról vettem.“ A gyászos esemény felett mély részvétét fejezi ki Az ősz br. az igazgató-tanácsához a következő táviratot intézte:

Kun Bertalan püspök ur által méltóságtok megbízásából tudomásomra jutott hire Nagy Péter püspök ur véletlen és megdöbbentő halálának, mély bánattal tölté el egész valomat és nem lehetvén jelen temetésén, e pár sorokban kívánom gyászravatala lépcsőinél barátságom, tiszteletem s legőszintébb örök hálán adóját leróni, sokan állják azt zokogva körül. Engedjék, hogy vegyüljenek az és könnyeim is a siróké közé.

Id. B. Vay Miklós.

Az *unitárius püspöki* hivatal az egyházkerületi közjegyzőhöz következő átiratot intézte:

„Fájdalom, már csak néhai Főtisztelendő és Nagyságos Nagy Péter erdélyi ev. ref. püspök és kir. tanácsos urnak temetésén helybeli lelkészi és tanári karunkkal testületileg ohajtván megjelenni, tisztelettel felkérem, méltóztassék ezt, mint a nagy halott felett érzett fájó részvétünk őszinte nyilvánulását tudomásul venni, s intézkedni, hogy a templomi gyászszertartásnál alkalmas helyet nyerhessünk, valamint a gyászmenet sorrendjébe is felvétezhessünk.

Kolozsvár, szept. 18. 1884.

alázatos szolgája

Ferencz József

unitárius püspök.

 Folytatása a mellékleten.

Melléklet a „Protestáns Közlöny“ 38-ik számához.

Kun Bertalan a tiszáninneri egyház-kerület superintendense következő részvétiratot intézte

„Legmélyebb sajnálatunkat, részvétünket fejezem ki magam és egyházkerületem nevében főtiszteletű Nagy Péter püspök ur véletlen halála felett. Temetésére, fájdalom, vasárnap tartandó egyházkerületi gyűlés miatt nem mehetek. Vigasz, enyhület a halála által sebzett minden szívre!“

Román Miron erdélyi metropolita a következő táviratot küldötte:

A helvét hitvallásnak főegyházi hatóságának. Nagy-Szebenből.

Az erdélyi reformált keresztény egyház, szeretve tisztelt főpapját gyászolja. A keresztényi és polgári erényekben gazdag férfit érzelmeim a siron túl is kísérik. Áldott legyen emlékezete. A kegyeletes gyászban vegyüljön őszinte fájdalmas részvétem is. *Román Miron* metropolita.

Részvétüknek adtak még kifejezést a budapesti ref. főgymnasium tanári kara, a sáros-pataki ref. akadémia igazgatósága és Megyes Lajos, ref. pap.

Csütörtökön délben a ravatalnál megjelent testületileg a kolozsvári ev. ref. főtanoda tanári kara, hogy részvételének adjon kifejezést. A nagy halott ravatalát némán, meghatottan állták körül s koszorút tettek. Küldöttségileg jelent meg a Muzeum-Egylet is, melynek az elhunyt elnöke volt. A küldöttségben részt vettek dr. Finály Henrik, Móricz István, dr. Eltes Károly és K. Biásini Domokos.

A halottas szoba felé vezető folyosó és lépcső-feljárát szintén be lett vonva egészen fekete posztóval.

E közben folyt a külmagyar-utczai templom földszítése, hová pénteken vitték át a drága hamvakat.

A szép és merész ivezetű templom főbejázatát, ugy szintén belső részét egész a menyezet ivekig fekete posztóval vonták be. A góth ivezetű oszlopok, melyek a középhajót tartják, majdnem a földig feketével voltak bevonva, így a középhajó terének padozatja is. A szószék arany bordűrös fekete selyem bársony gobelinek díszíték. A közép- és oldal-karzatok, a nagy orgona fekete lepellel lettek beborítva.

A templom hajója közepén épen a szószék előtt lett felemelve a másfél méter magas ravatal. Egyszerű feketével bevont pódiumra állították a diófabarnára lackirozott érc-koporsót. A ravatalt négyyszögben délszaki más disznővények szegélyeztek.

Erre a ravatal megsejtelésére a hívek, tisztelők nagy számmal jelentek meg és a templom folytonos ostromnak volt kitéve. A bejáratnál több előkelő egyházi férfi őrzi a tetemet. A templomot a küldöttségek, egyházmegyék és dignitáriusok részére reserválták; a karzatokon nőknek lett a hely fenntartva.

Megrendítő és megható volt pénteken délben a koszorúk hivatalos elhelyezése. Ez actus délelőtt 11 órára volt elhatározva. Már 10 órakor gyülekezni kezdtek a számos küldöttségek tagjai az állandó Igazgató-tanács királyutczai helyiségébe, mert innen indult a menet. Itt a küldöttségek koszorúikkal sorakoztak. Vezetőjük volt *Zeyk Károly*, mint a legidősebb gondnok és báró *Bánffy Albert*. Impozáns menet indult meg 11 órakor a király-utczából. Az összes erdélyrészi ref. egyháztestületek és tanintézetek küldöttjei, továbbá számos királyhágóntúli ev.

ref. egyháztestületek küldöttjei és más felekezetek képviselői. Az egyes csoportok élén a vezető vitte a koszorút. Ezalatt a külmagyarutczai templom zsufolásig megtelt résztvevőkkel. A padokat nagyrészt nők foglalták el.

A ravatal mellett fekete posztóval bevont padokon a gyászoló család foglalt helyet. Ott volt a mélyen lesújtott özvegy, Dr. Nagy József és neje, a Szabó és Filep családok, gróf Thoroczkay Miklósné. A templomban oly megható pillanat következett, mely a jelenlevők előtt örökre felejthetlen lesz. *Zeyk Károly* a küldöttségek élén a megtört özvegyhez közeledett, hogy az őszinte és osztatlan részvétet tolmácsolja legyen. Az özvegy a fájdalomtól felsikoltott, midőn az agg főgondnok kezét fogott. Az agg főgondnok nem tudott uralkodni a kitörő fájdalommal és ő is zokogázza tört ki — s nem volt a zsufolt templomban senki sem, ki a bánat könnyeit ne hullatta volna. Alig tudta *Zeyk* könnyeit elfojtani és csak annyit mondhatott: — Vigasztalja magát, mindnyájan kiűritjük a keserű poharat! Ezután br. *Bánffy Albert* lépett az özvegyhez s zokogástól elfojtott hangon fejezte ki az osztatlan részvétet. Utánna a küldöttségek léptek elő s nem kevesebb, mint 60 koszorút helyeztek a koporsóra. Koszorút helyeztek az: enyedi ev. ref. főiskola, dunameléki püspökség, a hunyedi, gyulafehérvári egyházmegyék, az enyedi egyház, Enyed városa, a k.-kalotai, szilágyi, vi-lahi, deési egyházmegyék, Deés városa, a széki, sajó-köptalani, görgényi, marosi egyházmegyék, marosvásárhelyi egyház és főtanoda, az udvarhelyi egyházmegye, az udvarhelyi egyház és főtanoda, a küküllői, szebeni, erdővidéki, sepsi, kézdi egyházmegyék, a kézdivásárhelyi egyház, az orbai egyházmegye, a sepsi-szent-györgyi egyház, sepsi-szent-györgyi főtanoda és n-enyedi theologia, akadémia ifjúsága. Eddig összesen 35 koszorú. Ezenkívül koszorút tettek le: a kolozsvári polgári iskola tanári kara, a vajdahunyadi egyházmegye, a szászvárosi Kúntanoda, a kolozsvári izraelita hitközség (orthodox és haladi-párti együtt), az első magyar biztosító társaság, Karacsai Clemenc Bécsből, a bánffihunyadi tisztelők, báró *Bánffy Kata*, Gróf *Bethlen Gergely* és neje, báró *Radák Ádám*, gróf *Rhédei Jánosné*, *Rettegi Katinka* gróf, *Pejachevich Arthurné*, a kolozsvári takarékpénztár, báró *Bánffy Ádám* és neje, *Stein János* és családja stb., nem felejtve el Kolozsvár város gyönyörű koszorúját, mely később a temetéskor egyedül terítettett a koporsóra.

A temetés.

A püspök temetése részleteiről mindenekelőtt következőket szükség elmondanunk:

Erdélyrészi szűkebb hazánk ezuttal is a vallásos nemes szabadelvűség classicus földjének bizonyult. Katholikus, evangélikus, görög vallású és izraelita osztozott fájdalomunkban. Senki sem tűnt föl elmaradásával.

A világi hatóságok iránt szintén legmélyebb köszönetünkkel kell adoznunk. Kivált Kolozsvár városa nemes tanácsa páratlan nagylelkűséggel járt el.

Intézkedett a temetés alkalmára a nagy halotról, ki érdemes tagja volt a communitynak és bölcs tanácskozásával sokszor járult a határozatokhoz. Intézkedett, hogy a ravatalnál és a templom bejázatánál diszorség legyen. A külmagyarutczai portengert eltávolította és az utcákat, hol a gyászmenet vonul, megöntöztette.

Kolozsvár városa öreg emberek emlékezete szerint rég ideje nem látott oly impozáns temetést, mint szept. 19 én d. u. az erdélyi ref. egyházkerület püspökének, a 36-ik erdélyi ref. püspöknek temetése volt. Általában csak

a gróf Mikó Imre végtisztességéhez hasonlították, de azt is sokkal felülmúlónak állíták.

Nagy Péter hamvai eltakarításának a legszebb őszi nap kedvezett. Az égen egy felhő nem volt, a földön egy szellő nem fuvallt. A lég hangulatos csendben volt.

A temetési táncziszta is a lehető legtérsebb. A külmagyarutczai ref. templomtól keresztül a belmagyar-utczán, a főtéren és a Tordautczán városunk legszebb pontjai vannak, a legmagasabb házak, melyek ablakai egytől-egyig zsúfolva voltak a szemlélők ezreivel.

Ablakból nézve, az említett boulevard szélességű utakon teljes keresztmértékében 37 percig hömpölygött a menet, mely kétszer is feltorlódván, megállította a gyász-kocsikat. Megközelítőleg 8—10 ezer emberre lehet a megjelentek számát tenni. A menetmegnyitásnak a két oldalt kettős sorban haladó tanulóifjúságnak eleje az egyetemen állott, midőn az utolsó kocsik a templom előtt elhaladtak. Az uton mindenütt példás rend uralkodott. Az utczák tisztára kisöpörve, a kocsik eltávolítva, az utcséli gázlámpák gyászbavonva és meggyújtva voltak. Némely ablakba gyászterítőt helyeztek ki, számos boltot bezártak. Az összes harangok zúgtak. Százötven fáklya lobogott a koporsó két oldala felől, lelkészek által vive. Zene nem volt. Némán haladt az embertömeg.

Ez nap már a kora délutáni órákban óriási közönség hullámozott a külmagyarutczában, hol a ravatal a templomban felállítva volt. Két órákor a templom már megnépesült.

Három órákor megindultak a köldöttségek Zeyk Károly vezetése alatt, a helybeli hatóságok főnökeikkel, városi communitás élén a főispán gróf Eszterházi Kálmán és dr. Hsller Károly polgármesterrel, Kolozsmegye tisztikara Gyarmathy Miklós alispánnal, a helybeli számos egyesületek elnökeikkel, a tudomány egyetem dr. Csiki Viktor rektorral, a közös hadsereg tisztikara és a honvéd tisztikar Lipolvszky tábornokkal. Jelen voltak az összes egyházmegyék és prot. főiskolák köldöttségei, a gyulafehérvári kath. püspökség képviselői, élükön a nagy préposttal, Szász Károly dunamelléki választott püspök, Papp Gábor tiszántuli superintendens, az erdélyi evang. egyház képviselőiben Küstner Henrik főgondnok és dr. Müller Frigyes szekeni lelkész, stb. Az arisztokrácia számos vidéki tagjaival nagy számban volt képviselve. A gyászoló család négy órákor foglalta el a ravatal melletti helyet.

A temetési szertartás négy órákor kezdődött. Az enyedi theologiai akadémia énekkara Oláh Károly megható gyászenekét „Lelkünk borítja néma fájdalom“ című dalt énekelt. Most a szószéken megjelent Révész Bálint s fájdalommal dult arccal és a zokogástól minduntalan elfojtott hangon mondotta el gyönyörű imáját.

*

A menetben a gyászhintó után közvetlenül a mélyen lesújtott család, azután az ev. ref. Igazgató Tanács testülete, utánnok a köldöttségileg képviselt egyházi dignitáriusok, a muzeum-egyesület köldöttsége és a hatósági képviselők mentek.

A gyászhintó előtt közvetlenül az enyedi theológusok a kolozsvári ev. ref. egyház képviselői és tagjai, a különböző hitfelekezetek tagjai, a végtisztességen résztvevő polgárok, ezelőtt az ev. ref. főtanoda ifjúsága tanári karával, a kath. főgymnázium ifjúsága, a képezdék ifjúsága, a kereskedelmi iskola ifjúsága, a polgári iskola, a nép- s elemi iskolák mentek.

A temetésen a rend fentartására a kolozsvári ev. ref. egyház és tanács a maga kebeléből 24 tagot köldött ki.

Az ima végezte után könnyekre indító volt az imádkozó püspök következő apostrophálása

Midőn a család felszólitott, hogy eljőnnék legjobb barátom koporsójához, beteg voltam. Még betegbé tett a levertség. És mégis eljöttem; eljöttem az Üdvözítő parancsa szerint, ki a meghalt Lázárhoz, tanítványai ama jelentése ellenére, hogy barátja már meghalt, még is eljött. Eljöttem, de jaj, hogy csak a barát, megváltónk vigasztaló és feltámasztó ereje nélkül.

Erre az agg főpásztor remegő léptekkel leszállott, mire egyházunk legidősebb lelkészei leemelték a koporsót s feltették a hat lovas díszes gyászkocsira. Mintha a vezérek emelték volna pajzsokra a fővezér tetemét.

A menet négy óra után indult a templomból a már említett sorrendben. Impozans volt végig tekinteni e hosszú sorozatot. A trencsinvári téren egészen a belmagyar-utczá sarkolatáig benyulólag volt felállítva a nép- és elemi iskolák testülete, az egyes iskolák előtt fekete gyászlóbogókat vittek. Utánnok a főbb intézetek és a megszámlálhatlan sokaságú résztvevők következtek.

Mikor a menet a tordautczáig jutott az iskolák növendékei itt két oldalt sorfalat képeztek és a gyászmenetet passiroztatták. A temető főbejárata feketével volt dekorálva. Mindjárt a bemeneteli előtérbe a Wagner-féle sarkert előtt ravatal állított fel másfél méter magasságban, a pódium egyszerű fekete posztóval van bevonva. Ezalatt padokat helyeztek el a gyászoló család és a búcsuztató szónok részére. Itt a gyászhintóról a tetemet az elhunytak közel barátai és ev. ref. papok emelték le és feltették a ravatalra.

A tetem körül a gyászoló család, az áll. ev. ref. Igazgató Tanács, a köldöttségek főbbjei és a főpásztor rokonai állottak. Tisztelet-örséget nem a temetkezési intézet, hanem az enyedi theologiai akadémiai növendékek szolgáltatták. A temető többi részét beláthatlan néptömeg foglalta el rang-, kor- és felekezeti különbség nélkül.

A „polgári dalegyet“ éneke után Keresztes József enyedi tanár lépett elő és a főpásztortól megható beszéddel vett búcsút.

Miközben a „polgári dalkör“ egy gyönyörű gyászdalt zengett; a tisztelők megtört szívvel emelték le a koporsót és letették a sirba, holdogabb hazába.

Egyházunk szívét bezárták a hantok, de túl hanton, túl az enyészeten hangzott egy mély szó feltámadunk.

A SZERKESZTŐ POSTÁJA.

Tisztelt olvasóink, úgy véljük, indokoltnak találják, hogy a rendes rovatok teljes mellőzésével, lapunk e számát egészen nagy halottunk emlékének szenteltük.

PROTESTÁNS KÖZLÖNY

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

MEGJELENIK MINDEN VASÁRNAP.

SZERKESZTŐSÉGI SZÁLLÁS:

b.-farkas-utca 16. szám, hova a lap szellemi ügyeit illető küldemények a szerkesztő nevére címzendők.

ELŐFIZETÉSI ÁR:

Egész évre 6 frt, félévre 3 frt, évnegyedre 1 frt 50 kr.

HIRDETÉSI DIJ:

Egy négyszög centiméternyi tér egyszeri hirdetésnél 3 kr.

KÉZIRATOK NEM ADATNAK VISSZA.

KIADÓ HIVATAL:

„Magyar Polgár“ nyomdája, b.-közép-utca 2. sz., hova az előfizetések és hirdetési díjak küldendők.

FELELŐS SZERKESZTŐ: SÁNDOR JÓZSEF. — KIADÓ: AJTAI K. ALBERT.

Tartalom: Papi és tanítói fizetéseink. (Surányi Gyulától.) — Emlékezés Zwingli felett. — Az erd. róm. kath. status jelen állapota. — Egy híres ABC (Indali Pétertől.) — Irodalom. — Külföld. — Különfélék. — Hivatalos rész.

NYILATKOZAT.

B. e. püspökünk váratlan halála folytán, törvényeink értelmében, a püspöki kötelességek ideiglenes teljesítésének terhe vállaimra nehezülvén, kijelentem, hogy időm s parányi erőm egész teljességét e tisztelnem szentelendő, a „Protestáns Közlöny“ szerkesztésétől visszalépek. **Sándor József** ur szives lévén e lap szerkesztésére ideiglenesen vállalkozni, midőn részemről t. olvasóimnak a „Protestáns Közlöny“ iránt eddig tanusított jó akaratu támogatásáért hálás köszönetemet nyilvánítom, az ügy érdekében, becses pártfogásukat részére is kérem.

Kolozsvárt, 1884. szept. 20.

SZÁSZ DOMOKOS.

A szerkesztésért a felelőséget ideiglenesen elvállalom.

Kolozsvárt, 1884. szept. 20.

SÁNDOR JÓZSEF.

PAPI ÉS TANITÓI FIZETÉSEINK.

(Folytatás.)

A papi és tanítói javadalmazás csökkenésének és felhajtása nehézségeinek másik okát találok a kirovások szabálytalansága és sok helyt igazságtalanságában.

Igazán meglepő az, mily sokféle szokás uralkodik e tekintetben. Némely helyen, hol állítólag birtok-aránylag van kivétel a fizetés, 100 holdas birtokos épen annyit fizet, mint a kinek 10 holdja

van, s a kinek két karján kívül egyebe nincs, ép annyit, mint a ki házat s néhány hold földet mondhat tulajdonának.

Természetes, hogy ily helyen örökös a panasza, midőn a vagyoni tekintetben oly messze állókat egy mértékkel igyekeznek megmérni a terhek hordozásában.

Más helyen ágybért fizetnek s előáll az az eset, hogy egy kunyhóban lakik 3 pár ember s fizet mindegyik a papnak egy-egy, a kántornak fél-fél véka búzát, holott egyebe sincs, mint nap-számja, a miből fentartsa magát és családját, míg a másik dúslakodik a gazdagság és jólétben, de mert egyedül feleségével dicséri az Istent, szintén csak egy részlettel járul az egyházi szolgák fizetéséhez. Hallottam az ilyeneknek beszédét, midőn ama rendszer igaztalanságáról volt szó: miért is fizetnék többet, hiszen én is csak egy fővel hallgatom a papot s nekem is csak annyit énekel a kántor, mint annak a szegényebbnek, s hallani sem akar róla, hogy ő több terhet viseljen. A szegény pedig, midőn utolsó marok gabonáját kéri tőle, csuda-é, ha ekkép tör ki: nem kell nekem sem pap, sem templom, ha utolsó falat kenyereket veszik el tőlem azért, mert a gazdag adni nem akar, holott az lenne a méltányos, hogy a kinek az Isten többet adott, ő is többet adna Istennek.

S így megvan az örökös torzsalkodás, melynek odiuma a papot, kántort terheli; megvan az alap a vallástól, az egyháztól való idegenségre s mennél nehezebb lesz a különben is súlyosbodó polgári terhek hordozása miatt a megélhetés, annál nehezebb leendő az egyházi terhek viselése, annál kevésbé lehet a napról-napra kevesbedő fizetéseket is beszédni.

Annyival inkább pedig, mert az egyházaság elhanyaglása az élhetési gondok megszapordása miatt ugynevezett számadó gondnoko-

kat kötéllel kell immár fogni igen sok ekklesiában.

De hát lehet-e ezen csodálkozni, mikor most itt, majd amott halljuk, hogy az egyház adójáért, tanítói nyugdíj-tartozásáért a kúrator lovát, ökrét foglalták le s árverezték el, bizony ily kellemetlen zaklatásnak senki sem teszi ki magát szívesen. Lehet-e csodálkozni, midőn a megcsökönösödött, fizetni nem akaró egyháztag vasvillával áll elébe a rovatokat követelő gondnoknak. Nem természetes-e, hogy senkinek sincs kedve kitenni magát azon veszedelemnek, a melybe jutottak bizonyos egyház gondnokai, hol a buzgó hivek a szolgálatot azzal jutalmazták, hogy néhány éven keresztül a gondnokok házáat vagy terményét felgyujtogatták?

S lehet-e vádolni azt, ki ha buzgósággal lép is gondnoki hivatalába, elkedvetlenedve vonul vissza attól, tapasztalván, hogy maga a polgári hatóság is csak immel-ámmal nyújt segédkezet kötelessége teljesítésének végrehajtásában, s ő egészen magára van hagyatva, minden erő és hatalom nélkül, sőt a meglévőnek támogatása nélkül s mégis őt terheli az erkölcsi és anyagi felelőség minden romlásért és pusztulásért.

Elmult az az idő, midőn még megtiszteltetésnek tartotta az egyháztag gondnokká történt megválasztását, az ingyenes hivatal; ma igen sok helyen pénzbírsággal kell rászorítani annak csak egy évi viselésére is.

És ebben a tekintetben jövőre sem igen lehetnek valami biztató kilátásaink a helyzet javulására, mert a zsinati törvénynek azon cikkét, mely az egyházi előljárásnak egyházi ügyekben büntető s végrehajtó jogot adott volna, egyházkerületi főgondnok s miniszterelnök felterjesztésére a királyi felség nem erősítette meg.

Ezeket tudva és ismerve, önkénytelenül is felmerül a kérdés: mi lenne tehát a teendő e nyomoruságos helyzet megváltoztatása, a papi és tanítói fizetések biztosítása s felhajtásának lehetőségére nézve?

Az adott viszonyok, a meglévő helyzetben, a mi a felhajtást illeti, alig-alig lehetne szerintem egyebet tenni, mint azt, hogy minden igénybe vehető erővel és hatalommal be kell hajtani az utolsó szem gabonát, s az utolsó krajczárt, mindazoktól, a kikre kiróva van; — mert bizony sajtóságos vélemény az, a mi pedig gyakran azoknál is megrögzött, a kiktől támogatást, gyámolítást kellene várnunk igazainkban, hogy pap, tanító elégedjék meg azzal, ha fizetése a papíron megvan, s követelni azt valósággal is ne merje. Bizony furcsa lenne, ha egy polgári tisztviselő a fizetésében ígért forintot helyett hatosokat kap-

na, s abban meg kellene nyugodnia, mint a szegény ref. papnak, még panaszkodni sem szabad, ha búza helyett rostaaljjal fizetik ki, mert ellenesetben inprudens.

De hát ezen túl kell tennünk magunkat, mert a buzgóság nem elég, kenyér is kell, s kénytelen az éhező ember legalább törvényes illetékét attól, ki roszelelküen megtagadja, törvényes uton bevenni. S e tekintetben úgy tanít az élet, hogy jobb a szigor, mint a lanyhaság. Tapasztaltam ugyanis, hogy sok tekintetben úgy tanít az élet, a hogy szoktatva van, ha az egyházába belépett pap, vagy tanító szolgálata első évében gyengeségből, vagy elnézésből nem szorítja fizetését, tetemes hátralék marad, bizony úgy tesz az a többi évben is, s végre lehetetlenné válik a hátralékok beszédése. Így történik aztán, hogy mint egyik paptársam panaszolta, 35 évi papsága alatt több, mint ezer véka búzája kint vészett, a mely bizonyára oly tőkét képvisel, mely neki nyugalmas öregséget biztosított volna. A másik pedig lágysága miatt oda jutott, hogy noha népes és jómódu lakókkal bíró egyházban szolgál, alig van meg a mindennapi kenyere, mert a mint mondani szokta: hivei elszoktak a fizetéstől. Ki tudná megmondani, hogy utódjának, s az egyházi élet virágzásának mily kárt okoz az ilyen „lágyan bántál, nem kivántál“-féle eljárás.

Halljuk talán a fenyegetést: pápistává lesznek, ha szorítják; hiszen hadd el, hulljon a férgese, a ki elmegy s hitét képes változtatni pár hatosért, azt sajnálja, a ki tudja, én nem, itt nem volt öröm, ott sem nyereség. De különben a legtöbbször üres hang az ilyen, református magyar népünk nem igen adja rá fejét minden közönye mellett is, hogy az őseitől öröklött magyar vallását elhagyva — mint mondaniszokták — „sovábbá“ legyen. Én abban a meggyőződésben vagyok, a ki a szigorúság mellett fizetése követelésében, egyházi kötelmeiben pontosságot s lelkiüsmertességet tüntet fel, épen ezáltal meggyőzi hiveit arról, hogy méltó a munkás a maga jutalmára, s ők maguk elismerik eljárásának igazságos voltát. Az értelmesekek belátják, hogy ennek így kell lenni; s az értelmetlenek, roszelelkűek? ilyenek mindig lesznek, sőt még többre szaporodnak, ha tapasztalják tehetetlenségünket, vagy tenni nem akarásunkat.

SURÁNYI GYULA,
petrii ev. ref. pap.

(Vége köv.)

EMLEKBESZÉD ZWINGLI FELETT.

(Tartotta a nagy-enyedi ev. ref. templomban 1884. május 18-án.
Garda Lószef, theol. akad. tanár.)

(Folytatás és vége.)

A keresztség egy ünnepélyes cselekvény, a kisdedeknek a keresztyének társaságába való ünnepélyes beavatása és a keresztszülőknek komoly fogadástétele, hogy a megkeresztelt kisdedet teljes erejéből iparkodnak az evangéliom szellemében és elveivel összhangzólag jó keresztyénné formálni. Több napi szóvita után Zw. ura maradt a helyzetnek. A tanács pénzbírságot rótt az újra keresztkedőkre, mi bátorságukat annyira lohasztotta, hogy tanuk nem verhetett gyökereit Helvétia talaján.

* *

A reformatio Schweiczbán ép úgy, mint nálunk Erdélyben, minden vérnyom nélkül — mi páratlan a történelemben — könnyen győzedelmeskedhetett volna, ha a már említett politikai okok útjában nem állanak. Zwingli előre látta, hogy a kath. és reformált kántonok között naponta előforduló surlódások, sértegetések és bosszantások végre a háboru emésztő lángjában törnek ki. Csak a szikra-föllobbanás késett még, de ez sem sokáig. Nemcsak Zwingli szalmavázát égették meg, hanem Schwyzben egy a zürichi kántonhoz tartozó prédikátort (Kaiser Jakab 1529. május 29-én) az utcán elfogták és máglyán megégették. Luzernben szintén több máglya lángja lobogott föl. A fanatikus türelmetlenség a kínzás minden nemében nyilvánult. A reformált kántonok nem szennyezték be történelmük lapjait még eddig olyanemü erőszakoskodásokkal, vérfoltokkal, legfennebb egy-egy kereszten, szentképen vagy oltáron állottak boszút.

A zürichiek kifenték fegyvereiket, s Kappelnél táborba szállottak, (1529. jun. 10.) Zwingli is jelen volt, lóháton, csatabárddal kezében; már-már átlépendők valának a határ vonalát, midőn a készületlen hegyi kántonok csata-sorából egy ősz fő Abli, glarusi előljáró, a zürichiekhez lovagol, összetett kézzel kérve őket, hogy kösenek békességet. Megtörtént. Zwingli fölkiáltott: Meglássátok, ez a békesség a mi veszedelmünkre fog szolgálni! A zürichiek hadi sarczot róttak az ő ő kántonra. 1000 frt vérdíjt fizettettek a megégetett vértanu özvegye és árvái számára, kényszerítették őket a Ferdinánd osztrák herczeggel kötött szövetség felbontására. Büntetés terhe alatt kötelezték magukat, hogy többé idegen zsoldért és érdekekért nem harcolnak; a hit egyéni dolog lévén, mindenkinek tetszésére bizatik, hogy azt a vallást kövesse, mely lelkiismeretével leginkább megegyezik. Ha ezen békepontok valamelyikét megsértik, körülzáratnak és mindennemü érlelmi czikk gabona, só stb. bevételétől megfosztatnak.

Zw. ellenzette ezen szigoru föltételeket; de az elbizakodott kevélység nem hallgatott szavára.

* *

Ha csak egyházi reformról volna szó, a béke, — meglehet — tartós, állandó lesz; de a politika is nagymértékben szerepelt. Több város, (Zürich, Bern, Luzern) versengett a szövetségi nagy gyűlés és tanács tartása székhelye felett; mindenik a maga számára kívánta volna megnyerni; a dolog 3 évszázad mulva dőlt el Bern részére. Továbbá azon körölmény, miszerint több kánton határain kívül is kezelt egyházi birtokokat, közösen kiküldött bizottságok által, újabb kellemetlenségekre, surlódásokra szolgáltattott alkalmat.

A bizottság kath. tagjai erőszakoskodással vádolták

a reformereket, hogy miattuk a szt.-galleni apát, idegen földön, a száműzetés sanyaru kenyerét kénytelen enni, hogy mindent és mindenkit reformálni akarnak; mire a bizottság helyzete kedvező volt, mert eljárása és biráskodása a közigazgatás keretén kívül esett. Másfelől a reformáltak a katolikusokat vádolták, hogy ezek nem tartják meg a békepontokat, a ref. prédikátorokat üldözik, bebörtönzik. Mindenik fél igazat mondott.

A katolikusok követeket küldöttek az ágostai gyűlésre a császárhoz, kérték, hogy vegye szívére szorongatott helyzetüket, s eszközölje ki a száműzött apátnak visszahelyezését. Zürich a háborut hozta javaslatba, de szövetségesei arra nem voltak hajlandók; hanem egy gyűlésen (Aarau 1531. május 15.) elhatározták a kath. kántonok körülzárását, miáltal a hegyi kántonok kedélyét rendkívül elmérgesítették. Rájuk nézve a kérdés nem volt többé egyházi, vagy politikai, hanem létkérdéssé változott; élethalálra szánták el magukat. Jajveszékéstől visszhangzottak szikláik. Fegyverre szólítottak minden fegyverhorozható. Gyorsan összeszeszpelődtek s a zürichi tón Kappel felé vitorláztak. A zürichiek nagyon lomhán gyülekeztek az Álbis tetejére, honnan már látták az előőrsök viadalát Kappelnél. Délután 3 órára a derék had is (Lavater vezénylete alatt) alig ment 2000-re, az ellenség 8000-rel szemben) a szomoru csataterre érkezett. Zwingli lóháton, lobogóval kezében lelkesítette, tüzelte az övéit.

A harc mindkét részről elkeseredett élet-halálharc volt. Ha Bern segít, a zürichiek győznek, de kislelkü féltékenysége miatt, legyőzettek! A nagy reformátort egy parittyakő és egy nyil földre terítették 1531. október 11-én (délutáni 3—4 óra között). Utolsó szavai életnek békében! Egy százados (Vokingen) gyónásra és a szentek segélyül hívására szólította föl, Zwingli szótlanul, tagadólág rázta fejét, mire kardjával megtette az utolsó kegyelem döfést. A nagy lélek életfáklyája kialudt! a nagy nemes szív dobbanása örökre megszűnt!

Másnap a goromba, vad fanatizmus holttestét bakóval fölnegyelteté, máglyán megégeté, s hamvait a tóba szórta. Sirja nincs! de emléke örökre él minden igazságot szomjuhozó léleknek, s különösen minden igaz reformátornak szívében, lelkében, a mig csak az emlékezet fáklyája megvilágítja a mult idők eseményeit!

A győztes fél hadisarczot vetett a legyőzöttre; így a kölcsönt visszaadta; hit dolgában mindenik megmaradt a maga álláspontján; mindkettő ki volt merülve a veresztés miatt és itt többé nem bántották egymást.

Az elkezdett munkát reformátor utóda Kálvin végezte ugyan be, ki rendszerbe szedte a tantételeket, s ezért a reformátusok Kálvinról, mint a hozzájuk közelebb esőtől, magukat „Kálvinistáknak“ is nevezik, mint Amerikát, nem feltalálójáról, hanem leirójáról neveztek el; de azért mindazon igazságok, melyek a kalvinizmusban termékenyítő és örök érvényü eszmék, melyek átalakítóan hatottak és hatnak ma is a társadalmi, politikai és egyházi életben, Zwingli nevéhez vannak forrva: az Isten az universumban uralkodó törvény és jó; a hit az emberi lélekben élő és működő isten; a vallás egyéni tulajdon, a lelkiismeret szabadsága sérthetetlen; minden szertartás csak külső cselekvény, mi eszmét képvisel; a közönség, a társadalom maga igazítja egyházi és politikai ügyeit; ezen elv foglalja magában az egyházi-presbyteri és a politikai képviseleti rendszer alapját.

Az evangéliom szerint reformáltak nagy tömege egyeteme, több millió, ezek között a magyarhoni és erdélyrészi reformátusok, kiknek ősei a Zwingli-Kálvin-féle nézetekhez már korán csatlakoztak, Zwingli iránt örök hálára vagyunk kötelezve, mit azáltal fogunk méltóan ta-

nusitni, hogy ha az ő igazságszeretetétől és szellemétől áthatva törekszünk egyházi intézményeinket, áldozatkészséggel is, föntartani és a korszellem kívánalmainak megfelelően fejleszteni s így emlékét tiszteletben tartani.

Áldott! oh áldott! örökre áldott legyen a nagy reformátor emlékezete!!!

AZ ERD. RÓM. KATH. STATUS JELEN ÁLLAPOTA.

Gyula-Fehérvárt az elmúlt héten, szept. 22., 23. és 24-én, folyt le a róm. kath. status évi rendes közgyűlése. Ez alkalomból nem lesz érdektelen az erdélyrészi rom. kath. status jelen állapotáról pár vonásban megemlékeznünk.

Az igazgató-tanács tartott a múlt statusgyűlés óta, 1883. okt. 9-ke óta, 11 rendes és 9 rendkívüli gyűlést; ezeken tárgyalt és elintézt 230 ügydarabot, gyűlésen kívül ellátott 1654, összesen tehát 1884 ügydarabot.

Egyházi ügyekben új építkezésekre, illetve templomok, papi és kántori lakok és melléképületek kijavítására, vagy jó karba hozására a vallásalap 1884. évi költségvetésében 15,252 forint összeg volt előirányozva. Ezen összegből 12,664 frt 55 kr folyósított és pedig különböző arányban: a szőkefalvi, oroszhegyi, mezőbándi, kidei, mezőszengyeli templomokra, a székely-udvarhelyi malomgátra, a felvinczi templomra, a dobrai papilakra, a türi, szászsebesi templomra, a csicsó-kereszturi papi és kántori lakra, a maros-vásárhelyi plébániai gazd. épületekre és az orláthi templomra.

Maradt még ezen évre rendelkezésre 2487 frt 45 kr, melyből az udvarhely-lengyelfalvi papilak építésére mintegy 2429 frt 85 kr fog fordítani s így marad tisztán 57 frt 60 kr.

A status kolozsmonostori uradalma elemi csapásoktól ez évben megkímélve lévén, az uradalom a költségvetéséből előirányzott 38.000 forint fölösleget a tanulmányi alapba egészen beszállithatta.

A status nagyalmási uradalma Hirsch Kálmánnak és Hirsch Adolfnak 1884. évi márczius 1-től kezdve 1894. ápril végéig terjedő évre 16,268 frt összegért, mely évnegyedi előleges részletekben fizettetik, bérletbe adatott. A beruházások, ugymint állatok, gabna, bor, szesz stb. értéke 34,214 frt 81 kr összegben állapított meg. A gazdasági felszerelések, ugymint szekerek, gépek stb. értéke 3882 frt 82 kr összegben állapított meg.

A vallásalap fedezeti előirányzata ez évben 41,279 frt, az 1883-iki 40,292 frt összeggel szemben, a szükséglet ugyanannyi mindkét évet illetőleg.

A tanulmányi alap fedezete 83,870 frt, az 1883. évi 76,009 frttal szemben, — szükséglete 73,052 forint az 1883-iki 70,637 forinttal szemben.

Az ösztöndíj-alap fedezete 42,114 frt az 1883-iki 37,383 frttal szemben, szükséglete 36,588 frt az 1883-iki 36,559 frttal szemben.

Az elemi iskolai alap fedezete 18,681 frt az 1883-iki 18,540 frttal szemben, szükséglete 18,397 frt az 1883-iki 17,353 frttal szemben.

A teréz-árvaházi alap fedezete 33,427 frt az 1883. 33,189 frttal szemben, szükséglete 32,128 frt, az 1883-iki 32,166 frttal szemben.

Az elemi tanítói nyugdíjalap fedezete 6439 frt az 1883-iki 6218 frttal szemben, szükséglete 3051 forint az 1883-iki 2558 frttal szemben.

A kolozs-monostori uradalom költségvetésének gazdasági ágazata 27,096 frt jövedelmi fölösséggel van felvéve a múlt évi 28,742 frttal szemben, az erdészeti ága

12,608 frt fölösséggel a múlt évi 14,608 frttal szemben, — az ösztöndíj-ágazat 1060 frt fölösséggel a múlt évi 50 frt vesztéséggel szemben.

A nagyalmási uradalom gazdasági ágazatának fedezete 19,134 frt, szükséglete 4693 frt, jövedelmi fölössége 14,441 frt, — az erdészeti ágazat fedezete 13,345 forint, szükséglete 7786 frt, jövedelmi fölössége 5559 frt.

Az alapok vagyoni állása értékpapirokban, magánkötvényekben s takarékpénztári könyvecskében volt: 1. Tanulmány-alap 862,822 frt 11 kr. 2. Vallás-alap 778,012 frt 46 kr. 3. Ösztöndíj-alap 381,188 frt 40 kr. 4. Árvaházi-alap 331,699 frt 97 kr. 5. Elemi iskolai-alap 159,968 frt 87 kr. 6. Tanítói nyugdíj-alap 118,879 frt 9 kr. 7. Tanári nyugdíj-alap 50,132 frt 11 kr. 8. Háromszéki reáliskolai — most „Nemes Ábrahám-féle ideiglenes ösztöndíj-alap“ 19,922 forint 60 kr. Összesen 2.702,628 forint 61 krajczár.

A múlt évi szept. 14-én megejtett rovincsoláskor talált 2.636,389 frt 36 kr összeghez képest többlet 66,249 frt 35 kr, mely összegben egyébiránt benn foglaltatik a nagyalmási élő beruházásokból bérlők által befizetett 34,214 frt 81 kr is.

A státusgyűlési bizottságoknak az alapok és uradalmak költségvetései és zárszámadásai ügyében tett jelentése szerint.

A középiskolai oktatásról szóló 1883. évi XXX. törvényczikk életbeléptetése s az önkormányzati jogok tekintetben való gyakorlása a statusnak „sok nehézséget“ szült.

Minden más kérdésben megtörtént a simulás, csak az érettségi vizsgálatokat illetőleg támadt controversia, mennyiben a kormány kinyilatkozta, hogy erdélyi kath. középiskolákra nézve a törvénynek nem 41. §. hanem a 45. §. irányadó s különösen, hogy az érettségi vizsgálóbizottságok elnökségét határozottan a tankerületi kir. főigazgatóknak tartja fenn.

A múlt év rendes tanmenetének eredményei a következőkben tüntethetők föl: A tanulók létszáma a status 10 gymnasiumában év elején volt 1392, év végén 1326. Növekedés a múlt évhez képest év elején 49, év végén 9.

A tanulmányi előmenetelt illetőleg az összes 10 gymnasium 1326 tanulója közül volt kitünő vagy jeles 204, jó 269, elégséges 565, egy tantárgyból elégtelen 113, két tantárgyból elégtelen 79, több tantárgyból elégtelen 96, s minthogy az egy tantárgyból elégtelen tanuló javító vizsgát tehet, az összes gymnasiumoknál tanulmányait folytathatja felsőbb osztályban 1141.

A tanításnál a középiskolai oktatásról szóló 1883. évi XXX. törvényczikk életbeléptetése alkalmából módosított s a közoktatásügyi miniszterium által országosan elrendelt tanterv szolgált alapul, csekély módosítással.

Gymnasiumi és ifjúsági könyvtárak igen kitünően vannak felszerelve, a kilencz tanintézetben van összesen 43,008 kötet könyv; a tizedik a kolozsvári lyceumét használja.

Az érettségi vizsgálatoknak fennemlített sérelmes ügyében a közoktatásügyi miniszter által kiadott érettségi „Utasítás“ ellen felirat fogalmaztatott a miniszterhez.

Ezen felirat a jelen status-gyűlés elé is beterjesztett azon kéréssel, hogy azon esetre, ha a magas kormány nem válaszolna, vagy tagadólag válaszolna, az erdélyi püspök és az igazgató-tanács hatalmaztassék föl, hogy hasonló fölterjesztéssel az igazgató tanács a magyar törvényhozáshoz fordulhasson. A felhatalmazás megadatott.

A kath. gymnasiumok jogállását, a tanárok kinevezését és a fegyelmi ügyeket illetőleg a szabályok elkészítették úgy és annyiban, a hogy és mennyiben azt az

érettségi vizsgálatok függőben levő sérelmi ügye engedte. A terjedelmes szabályzatból kiemeljük az erd. kath. status gymnasiumainak feladatát meghatározó 1. §-t, mely így hangzik: az ifjúságot vallás-erkölcsi alapon magasabb általános műveltséghez juttatni és a felsőbb tudományos képzésre előkészíteni. A gymnasium e feladatot a minden irányu humanisticus, főleg ó-classicai tanulmányok segítségével oldja meg.

A 3. §. így szól: Az erdélyi róm kath. status autonomiaja tanintézeteit illetőleg az Approbatae Cunstitutiones (I. R. 1, Tit. 3. és 9. §§.) ugyanazon törvényen alapszik, mint az erdélyi protestansoké, s egyéb országos törvényeken, fejedelmi alapító- és kiváltságleveleken, valamint szokáson kívül, legújabbán megerősítést nyert az 1883. évi XXX. törvényzikk 41. §-ban.

A szerzetes rendektől, névszerint a kegyes-rendtől, szent Ferencz-rendtől és minoritáktól nyert tanárok beállításánál, az illető rend szervezeti szabályainak tiszteletben tartásával, a status, illetőleg az igazgató-tanács fenntartja azt a jogát, hogy a rendtől küldött egyént csak abban az esetben fogadja el, ha az illető az országos törvény (1883. XXX. 29. §.) feltételeinek minden tekintetben megfelel.

Rendes tanár már az 1877. évi status-gyűlés határozata, most pedig már az országos törvény (1883. XXX. 29. §.) értelmében csak olyan feddhetetlen előéletű róm. kath. magyar nonpolgár lehet, ki tanári oklevelet nyert.

A fegyelmi szabályzatból kiemeljük, hogy a kath. tanuló tartozik a tanév folyama alatt az igazgatóság által kitűzendő napokon győnni és áldozni.

A tanuló, akár az iskolában, akár azon kívül „Dicsértessék a Jézus Krisztus!” köszöntéssel köteles üdvözölni a nálánál öregebbeket, vagy általán mindazokat, kikkel érintkezése van.

Ha a tanuló a fennálló szabályok ellen vét, a büntetés fokai lesznek: a tanár által való magános figyelmeztetés, az osztály előtt való nyilvános megdorgálás, a tanuló hibájának szigoru feddése az osztályfőnök által, az igazgató elé idézés, bezárás az iskolába, a tanári szék elé idézés, kizárás az intézetből.

A tanári nyugdíjalap tőkeálladéka az 1884. év aug. végén volt 52,264 frt 80 kr. Ennek évi kamatja, mint felezet, 2897 frt 97 kr.

Az elemi és népiskolai czélokra Lőnhárdt püspök 6000 frtot áldozott a mult status-gyűlés óta.

A közgyűlés elhatározta a nagymási uradalom tőszomszédságában levő középlaki főjóságnak és az ahoz tartozó és összefüggésben levő nyiresi, szt.-máriai, pusztarajtolczi birtokrészeknek gróf Zichy Istvánné született gr. Klebersberg Josephintől 50,000 frt értékben való megvételét.

EGY HIRES ABC.

Indali Péter, hazai nevelés- és oktatásügyünk veterán bajnoka, ABC-jéből új kiadást rendez sajtó alá. Felhívása így hangzik:

Egészen új szerkezetű ABC, vagyis „Vezérkönyv az olvasástanításra és tanulásra“ című művem 22-ik kiadása, miután a Franklin-Társulat igazgatósága, kérésre, a kiadási jogot rám visszaruházta, saját számolatomra jelenik meg, még pedig az ugynevezett *alapszók* módszere szerint teljesen átalakítva. Eddig is ugyan, már a VIII-ik kiadáson kezdve, e módszer értelmében szerkesztettem volt e művem, s meg is irtam hozzá a rövid elméletet a követ-

kezőkben: „a képek ABC-ében nemcsak ékitményül szolgálnak, hanem igen szükséges kiegészítő részekül tekintendők, arra valók, hogy a tanítást: a hang- s betűismertetést mindig bizonyos tárgyhoz, bizonyos szavakhoz köthesse még maga a tanuló is; hogyha pl. az *ő* hangot s betűt tanulta már a tanuló s a *z* hangra (amásodikra) megy át, gondoljon csak rá az *őz* szóra, s erre vezeti gondolatát a kép, azonnal kész a tiszta hangoztatás. S ha talán darab idő mulva elfeledte a hangot, csak egy tekintet a képre, e példa szerint az *őz*-re, más esetben más képre, a kép legott a szót, s a szó a már használt elemzés útján az elfeledett hangot juttatja viszont s mindenbizonyyal eszébe a gyermeknek, csak hogy hézagok maradtak volt a módszer kidolgozásában, a melyeket csak közelebbről sikerült elenyésztetnem.

Eddigi ABC-émre is önérettel tekinthetek vissza, mint a melyek ugy a közönség, mint az itészet részéről a legnagyobb méltánnyal fogadtattak a legújabb időkig. Kiválóan jeles ismertetésnek tartom könyvemről minde nekfelett Salamon Ferencz ismertetését (Pesti Napló: 1853. 912. sz.) „Nem az ábé ab helyét oly czélszerűen pótló úgynevezett hangoztató módszer képezi — ugymond — e mű főérdemét (mert ez a külföld műveltebb népeinél nem új, s nálunk sem egészen új már), hanem hogy szerző e könyvecske által a gyermeknek nemcsak nyelvét és torkát, hanem figyelmét is igénybe akarja vétetni, s azért mindjárt először is érthető magyar szókat olvastat. Kiválasztván ugyanis az egy tagu és két hangu szavakat, ezekből érthető igen rövid mondatokat képezett. Sőt tovább ment, s a legegyszerűbb szavak közül kikereste azokat, melyeknek mássalhangzói legkönnyeb hangozhatók. Ezen legegyszerűbb indulópontból fokról-fokra a legszebb következetességgel halad, úgy, hogy az olvasás nem az értelem rovására szerezetik meg, hanem az maga is értelemképző eszközzé válik.

Egész nevelési rendszerünkben eddig egy igen lényeges tényező maradt ki, mely nélkül örök átok van kimondva minden szellemi munkásságra s ez, a kedveltetés. Meg vagyok győződve, hogy áldás nem lesz nevelési működéseinken, míg e kedveltetés nemcsak hogy fel nem vétetik eszközül, hanem míg az nem lesz a gyermekek vezetésében a mindenekfelett uralkodó szempont. S épen ezen szempontból nem tartom csekélységnek azon kis művet, melyet ezennel a közönségnek bemutatok. E könyv a maga nemében remeknek mondható. A német irodalom már csak azért sem mutathatja fel párját, mivel nyelve nem alkalmas oly egyszerű szavak s szókötések választására, mint a mienk.

„Az első hang s betű már értelmezhető szó (ő) — ugymond egy másik ismertető — mely a következőkkel s azutániakkal újabb, meg újabb szavakká, s a szók mondatokká válnak. Egyszerre csak egy hangról s betűről tanulva s a tanultakat folytonosan ismételve, könnyen érthető s kedélyes mondatok olvasása közben halad végig a tanuló a betűk ismeretén s mikor már az utolsó hangot s betűt is ismeri, bármily egytagu szókból álló mondatokat szélteben képes elolvasni.“ (Vasárn. Ujs. 1854. 5. sz.)

Gyulai Pál, Gregus Ágost, Vadnai K., Szeberényi L. (Néptanítók könyve II. k. 123. l.), Kerekes József (Prot. egyh. és isk. l. 1859. 13. és 14. sz.) s mások számtalanon szintén a legnagyobb elismeréssel szóltak kis művemről. Edvi Illés Pál minden ideális nézetét megvalósítva találta benne, s mint non plus ultra könyvecsket, mint magát kifejezte, mindenfelé ajánlotta. Szeberényi Andor ev. lelkész épen nemzeti jutalomra, Schmidt István akadémiai aranyokra tartotta méltónak. Még német hirlap is a (Pest-Ofner Zeitung 1853. márcz. 15. sz.) magasztla-

lólág emlékszik meg róla. „Wie viel Zeitersparnis für den Lehrer. Wie wenig Mühe für das Kind, uymond ismertetése közben, s azzal végzi, hogy: „Das Vaterland kann sich diese in ihrer Art ganz originelle pädagogisch-litterarische Erscheinung zur Ehre rechnen.“ Legújabbán is, midőn már a magas kormány ABC-je minden mással együtt az enyém-et is majdnem egészen kiszorította a forgalomból, egy tanítói értekezleten Török Áron unitárius lelkész, a kormány és más 4 ABC. fölött az enyémnek adja az első-séget. „Különbözik, uymond, beosztásában mindeniktől, de ennek az egy és több tagu szóból alkotott mondati felül állnak mindeniken, még pedig azért, mert a gyermeknek a tanítás között is kellemes időtöltést szereznek s a tanulási kedvet folyvást fokozzák s az olvasás Sion-jába is hamarabb elvezetik a gyermeket. („Család és iskola“ 1879. 1. sz.)

De minden eddigi előnyénél művemnek hasonlíthat-lanul nevezetesebb e XXV-ik kiadáson kezdve az, hogy a mi eddig benne s minden más ABC-énkben országSZerte (syntheticus) tanítási eljárás volt: betűről szóra, jelről a jelzetre, vagyis tárgyra menő, az most az alapszók mód-szere szerint *ellenező* (analyticus) eljárásá lett: szóból a hangra, tárgyról a jelre következtető, tehát természetes, érzékeltető (szemléltető) eljárás. Éppen a mint történel-mileg valaha a hang- s betűfelfedezők cselekedtek. Min-den tanuló csaknem megannyi Kolumbus gyanánt dagad-ni éri keblét, a mint az egyes alapszókknál önerej n ujjabb, meg ujjabb hangfelfedezést tesz; ragyog arca az örömtől s élénk kedvvel fog aztán az ujjabb s régibb han-gok összetételeihez, értelmes csoportosításához, az ujjabb meg ujjabb szók s montok alkotásához s írásához, azaz az analysis után a synthesishez. Figyelmeztetni bátor-ko-dom e bizony nem kis mérvű vívmányra nézve hazánk tanügyében mindenekfelett igen tisztelt tanfelügyelőnk-et, továbbá protestans tanodáink tanvezető s képezdénk igaz-gató-tanárait, meg a gyakorló iskolák tanítóit. Elfogulat-lan kísérlet minden bizonynyal rövid idő alatt meg fog mindenkit győzni arról, hogy e módszer kétségtelenül a legéletrevalóbb s a legtöbb sikerrel kínálkozik legkeve-sebb fáradság mellett is az olvasás tanítás terén. Remény-lem, magas kormányunk is mielőbb sietni fog e módszer használatát — jótékony verseny előidezéseért — igénybe vétetni.

Vezérkönyvem e 22-ik kiadása szellemében nemsokára fali olvasó-táblákat is szándékozom szerkeszteni s kiadatni.

Kolozsvárt, szeptember 7-én, 1884.

INDALI PÉTER.

IRODALOM.

A „Család és Iskola“ nevelés-oktatásügyi köz-löny legújabb száma a következő tartalommal jelent meg: „A középosztály leányai.“ Sándor József. A játékról. Albert Károly. Uj ABC. Indali Pétertől. Az iskolai fegyelem-ről. Pataki Ferencz. Ipariskoláink. Tárca. A nő természet-rajzához. Somogyi Géza. A kereskedelmi iskolák szerve-zete. Irodalom. Vegyes.

Sándor József „A középosztály leányai“-nak ujjabb-kori nevelését fejtegetvén, ugy találja, hogy mondott osztályunk asszonyainak hibái: a kezek nem használása, a bevételnél nagyobb kiadás és a lelki hangulat diszhár-móniája. Vélekedéseinek öszszegét a következőkben fog-lalja össze:

„Leányainkban helyre fog állani a munkakedv, a

takarékosság erénye és a hitvestársi bátorság, ha vissza-teremtjük az .. *elárvult vallásos nevelést.*

Csak a hit lehet az erkölcsi szeretet szilárd alapja s csak a szeretet változtathatja meg a világot. Erőt, ki-tartást, önfeláldozást csak a mély, buzgó imából merit-hetünk; e nélkül hanyódunk, mint az eső nélküli üres felhők az égen, mint a futó, könnyü habtajték a mérhet-len tengeren.

Gondolkozom, gondolkozom és más kivívót nem ta-lálok. A legterheesebb feladattal bíró osztály leányainak legnagyobb szükségük van az *isten-félelem* szigorára és melegére.

Vallásos lesz, vagy nem lesz.

E tulajdona tette volt nagygyá (a renaissancekor); ez ujjászületése ma is.

Tanítástok imádkozni!“

*

„**A tizenkét apostol tanítása**“ az Editió princepsből fordította és bevezetéssel ellátta Boros György, kolozsvári unitárius papnőveldei tanár. Az értékes kis fű-zet, mely mint a „Keresztény Magvető“ külön lenyomata jelent meg, a tizenkét apostol tanítását tartalmazza. Phi-lotheos Bryennios nikomediai metropolita, 1875-ben egy görög nyelven irt értékes kézirat-gyűjteményt fedezett fel Konstantinápolyban, a szentsir-zárda könyvtárában.

E becses kézirat-gyűjteményben foglaltatott többek közt a tizenkét apostol tanítása. Bryennios ez utóbbi kéz-irat tanulmányozására 7 esztendő fordított, míg végre rendkívüli utánjárással, egyházi atyák és modern kritiku-sok ide vonatkozó nézetei felhasználásával kiadta szép classicai görög nyelven. E mű, melynek hitelessége felől kétség nem forog fenn, ujjabb bizonyítékot szolgáltat az uj-testamentomi iratok tiszta egységtana mellett. Négy rész emelkedik ki benne: Az első és főrészt a jellemről, — a 6—14 fejezetek az egyház tagjairól; a 11. 13. és 14. fejezet a papságról szól. A toldalék voltaképp kiegészíti azt, mi az előző fejezetekben a papságról csak érintve volt. Mindenesetre dicséretes és dicséretreméltó munkát végzett Boros György, midőn e fontos dogmaticai mun-kát jó és magyaros fordításban megismertetni törekedett a magyar olvasó-közönséggel. A csinos nyomású fűzet a „Magyar Polgár“ nyomdájában jelent meg Kolozsvárt. Kapható Demjén Lászlónál, a szerzőnél és bármely könyv-kereskedésben. Ára 30 kr.

KÜLFÖLD.

(Dr. R. A. Lipsius, jeni theologiai tanár tanévet megnyitó beszéde.)

Az 1881-ik év őszén volt szerencsém beiratkozni a tudomány- és lelkiismereti szabadság zászlaját fennen lo-bogtató jeni egyetemre, hogy ott a modern theologia egy pár kiváló képviselőjének ajkáról hallgassam szemé-lyesen azon szép és magasztos elveket, melyek által a hi-tet és tudományt kibékíteni s a vallásnak a mivelt tár-sadalomban megingatott alapjait ujjból megszilárdítani igye-keznek. Egyik főtantárgyam, melyben ezen elvek fejtege-tése szükségszerűen mindennapi vala, épen Lipsius dog-matikája volt. Már az első óra alatt tartott megnyitó be-széd elkötelezett a hirneves tanárnak, kiről itthon is bő alkalmam volt sok szépet és jelest hallani és olvasni; kép-zelheti, milyen figyelemmel kísértem érdekes szavait, me-lyek erőteljes, meggyőző hangon rajzolták a tudós férfí-nak célját és törekvéseit, a mik működésében vezérelték. Nem lesz érdektelen, ugy kartársaim, mint papnővendé-

keink előtt — meg vagyok győződve — ha ezen megnyitó beszédet e becses lapok hasábjain közzéteszem; legalább ezáltal is gyarapszik ismeretük azon férfiú belvilágáról, kinek nevével úgy a tudományos szakkönyvekben, mint az akadémia tantermeiben anyynyszor találkozunk. A beszéd, előadás után készült jegyzeteimből átfordítva, következőleg hangzik:

„Uraim! Theologiai studiumuk végén nevezetes és fontos ponthoz jutottak. Értem a dogmatikával való foglalkozást. Itt nemcsak önmagáért kell foglalkozni a tudománnyal, hanem elveket, meggyőződéseket kell szerezni, maguknak, mely meggyőződéseket, melyeket világba lép-tükkel magukkal vive, egyházközségük tagjainak is sajátjukká kell tenniük; elveket, melyek szerint haladva, hivatásuknak vallásos és erkölcsi életét nemesítsék, tovább fejtsék. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy mindezek nem csupán tapasztalati tényekre vonatkoznak, nemcsak az anyagiakból indulnak ki, hanem a láthatatlannal állanak viszonyban s szellemi hatalomnak szülöttei. És így a külső, tapasztalati tények mellett nekünk szellemiakkal is van dolgunk. Protestáns egyházunknak eleitől fogva a ténylegesen meglévő szokása volt viszonyba hozni az érzék felettivel s úgy igyekezett a mindenség folyamát megfejteni; vagyis törekvése volt egy vallásos világnézetet állítani fel, melyben a dolgok ugyléteinek talányait megfejteni iparkodott. Ma nagyon különböző ily világnézetekkel találkozunk. Ezek közül egyik legnevezetesebb a materialistikus, mely a ténylegesen meglévő vizsgálja; abból indul ki, a minek így tudomására jut s minden olyat, mi az érzékfelettit illeti, mi pusztán a hit körébe tartozik, haszontalannak, semmisnek nyilvánít. Így a hit és tudás között mély örvényt támaszt, mely a kettőt teljesen elkülöníti, sőt ellenségekké teszi. A tudomány minden fegyverét felhasználják a hit és ennek tárgyai ellen, hogy megczáfolják azt, a mit a távcsővel és bonczkással felfedezni nem lehet; azt, a mi egyedül a keresztyén vallásos kedély mélyében gyökerezik, a mit láthatatlan hatalom plántált oda. Protestáns egyházunknak ezen harczok közt is hívnek kell lenni eredeti tulajdonságához igyekezni kell a hit és tudás kibékítésére, a kettő közötti mély örvény betöltésére. Fontos események bekövetkezésének érzete lép meg, mely sugja, hogy egyházunkra küzdelmes napok várnak már tán a legközelebbi évtizedekben. Próféta nem vagyunk; hogy mi ér, azt nem tudjuk; de azt tudnunk kell, hogy nemzetünk éléhaladásában egyházunk eddigi főtenyezői szerepét csak úgy tudja megtartani — anélkül, hogy önmagával ellentmondásba jőne, ha *keresztyén vallásos alapra* állva, a tudomány kutatásait szem előtt tartva, igyekszik megfejteni a nagy-szerű világtalányt, melynek zárjaihoz az utat a tudomány fáklyája világítja meg s hivatást ezen irányban nevel, képezi. Szóval, ha a hitet és tudást egymással kibékíteni törekedik. A kettő közti harcz mai napság még élesen foly s önöknek, uraim, életbe lépésük alkalmával nemcsak részt kell benne venniük, de épen nevezetes álláspontot elfoglalniok. Hogy már a harcz zajában és füstjében is biztos talajra tudjanak lépni, hol helyüket szilárdan megállás-sák; hogy a helyzet veszélyes volta semmi körülmények között ne csüggyesse el: azt eszközölni, arra megtanítani lesz az én feladatom előadásaimmal.

De, uraim! félre ne értsenek. Nem gyermekek módjára akarom én itt önöket iskoláztatni, hogy az itt hallottakat emlékezetükbe véssék, mint egyedül helyest és igazat vigyék magukkal és hirdessék a nagy világban. Nem, mert akkor eddigi élettemmel, álláspontommal, elveimmel jönnék ellenkezésbe. Az „*ἄστος ἐφα*“-féle hivatkozásoknak barátja egyáltalán nem vagyok. Én csak utmutató akarok

önök előtt lenni uraim! a mely szerint mind kül-, mind pedig belharczaikban megtalálhassák a helyeshez vezető utat. Belharczaikban is — mint mondám — mert nem kell feledniük, hogy a legnevezetesebb és keményebb ütközeteket saját magukban kell átküzdeniük; mert a hit terén valódi, maradandó értékkel bíró vívmányokat, fegyvereket, melyekkel harcolni és békíteniük kell, csak erős lelki harczok által szerezhetik meg. Az iskolában szerettek, mint idegen által készültek és nyújtottak, hamar kihullanak kezeikből. De a melyeket önfáradságukon, önmagukkal öntözve kovácsoltak maguknak, azok örökre sajátjaik maradnak. *Önmagukban harcolni, győzni és teremteni: a legbiztosabb, legnemesebb és legjutalmazóbb!* A viharos napokban sokszor fognak kételkedni a jövő események jó kimenetele felől s vigyázniok kell, uraim, mert a kételkedéshez nagyon közel áll a kétségbeesés! Sokszor fognak úgy érezni magukat, mint a hajótörött, ki elhagyatva küzd a bős, életére törő hullámok között, ki a legkisebb szalmaszálban is mentő eszközt látva, szíve, lelke erős vágyával, kezének teljes erejével kap utána. Én, uraim, a küzdelmek között igyekszem segítségükre lenni. Biztos mentő csolnakkal sietek önök felé, erős horgonyokat mutatok fel, melyek biztos talajra, szikla-partra találnak mindenütt: *a valódi keresztyén talajra*, mely meg nem ing soha, mely örök, változatlan, melyen az Isten-ség örökre kijelenti magát az emberi kebelben. Mely kijelentés az *örök, abszolút szellemi vallás!* Korunkban divatosná kezd válni, hogy a keresztyénséget egynek vegyék történeti jelentkezésével, külalakjával, melyet a 8-ik század körül vett fel s az annak nyomán eléállott tudományokat a filozófia s a pozitív tudományok körébe vonják be. Azt megengedjük, hogy a történetet, exegésist elvegyék tőlünk; de egyet: *a dogmatikát*, melynek a lényeggel, az eszmével, a keresztyén vallás lényegével kell foglalkoznia, azt megtartjuk magunknak; mert azt előadni, megértetni csak a keresztyén vallásos szellemtől áthatott szív és ész képes. Kiben ez nincsen, kiben közvetlenül ki nem jelentette magát a véghetetlen; azaz, ki ezen kijelentés felfogására képtelen, béna: az valóban csak a külső alakot látja, mely előtte áll, de nincsen eszköze: keresztyén vallásos tapasztalat, melylyel a lényegre hatolhatna be. Megfognak látni, hogy a keresztyén vallás valami mélyebb, magasabb, mint időszerű megjelenési alakja; oly alapon, mely az abszolúton nyugodva, századok hosszú során át önmagából fejtette és fogja kifejteni ezer különböző alakjait, de azért lényegében örökre elenyészhetetlen, örökre változatlan, mint maga az abszolút!

Láthatják, uraim, mily fontos és nevezetes ponthoz jutottak. S épen ezért volt szándékom előadásaim első óráját a fenébbiek elmondására szentelni, hogy önök is a dologhoz illő komolysággal foghassanak teendőikhez!

BERDE SÁNDOR,
ref. lelkész.

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1884. szept. 27.

— A „Protestáns Közlöny“ XIV. évfolyamának közelgő negyedére előfizetést nyitunk s fölkérjük az egyházi s iskolai ügyek iránt érdeklődő közönséget lapunk pártolására. Részünkről nem fogunk hímelni sem időt, sem fáradságot, hogy vallásunk és egyházunk ügyei követeléseinek lelkiismeretesen megfeleljünk. Az előfizetési árak lapunk élén olvashatók.

— **Királyi adomány.** Ő Felsege alsó-járai ref. egyházközségünk fölsegelésére, magán pénztárából 100 forintot legkegyelmesebben adományozni méltóztatott.

— **Az állandó igazgató-tanács** f. hó 21-kén br. Bánffy Albert főgondnok ur elnöklete alatt ülést tartott, melyben az igazgató-tanács hivatalos fölkérése folytán nt. Szász Domokos helyettes püspök ur is megjelent s a tanácskozásban résztvett. Az ülés első tárgyát a püspöki hivatal átadásának módozatai képezvén, a transpositió végrehajtására Lészai Ferencz igazgató-tanácsos ur elnöklete alatt bizottság küldetett ki. Kimondatott továbbá határozatilag, hogy az igazgató-tanács ügykezelését, a főgondnoknak akadályoztatása miatt, dr. Kolosvári Sándor, a legidősebb igazgató-tanácsosok egyike, fogja vezetni. Végül br. Bánffy Albert elnök ur indítványára elhatároztatott, hogy b. e. püspökünk sirja fölé állítandó emlékkőre adakozásra felhívó körlevél fog kibocsáttatni, melynek szövegezésére Szász Béla ig. tanácsos ur kéretett föl. A kegyeletes célra br. Bánffy Albert és gr. Bánffy Miklós főgondnok urak, nemes példaadásul, 100—100 frtot ajánlottak, illetőleg adományoztak.

— **Vandrák András**, a jeles eperjesi tanár, ki épen tavaly, szept. 15-én ülte tanárkodásának 50 éves jubileumát, f. hó 15-én elhunyt 78 éves korában. Született Csetneken 1807-ben, s 1828-ban tette le a lutheránus papjelölti vizsgát Tiszolczon. Jénát gyalog járta meg, s itteni tanulmányai eredménye lett bölcsészeti-tanári megválasztása Eperjesen 1833-ban. Később theologiai tanár lett, s ezeket képezett az Urnak. A 40-es évektől kezdve foglalkozott az irodalommal, s 1870-ben megbízott a prot. gymnasiumok szervezetének kidolgozásával. Az akadémia tagjává választotta, ő felsege pedig lovag-keresztjével tüntette ki. Legyen emléke áldott!

— **A tiszáninneri ref. egyházkerület gyűlésén** huszonnyolcz fiatal lelkészt avattak fel. A közgyűlés és felavatás az ottani ref. egyház száz évi fennállásának évforduló napjára volt téve. Kun Bertalan superintendensnél kevéssel megérkezése után a városi hatóság és hitközségek küldöttségei tisztelegtek. Este a hívek fáklászenét rendeztek a közszeretben álló superintendens és ifj. br. Vay Miklós világi elnök tiszteletére, mely alkalommal Molnár József és Szalóczy Dániel ref. lelkész mondtak üdvözlő beszédeket. A felavatásnál Terhes Pál ref. lelkész mondott alkalmi beszédet, ecsetelte a száz éves egyházközség változandó sorsát. Ezután ima és énekek közt, Kun Bertalan superintendens avatta fel a huszonnyolcz fiatal lelkészt. Délután két órakor háromszáz teritékü közebed volt a „Három rózsa“ vendéglőben, melyen Fái Gusztáv és Szontagh Bertalan alispán is résztvettek. Este tanczvizalom fejezte be a programot.

— **A tiszántuli ev. ref. egyházkerület** az általa kiadandó tankönyvek *főbizományosságát* a jó-hirű és tevékeny *debreczeni könyvtáros és kiadó ifj. Csáthy Károlyra* ruházta. Minden az egyházkerületnél megjelent mű egyedül általa szerezhető meg.

— **Az árvák pénze.** Nyitramegyében évek óta hangzott, hogy az árva-pénztár körül zavarok uralkodnak. Egy kiküldött bizottság megvizsgálván a számadásokat, 40,000 frt fölösleget talált kimutatva papiron s ezáltal indíttatva érezte magát, hogy a közgyűléssel köszönetet és 400 frt jutalmat szavazzasson a becsületes pénztárnoknak. Történt azonban, hogy később közelebbi vizsgálat

rendeltetvén el, 10 évi vizsgálat folyama alatt 60,000 frt lopás derített ki. A vizsgálat költségei belekerültek 21,000 frtba. Összesen tehát 81,000 frt kezeltetett el az árvák javára. Hová lett a lelkiismeret, háová lett az irgalom?

— **Bolyai Farkasnak**, a nagynövü tudósnak, jeles költőnek, a marosvásárhelyi ev. ref. kollégium egykori kitünő tanárának, közadakozás útján emelt siremléke e hó 27-én délután 3 órakor lepleztetik le Marosvásárhelyt, a reformátusok köztemetőjében.

— **Tisztelettel felkérem** mindazon tiszteletes urakat, kik a széki ev. ref. egyhm. esperesi, vagy helyettes jegyzői hivatalától folyó évi aug. 14-én innen bármely irományt vettek, sziveskedjenek a vett irományok közzé eltévedt okmányomat posta útján nekem megküldeni. M.-Kályán, 1884. szept. 20. *Lőrinczy Gábor*, ref. pap.

HIVATALOS RÉSZ.

Az állandó igazgató-tanács nagytsiszt. Szász Domokos urhoz a következő hivatalos átiratokat intézte:

Nagytszisztetü helyettes püspök ur!

Egyházkerületünk lankadatlan munkás s köztiszteletben állott püspöke és királyi tanácsos, főtiszteletü és Méltóságos Nagy Péter afa folyó hó 16-án elhalálozván, szükségessé vált a sok és gyakran halasztást nem szenvedhető püspöki teendők viteléről való gondoskodás.

Igazgató-tanácsunk felhívja a Nagytszisztetü közjegyző urat, hogy a püspöki teendők vitelét vegye át az anyaszentegyházunk ügyeire vonatkozó iratokkal, pecséttel és az egyházkerületi ellenzáros szekrény kulcsaival együtt s a püspöki teendőket ideiglenesen mindaddig folytassa, míg a főtiszteletü egyházkerületi közgyűlés a püspöki szék betöltése iránt intézkedik. A püspöki teendők ezen ideiglenes átvételéről a m. kir. vallás- és közoktatási miniszter ur ő nagyméltósága s egyidejűleg egyházhatalóságaink is értesítették.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület állandó igazgató-tanácsának Kolozsvárt, 1884. szept. 17-én tartott üléséből

BÁNYFY MIKLÓS,
főgondnok.

BODOR ANTAL,
titkár.

*

Nagytszisztetü közjegyző ur!

Igazgató-tanácsunk anyaszentegyházunk közigazgatása érdekében üdvösnek és kívánatosnak találván Nagytszisztetünek az igazgató-tanácsi üléseken való részvételét, felkérjük, hogy dús ismereteinek és tapasztalatainak egyházkerületünk javára érvényesíthetése végett, sziveskedjék igazgató-tanácsunk tanácskozásaiban résztvenni.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület igazgató-tanácsának Kolozsvárt, 1884. szeptember 17-én tartott üléséből.

BÁNYFY MIKLÓS,
főgondnok.

BODOR ANTAL,
titkár.